

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

NEDOSTATKY MLUVENÉHO PROJEVU
ŽÁKŮ ZÁKLADNÍCH ŠKOL

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autorka: **Markéta Šípová**
Studijní obor: **ČJ-AJ/ZŠ**
Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Milena Nosková, Ph.D.**

České Budějovice 2012

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Nedostatky mluveného projevu žáků základních škol*“ vypracovala samostatně na základě vlastního výzkumu a za použití materiálů uvedených v seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 11. dubna 2012

.....
Markéta Štěpáná

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi dopomohli ke vzniku této diplomové práce. V první řadě děkuji vedoucí diplomové práce PhDr. Mileně Noskové, Ph.D. za odbornou pomoc a cenné rady v celém průběhu jejího zpracování. Rovněž chci vyslovit dík všem základním školám zapojeným do výzkumu za umožnění získání podkladových materiálů pro vypracování praktické části diplomové práce. V neposlední řadě děkuji své rodině za podporu a zázemí poskytované během celého studia.

ANOTACE

Tato diplomová práce se zabývá mluvenými projevy žáků 8 a 9. tříd základních škol s cílem postihnout úroveň jejich jazykových schopností a dovedností. Práce obsahuje část teoretickou a praktickou.

V teoretické části se zabývám specifiky mluveného projevu ve srovnání s projevem psaným. Vedle definování kultury mluveného projevu neopomínám ani důležitost správné techniky mluvené řeči. Vlastní kapitola je věnována zvukovým prostředkům souvislého projevu. V závěru teoretické části jsem se zaměřila na optické projevy řeči, které napomáhají jejímu porozumění.

Praktickou část představují dvě samostatné kapitoly. V první se věnuji charakteristice základních škol zapojených do výzkumu, dále pak popisu celého průběhu získávání zvukového materiálu a nakonec i postupu při pořizování transkriptů. Druhou část tvoří analýza a komparace sebraných nepřipravených mluvených projevů žáků všech základních škol zapojených do výzkumu. V úplném závěru uvádím shrnutí zjištěných poznatků.

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the culture of the spoken language of lower-secondary schools pupils (8th and 9th form). The aim of the research is to find out the level of their verbal skills. The thesis is divided into two parts.

The theoretical part is focused on special characteristics of the spoken language in comparison with the written one. Subsequently it concerns with the culture of the spoken language, the technique of the speech and the means of sound. The final chapter of the theoretical part deals with the visual signs of the spoken language.

The practical part consists of two individual chapters. The first chapter is focused on the profiles of secondary schools connected with the research and the characteristics of the development of my research. It was also necessary to transcribe the spoken language into written one. The next chapter concerns the analysis and comparison of the unprepared speech of lower-secondary schools pupils. The thesis is concluded with the summary of my own research.

OBSAH

MOTTO	8
ÚVOD.....	9
1 TEORETICKÁ ČÁST	11
1.1 Mluvený projev	11
1.1.1 Mluvená a psaná podoba jazyka	11
1.1.2 Stylová diferenciacie mluveného projevu	12
1.1.3 Specifika mluveného projevu.....	13
1.1.4 Kultura mluveného projevu.....	14
1.1.5 Psychologické aspekty rétorických dovedností	15
1.1.6 Historie řečnictví.....	17
1.2 Technika mluveného projevu.....	20
1.2.1 Anatomicko-fyziologické podmínky tvoření řeči	20
1.2.1.1 Ústrojí dechové	20
1.2.1.2 Ústrojí hlasové	22
1.2.1.3 Ústrojí artikulační	24
1.2.2 Spisovná výslovnost.....	26
1.2.2.1 Vady výslovnosti.....	27
1.3 Zvukové prostředky souvislého projevu.....	29
1.3.1 Členění řeči	29
1.3.1.1 Slabika.....	29
1.3.1.2 Takt a rytmus	30
1.3.1.3 Slovní přízvuk.....	31
1.3.1.4 Důraz.....	32
1.3.1.5 Frázování.....	32
1.3.2 Modulační prostředky	33
1.3.2.1 Modulace silová	33
1.3.2.2 Modulace tónová.....	34
1.3.2.3 Modulace časová.....	35
1.3.2.4 Modulace barvy hlasu	36
1.4 Optické projevy řeči.....	37
1.4.1 Mimika	37
1.4.2 Gestikulace	38
1.4.3 Proxemika	38
1.4.4 Haptika	39
1.4.5 Posturika.....	39
1.4.6 Kinezika	39

2 PRAKTICKÁ ČÁST	41
2.1 Výzkum.....	41
2.1.1 Základní školy zapojené do výzkumu.....	42
2.1.1.1 ZŠ Blížkovice.....	42
2.1.1.2 ZŠ Šumná.....	44
2.1.1.3 ZŠ Jevišovice	45
2.1.1.4 ZŠ Havlíčkova Moravské Budějovice	47
2.1.2 Realizace výzkumu	49
2.1.3 Průběh výzkumu na jednotlivých základních školách	52
2.1.3.1 ZŠ Blížkovice.....	52
2.1.3.2 ZŠ Šumná.....	52
2.1.3.3 ZŠ Jevišovice	53
2.1.3.4 ZŠ Havlíčkova Moravské Budějovice	54
2.1.4 Postup při pořizování transkriptů	55
2.2 Analýza mluvených projevů	58
2.2.1 Struktura vzorku.....	58
2.2.2 Hlavní sledované faktory	60
2.2.3 Komparace získaných mluvených projevů	64
2.2.3.1 ZŠ Blížkovice.....	65
2.2.3.2 ZŠ Šumná.....	71
2.2.3.3 ZŠ Jevišovice	76
2.2.3.4 ZŠ Moravské Budějovice.....	82
2.2.4 Vyhodnocení všech sledovaných faktorů.....	88
2.2.5 Finální komparace všech základních škol.....	93
2.2.6 Shrnutí výzkumného šetření.....	100
ZÁVĚR	103
SEZNAM LITERATURY	104
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	110
SEZNAM PŘÍLOH.....	111

MOTTO:

„Způsob řeči je obrazem ducha.“

Seneca

ÚVOD

Řeč, jež je nástrojem myšlení, slouží k vyjadřování našich poznatků, názorů, pocitů, nápadů, přání a potřeb. Prostřednictvím řeči máme možnost poznat osobu mluvčího, neboť mluvený projev nám vypoví mnohé o obsahu, rozmanitosti a bohatosti jeho myšlenek. Mluvený jazyk se v posledních několika letech stal stejně významným prostředkem celospolečenské komunikace jako jazyk psaný. V důsledku popularizace neustále stoupají nároky na jeho propracovanost. Dovednost správně a účinně komunikovat je důležitá a nezbytná nejen pro žáky a studenty všech vzdělávacích stupňů, ale i pro osoby pracující v nejrůznějších sférách společnosti. Média stále častěji upozorňují na nízkou úroveň mluvených projevů většiny mluvčích, zejména pak dnešní mládeže. Horší vyjadřovací schopnosti a chudá slovní zásoba mladých lidí jsou způsobeny především silícím tlakem na minimalizaci délky sdělení při masovém dorozumívání se pomocí textových zpráv, kontaktu prostřednictvím populárních sociálních sítí i úspornou komunikací v telefonním styku. Hlavním motivem ke vzniku této diplomové práce byla touha postihnout komunikační dovednosti žáků základních škol, a udělat si tak svůj vlastní úsudek o jejich jazykové výbavě.

Úkolem mé diplomové práce bylo zmapovat předem vymezené oblasti podílející se na celkové úrovni jazykového projevu žáků 8. a 9. tříd základních škol zapojených do výzkumu. Veškerý zvukový materiál jsem sesbírala na čtyřech základních školách v oblasti mezi Moravskými Budějovicemi a Znojmem. Učinila jsem tak prostřednictvím diktafonových nahrávek nepřipravených mluvených projevů 120 žáků. Komplexní soubor projevů jsem následně přepsala do podoby transkriptů dle publikace *Mluvená čeština v autentických textech* od Müllerové a kolektivu. Zvukový materiál jsem se souhlasem vedení školy a rodičů žáků zapojených do výzkumu shromažďovala průběžně od května 2011 do října 2011.

Diplomovou práci tvoří část teoretická a praktická. Teoretická část je rozdělena do pěti kapitol, které se zabývají specifiky mluveného projevu, kulturou a technikou mluvené řeči, dále pak zvukovými prostředky a optickými projevy souvislé řeči. Praktická část se skládá ze dvou samostatných kapitol. Nejdříve se věnuji charakteristice základních škol zapojených do výzkumu, dále pak průběhu výzkumu v jednotlivých vzdělávacích zařízeních a postupu při pořizování transkriptů. Za stěžejní považuji samotnou analýzu a komparaci zvukového materiálu, na jehož základě sleduji

a posuzují úroveň vyjadřovacích schopností a dovedností žáků podílejících se na výzkumném šetření. Pro přehlednost jsem veškeré číselné údaje zanesla do připravených tabulek a strukturu práce dotváří i grafická znázornění dosažených výsledků. V závěru práce uvádím vyhodnocení zjištěných poznatků. V přílohách lze najít ukázky transkriptů a vzory obou srovnávacích záznamových archů.

Přínos diplomové práce spatřuji především ve výzkumném šetření, které se snažilo postihnout aktuální schopnosti a dovednosti dospívajících mluvčích se zaměřením na jejich nedostatky. Mou snahou bylo zmapovat rétorické dovednosti žáků čtyř vybraných základních škol.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Mluvený projev

V posledních několika letech četnost i prestiž mluveného slova nepochybně vzrostly. Mluvených projevů se hojně využívá nejen v soukromé sféře, ale i pro účely veřejné a společenské. Zatímco pro estetické účely by řeč měla být libozvučná, jasnost a srozumitelnost jsou vyžadovány pro potřeby administrativní, didaktické a vědecké. Vyjma toho řeč slouží rovněž jako nástroj k přesvědčování a ovlivňování v oblasti reklamy a politické i náboženské propagace. Dále je využívána i v oblasti zábavy. Ať už je řeči užito pro jakékoliv účely a při jakýchkoliv příležitostech, vždy je na ni kladen požadavek srozumitelnosti a dobré vnímatelnosti, aby mohla druhá osoba bez zbytečných prodlev ihned patřičně zareagovat (Bartošek, 2003).

1.1.1 Mluvená a psaná podoba jazyka

Komunikace se v jazyce uskutečňuje prostřednictvím promluv, z nichž každá má dvě stránky: vnitřní (obsahovou) a vnější (formální). Vnější stránkou promluvy rozumíme formu, jíž se utváří jazykové sdělení. Tato forma je buď mluvená (akustická), nebo psaná (grafická). Mluvená podoba jazyka je nepochybně vývojově starší nežli řeč psaná. Ta se objevuje až po vynálezu písma, a je tedy od zvukové formy odvozena. Co se týče obsahové stránky promluvy, jsou obě podoby jazyka rovnocenné. Naopak se zřetelně liší po stránce slohové, např. odlišná slovní zásoba, užití rozdílných prostředků větné stavby apod. (Hubáček, 1996).

Důvody, proč je řeč mluvená v určitých situacích daleko účinnější nežli řeč psaná, výstižně definoval Hála (1958). Její působivost podle něho spočívá především v tom, že mluvčí má k dispozici nejrůznější zvukové výrazové prostředky, např. sílu hlasu, tónový průběh vět, přízvuk, důraz, tempo, pauzu, rejstřík timbrů, členění řeči apod., prostřednictvím kterých je řeč plastičtější. Jedinečnost mluveného slova je dále formována i optickými prostředky, mezi které řadíme především mimiku a gestikulaci. Navzdory výše uvedeným výhodám má mluvená řeč i jednu velkou nevýhodu, kterou je její plynulost bez jakéhokoliv zastavení nebo zopakování určitého úseku textu. Mluvená řeč tedy od posluchače vyžaduje zvýšenou pozornost a větší soustředěnost.

V případech, kdy potřebujeme přesně graficky zaznamenat zvukovou podobu řeči, užíváme fonetické transkripce. Fonetickou transkripcí označujeme systém grafického přepisu, ve kterém téže hlásce odpovídá vždy jeden a tentýž grafický znak a témuž znaku zase odpovídá pouze jedna jediná hláska. Fonetickou transkripci píšeme do hranatých závorek (Romportl, 1973).

1.1.2 Stylová diferenciacie mluveného projevu

Vždy, když cítíme potřebu sdělit okolí nějaké informace, ať už se jedná o naše pocity, dojmy, názory, postřehy, zážitky či cokoliv dalšího, musíme zvolit správné jazykové prostředky. Ty vybíráme ve snaze, aby co nejlépe vystihly to, co chceme vyjádřit. Jestliže zadáme dvěma různým lidem úkol, aby slovy vyjádřili stejnou skutečnost, každý to bezpochyby učiní za pomoci jiných jazykových prostředků. Realizace mluveného projevu je ovlivněna nejen objektivními podmínkami sdělení, ale i individuálními vyjadřovacími schopnostmi každého mluvčího. Způsob volby a užití jazykových prostředků je pojmenován jako jazykový styl. Ten je společný všem jazykovým projevům, které jsou určovány stejnými podmínkami, na jejichž základě projevy vznikly. Tyto podmínky bývají označovány pojmem slohotvorní činitelé objektivní a slohotvorní činitelé subjektivní. Mezi slohotvorné činitele objektivní patří funkce a zaměření projevu, prostředí a situace, v nichž projev vzniká, dále jeho forma, podmínky vzniku, tedy připravenost či nepřipravenost, a rovněž i realizace projevu konkrétním útvarem národního jazyka čili spisovným jazykem, obecnou češtinou či nářečím. Ke slohotvorným činitelům subjektivním řadíme všechny, kteří jsou podmíněni individualitou autora projevu. Brabcová a Vitvar (1978) rovněž zmiňují, že Jedlička navíc rozlišuje projevy nesoucí stejné charakteristické rysy dle uplatnění již zmíněných slohotvorných činitelů:

- a) podle formy: mluvené a psané
- b) podle prostředí a situace: veřejné a soukromé
- c) podle připravenosti: připravené a nepřipravené
- d) podle kontaktu: s kontaktem přímým a s kontaktem nepřímým
- e) podle střídání mluvčích: monologické a dialogické
- f) podle zaměření a funkce: sdělovací a esteticky sdělovací

Pro každou stylovou oblast, ať už hovorovou, odbornou, publicistickou či uměleckou, je typická stylová vrstva jazykových prostředků. Tu Brabcová a

Vitvar (1978: 13) výstižně definovali jako: „*dílčí soubor jazykových prostředků užívaných v projevech dané stylové oblasti jako specifických.*“ Titíž autoři ve své publikaci dále uvádí, že Jedlička označuje stylové normy jako ustálené stylové zvyklosti závislé na objektivních slohotvorných činitelích, kterými se řídí jazyková výstavba projevů v dané stylové oblasti. Soubor stylových norem charakteristických pro danou stylovou oblast utváří stylový typ. Jedlička pak jazykový projev popisuje jako sémanticky uzavřenou a samostatnou jednotku řeči utvořenou s konkrétním cílem a za konkrétních okolností prostorových a časových jedním mluvčím. Jazykový projev se utváří tak, že autor pojmenovává skutečnost, o níž se vyjadřuje, a toto pojmenování formuluje s ohledem na mluvnická pravidla daného jazyka. Základem realizace každého projevu je tedy akt pojmenovavací a usouvztažňovací. U jazykových projevů se kromě jazykové výstavby zaměřujeme i na výstavbu kompoziční, která v sobě obsahuje rovinu tematickou a rovinu textovou.

Mluvené projevy jsou realizovány zvukovými prostředky, které vnímáme sluchem. Jsou pevně vázány na konkrétní situaci časovou či místní a probíhají v konkrétním čase, což klade zvýšené nároky nejen na mluvčího, ale i na posluchače. Nutno poznamenat, že jednotlivé promluvy mají různá specifika. Mluvené projevy veřejného charakteru se od nepřipravených projevů z oblasti běžně dorozumivací znatelně liší. Nepřipravenému projevu soukromého charakteru dominuje bezprostřednost, která se projevuje emocionalitou, expresivností a pohotovou volbou jazykových prostředků. Naopak veřejné projevy bývají předem připravené (většinou i písemně) a promyšlené, což mluvčímu umožňuje soustředit se během samotného projevu zejména na vhodnou formu jeho prezentace (Brabcová a Vitvar, 1978).

1.1.3 Specifika mluveného projevu

Mluvený projev má svá výrazná specifika, jejichž výčet ve své publikaci uvádí Svobodová (2002). Mluvená sdělení jsou naprosto jedinečná a neopakovatelná, pevně vázaná na situaci místní a časovou. Obecně jsou také velmi spontánní, zvláště jedná-li se o nepřipravený projev nebo dialog. Se spontánností a nepřipraveností souvisí i fakt, že se v mluvených projevech může objevit více nepřesností při výběru jazykových prostředků. Často se také setkáváme s uvolněnou větnou stavbou, užíváním neplnovýznamových vycpávkových slov, nefunkčním opakováním slov často spojeným s pauzami nebo nefunkčním opakováním zájmen. Pro mluvený jazyk zpravidla nevolíme složitá a dlouhá souvětí, ale upřednostňujeme jednoduché věty či krátká

souvětí. Vždy se snažíme o srozumitelnou, jasnou, přesnou a výstižnou formulaci logicky uspořádaných myšlenek, neboť posluchač nemá možnost se k textu v průběhu promluvy vracet. Často se stává, že se mluvčí pyšní ideální myšlenkou, kterou nakonec prezentuje neobratným slovním vyjádřením. Příčin tohoto stavu může být hned několik, zpravidla se však jedná o důsledek trémy.¹ Velmi důležitým aspektem napomáhajícím porozumění je i práce s hlasem čili hlasová modulace, která se vyznačuje změnou výšky a intenzity hlasu, změnou tempa apod.

1.1.4 Kultura mluveného projevu

Jazyk je jevem společenským, neboť je vytvořen lidskou společností a slouží všem jejím členům. Pro vzájemné dorozumění se je nezbytné, aby všichni členové společnosti užívali slova stejná a stejně uspořádaná. Jazyk, jehož prostřednictvím se člověk ve společnosti realizuje a účastní se tak společenského života, se neustále rozvíjí (Brabcová a Vitvar, 1978).

S rozvojem jazyka dle Hubáčka (1978) úzce souvisí jeho zdokonalování, jež je záležitostí jazykové kultury. Termínem kultura mluvených projevů tedy rozumíme jejich pěstění. U mluvčího se předpokládá aktivní znalost jazyka a jeho správné užívání, což pochopitelně obnáší dodržování stanovených norem a pravidel. Respektování kultury mluveného jazyka dále vyžaduje kultivovanost, v jejímž rámci je žádoucí jistá vyjadřovací pohotovost. K užítku pak mluvčímu bude jistě i jazykový cit, pomocí kterého dokáže pro daný projev vybrat vhodné jazykové prostředky. Toho je možné dosáhnout ovládnutím spisovného jazyka, neboť pouze tak pochopíme odlišnosti od obecné češtiny i nářečí a dokážeme vnímat nedostatky.

Stejně jako u psaného projevu, tak i u projevu mluveného očekáváme dobrou úroveň po stránce obsahové i formální. Každé veřejné vystoupení vyžaduje bezchybnou výslovnost, správnou techniku dýchání, náležité členění prostřednictvím větných úseků, přízvuků, pauz a intonace a v neposlední řadě také vhodné užívání prostředků řeči jako jsou dynamika, intonace, tempo, hlasové zabarvení apod. Kultivovaný mluvený projev v žádném případě netoleruje ledabylou výslovnost, kostrbaté vyjadřování, obhroublost, familiárnost či afektovanost. Cílem každého veřejného vystoupení je získat posluchače, aby mluvčímu věnovali pozornost. K tomu je zapotřebí schopnost výběru vhodných jazykových prostředků, poutavá skladba a přitažlivý přednes textu. Každé vystoupení

---

¹ Více viz. kapitola 1.1.5 *Psychologické aspekty rétorických dovedností*.

před obecenstvem je z části hereckým výkonem, neboť mluvčí se musí vtělit do role posluchačů a snažit se je zaujmout vhodným způsobem přiměřeným jejich věku, znalostem a zkušenostem (Krobotová, 2005).

Táž autorka dále konstatuje, že čím vyšší jazykovou kulturou oplývá náš jazyk, tím snadněji komunikujeme, řešíme problémy, informujeme, a dokonce i přesvědčujeme své blízké o nejrůznějších věcech. Jazyková kultura není podle názoru Šmilauera (1972) zaručena propracovaností jazyka ani vysokou úrovní jazykovědy, ale je určována zejména jazykovou vyspělostí všech uživatelů spisovného jazyka. Každý z nás se již jistě setkal s vyspělými uživateli národního jazyka stejně jako s lidmi, kteří měli v této oblasti značné nedostatky. A právě tady je třeba realizovat jazykovou výchovu, která není v žádném případě pouze záležitostí školy. Záleží na každém jednotlivci, zda ji ve svém volném čase podporuje kvalitní četbou, přínosem jsou však i dobré rozhlasové a televizní programy. Nikdo se totiž nestane úspěšným řečníkem bez pevné vůle, píle a především vytrvalé práce.

Jazyková kultura by měla být prostřednictvím učitelů pěstována ve všech typech škol, přičemž spisovná mluva pedagogů má žákům sloužit jako přirozený vzor. Žáci by měli být vedeni k nejrůznějším aktivitám, jež by jim pomáhaly propracovávat a zlepšovat jejich mluvený projev. Je třeba věnovat pozornost zdokonalení ve stylizaci i kompozici jazykových projevů a rovněž žákům zprostředkovat osvojení dostatečného množství prostředků kultivovaného jazyka. Cílem celého výcviku je, aby se žáci naučili pohotově, přesně a kultivovaně vyjadřovat (Brabcová a Vitvar, 1978).

1.1.5 Psychologické aspekty rétorických dovedností

Tréma je charakterizována jako nepříjemný psychický a zároveň i fyzický stav, neboť její nositel mění své chování od drobných selhání až po ztrátu kontroly nad vlastním tělem. Někteří jedinci nemívají s veřejným vystupováním žádný problém, říká se o nich, že jsou pro jeviště přímo zrozeni. Naopak existují i tací, kteří před lidmi vystupují neradi, neboť to v nich vyvolává nepříjemné pocity. S takovými jedinci je vhodné, pokud možno již od útlého dětství, soustavně, taktně a trpělivě pracovat na odbourávání strachu z veřejného vystupování. Intenzita trémy souvisí s věkem. Děti nižšího věku obecně trpí podstatně menší trémou než děti starší. Často si totiž neuvědomují zodpovědnost, která leží na jejich bedrech, a nemají ani tak velký strach z případné kritiky (Vrchotová – Pátová, 1983).

Pokud nejde o patologický jev, má tréma podle Buchtové (2006) vždy své konkrétní příčiny. Častým důvodem tohoto druhu napětí je strach, že zapomeneme, co máme říkat. V úvahu dále přicházejí i možnosti, že si málo věříme, nebo se dokonce bojíme reakce diváků. Jednou z variant potlačení strachu je věnovat dostatek času přípravě, abychom se nemuseli prát s výčitkami svědomí. Vrchotová – Pátová (1983) dále dodává, že si dítě může trému „vypěstovat“ i v důsledku časté kritiky. Před vystoupením by nemělo být stresováno ani faktem, že výkon přijde zhlédnout nějaká významná osoba, či konstatováním, že „to nesmí zkazit“. Další příčinou nervozity může být i předchozí nezdařený výkon. V případě, že se dítěti vystoupení nepovede, je vždy prospěšné najít si čas, o nezdaru si společně promluvit a celou situaci analyzovat. Tímto způsobem by se nám mělo podařit strach z dalšího vystoupení odstranit, popřípadě alespoň eliminovat. Nikdy však dítě neuklidníme tvrzením, že se to příště určitě povede.

Dle stanoviska Buchtové (2006) vstupují stresory do lidského organismu skrze smyslové vnímání. Obecně platí, že trému je možno vyjma nejrůznějších fyzických aktivit potlačit i racionální cestou. Prvním způsobem takové obrany je selektivní funkce vědomí. Pokud mluvčí zaměří vědomí pouze na významné podněty, může vypustit mnoho podnětů nepodstatných, které by v průběhu projevu organismus pouze zatěžovaly. Dobré je, když má mluvčí takovou možnost, prostředí svého výstupu předem prozkoumat. Při samotném vystoupení se tak už nemusí adaptovat na nové podněty, což mu umožní zaměřit pozornost pouze na sdělovanou skutečnost. Druhou možností obrany jsou rozhodovací okruhy vědomé mysli. Jestliže tělo přijme s trémou související zátěž jako realitu, může na ni adekvátně reagovat. Za přiměřenou reakci se v tomto případě považuje snaha přizpůsobit se dané skutečnosti. V opačném případě bude trémou sužovaný člověk pomýšlet kupříkladu na útek, což se na vystoupení podepíše zcela jistě v negativním smyslu.

Projevy trémy jsou velice individuální. Mezi její hlavní známky řadíme pocení rukou, třes kolenou, sevřené hrdlo, krátký dech, bušení srdce, žaludeční nevolnost, technické chyby, zabreptávání, dočasnou ztrátu paměti, a dokonce i odmítání výstupu. V případě, že se rozhodneme proti trémě bojovat, je možné využít nejrůznějších tělesných i duševních aktivit. Bezprostředně před vystoupením je doporučováno trému potlačit správnou dechovou technikou. K celkové psychické pohodě jistě přispěje i pocit, že jsme se na vystoupení důkladně připravovali. Přínosné je, pokud náš výkon

analyzuje a zhodnotí nezaujatá osoba, která nám zároveň poradí, co bychom mohli do příště zlepšit a čeho bychom se měli naopak vyvarovat (Vrchotová – Pátová, 1983).

Tréma a strach před vystoupením mnohdy komplikují situaci i ostříleným řečníkům, zpěvákům, hercům, natož těm méně zkušeným. Přiměřená tréma je do jisté míry vhodná, neboť naše tělo připravuje na výstup a mnohdy nás i vyburcuje k lepšímu výkonu. Dále Buchtová (2006: 147) dodává: „*Člověk byl totiž evolučně nastaven na zdolávání různých situací – pozitivních i negativních. Vzhledem k málo proměnné biologické přirozenosti člověka by tedy bylo nerozumné se stresové zátěži vyhýbat. Přiměřené „stresové otužování“ je vlastně zvláštní formou „káznění“... Programově nás připravuje na řešení zátěží v praktickém životě.*“

1.1.6 Historie řečnictví

Pojem rétorika pochází z řeckého slova rhésis, což znamená řeč. Slovo rhétor sloužilo nejprve pro označení mistra slova, později jen pro pojmenování toho, kdo ovládal řečnictví natolik dobře, že byl druhými vyhledáván, aby je učil. Rétorikou tedy rozumíme vědu o mluvení a umění mluvit vůbec (Altrichterová a Nastuneaková, 1997).

Rétorika byla a bezpochyby stále je neodmyslitelně spjata s logikou, neboť pouze prostřednictvím logického myšlení můžeme dosáhnout logického projevu. Není žádných pochyb o tom, že rétorika bývala v Řecku jednou z nejváženějších věd a představovala významnou součást veřejného života. Na pomyslném žebříčku váženosti zaujímala první místo filozofie, přičemž druhá příčka náležela právě rétorice. V prostředí, kde neexistoval tisk, natož rozhlas či televize, byl nejdůležitějším komunikačním prostředkem živý lidský hlas. Mluvčí musel vyslovovat naprosto zřetelně, přesně a jednoznačně, musel ovládnout požadovaný prostor a také proniknout do mysli lidí. Řekové si dobře uvědomovali i stinné stránky dobrého ovládnání řeči. Mám na mysli tzv. demagogy, kteří hlásali polopravdy a především se snažili přeměnit lidi v dav naslouchající jejich slovům s úmyslem zničit nepřítele (Kohout, 2002).

První historicky podložené zmínky o řečnictví dle Buchtové (2006) pocházejí přibližně z 5. stol. př. n. l., kdy byla rétorika vedle hudby, dramatu, sochařství a stavitelství pokládána za tvůrčí umění. Nejznámějším učitelem rétoriky a rovněž zakladatelem první školy rétoriky byl v té době Gorgias z Leontin. Řečnictví pak dále rozvíjeli sofisté, kteří upřednostňovali řečnickou obratnost před obsahem promluvy. Vznik rétoriky byl, jak ve své publikaci uvádí Langer (1993), doprovázen vleklým sporem s filozofií. Někteří autoři brali filozofii jako protiklad rétoriky, jiní oba

předměty považovali za jeden celek. Největším obhájcem filozofie byl Platón. Jeho moralistické spisy jsou namířeny proti tehdejším učitelům rétoriky, kteří své žáky neučili poznávat pravdu, ale snažili se je naučit v každém případě přemluvit posluchače pro svůj záměr. Aristoteles se na rozdíl od Platóna řadil mezi obhájce rétoriky jako umění, nikoliv vědy. Zaujímal stanovisko, že řeč je třeba chápat zejména jako nástroj komunikace. Jeho učebnice rétoriky je prvním souhrnným výkladem rétorického umění, které úzce souviselo s logikou. Dle Altrichterové a Nastuneakové (1997) Aristoteles zastával názor, že dobrého řečníka dělají dobrým řečníkem jeho přirozené dispozice, dále vzdělávání se v umění a teorii rétoriky a v neposlední řadě i opakované procvičování řečnictví.

Jedním z nejslavnějších řeckých řečníků byl Démosthénés, pro kterého jsou typické útočné řeči známé jako filipiky. Mezi slavné římské řečníky se bezpochyby řadí Cicero, Hortalus, Marcus Antonius, Calvus, Cato, Brutus, Caesar a další. *Základy rétoriky* od Marcuse Fabia Quintiliana systematicky shromažďují veškeré poznatky, ke kterým antická rétorika od svých počátků dospěla. K tomu, aby se člověk stal vynikajícím rétorem, nestačí dle Quintiliana pouze znát pravidla, ale je nezbytné spojit studium se cvičením a praxí. Quintilianus byl prvním státem placeným učitelem rétoriky a jeho učebnice se staly cenným pramenem pro středověkou rétoriku (Langer, 1993).

Ve středověku se výuka řečnictví řadila mezi tzv. sedm svobodných umění. Náležela mezi ně gramatika, dialektika a rétorika, na ně pak navazovala aritmetika, geometrie, astronomie a hudba. Středověká rétorika zahrnovala tři hlavní oblasti, a to rétoriku psaní veršů, umění psaní listů a umění kázat. Křesťané se příliš nezabývali svým řečnickým projevem, za což byli od pohanů mnohokrát kritizováni. V období renesance se o společenské povznesení řeči mluvené i psané snažil Erasmus Rotterdamský. V 16. století se rétorika dostala do centra pozornosti národních jazyků. Do té doby byla totiž všechna pojednání o rétorice sepsána pouze v latině (Buchtová, 2006).

O první českou rétoriku obsahující části *Cnosti kazatelů* a *Vady kazatelů* se ve 2. polovině 16. století zasloužil Jan Blahoslav, kterého následoval Šimon Jelen Sušický. Na první české univerzitě, jejímž rektorem byl Mistr Jan Hus, se řečnictví vyučovalo pod názvem „mluvokrása“. V jezuitských školách se výuky rétoriky ujal Bohuslav Balbín, autor spisu *Quaesita Oratoria* a proslulé *Obrany jazyka slovanského, zvláště českého*. Na sklonku 17. století se stanovením řečnických zásad a pravidel

zabýval J. A. Komenský ve své učebnici *Zpráva a naučení o kazatelství*. Komenský rozlišoval čtyři zásady mistrovské řeči: hojnost (bohatství slov), světlost (srozumitelnost), líbeznost (uměřenost gest v souladu s projevem, pěkný obsah řeči, příjemný hlas, dobré metafory i hyperboly) a konečně mocnost (slovo má být tak mocné, aby zůstalo v myslích i srdcích posluchačů). O rozvoj řečnického umění se u nás v době obrozenecké zasloužil Josef Dobrovský a Josef Jungmann, který vydal učebnici výmluvnosti pod názvem *Slovesnost*. S rozkvětem tohoto umění po roce 1848 spojujeme F. L. Riegera, K. Sladkovského, F. Grégra, J. Herolda, K. Kramáře, F. Soukupa a také T. G. Masaryka (Buchtová, 2006).

Za zmínku jistě stojí i interdisciplinárnost rétoriky. Ta je obohacována poznatky z lingvisticky orientované stylistiky, logiky, psychologie, psycholingvistiky, sociolingvistiky, kvantitativní lingvistiky, teorie mluvních aktů a pragmatiky. Nutno podotknout, že v současné době se zájem o rétoriku neustále prohlubuje. Někteří odborníci toto období nazývají renesancí rétoriky. S neustálým rozvojem společnosti jsou v nejrůznějších oblastech lidského konání kladeny stále vyšší nároky na formu i obsah sdělení. V souvislosti s řečovými dovednostmi pak nesmíme v celkovém hodnocení opomenout ani nonverbální prostředky vyjadřování. Dnes, možná více než kdy v minulosti, platí, čím lepšími teoretickými i praktickými znalostmi rétoriky se člověk pyšní, tím větší výhody má v mnoha směrech (Krobotová, 2005).

1.2 Technika mluveného projevu

Ovládání jazyka zahrnuje jistě mnoho složek, ale nejdůležitějším předpokladem je podle Langer (1993) především dokonalé zvládnutí techniky řeči neboli dikce. Technika mluveného projevu v sobě obsahuje tři základní složky řeči tvořící jednotu při mluvním aktu: dýchání (respiraci), tvoření hlasu (fonaci) a tvoření hlásek (artikulaci). Kvalita realizace zvukové promluvy je tedy závislá na tom, do jaké míry jsme tato tři ústrojí ovládli. Mezi základní podmínky správné dikce řadíme dobrou činnost mluvních orgánů. Dále je žádoucí přesné utváření hlásek, kterým rozumíme kvalitu výslovnosti (přesnost) a správnou kvantitu (délku) hlásek. Při úvahách o správné dikci nesmíme opomenout ani znalost a zachovávání kodifikovaných jazykových norem, tedy zvládnutí výslovnosti a ovládnutí gramatiky spisovného jazyka.

Hála (1958) rovněž uvádí, že při realizaci řeči nestačí mít k dispozici pouze zvukový materiál, jehož prostřednictvím vyjadřujeme své myšlenky a dorozumíváme se, ale záleží i na způsobu, jak s tímto materiálem dovedeme pracovat. Je tedy naprosto nezbytné dokonale zacházet s mluvnými orgány a rovněž i správně pracovat se zvukovými prostředky řeči.

1.2.1 Anatomicko-fyziologické podmínky tvoření řeči

Člověk je schopen tvořit řeč pomocí několika skupin orgánů, kterým souhrnně říkáme mluvidla. Jedná se o ústrojí dechové (respirační), ústrojí hlasové (fonační) a ústrojí artikulační (hláskovací). Dobré ovládnutí všech těchto složek je základní podmínkou kvalitní realizace zvukové promluvy (Palková, 1997).

1.2.1.1 Ústrojí dechové

Dýchání je bezděčný fyziologický pochod se dvěma základními funkcemi. Primární funkcí je výměna vzduchu a plynů v lidském organismu. Vdechnutý vzduch prochází dutinou nosní, hltanem, hrtanem, průdušnicí a průduškami do plic. Zde se opotřebovaná krev okysličuje, přičemž z ní stejnou cestou jako při vdechu vystupuje do vnějšího okolí kysličník uhličitý. Sekundární funkcí dýchání je účast na realizaci řeči, jež je ovládána činností vyšší nervové soustavy. Jakmile se dýchání podílí na tvoření řeči, nejedná se o bezděčnou činnost, nýbrž o činnost uvědoměle regulovanou (Hetych a Hubáček, 1980).

Dýchání při mluvení se liší od bezděčného dýchání i v tom, že se mluvčí nadechuje nosem i ústy. Dále vzduch postupuje stejnou cestou, a sice přes hltan, hrtan, průdušnice a průdušky až do plic. Plíce, vlastní dýchací orgán, se nachází v dutině hrudní. Stěny hrudní dutiny tvoří hrudní koš, v nejnižší části se nachází bránice a celá dutina je vyplněna blánou zvanou pohrudnice. Páteř, z níž vystupuje dvanáct párů žeber, poskytuje oporu hrudnímu koši. Mezi žebry se pak nalézají mezižeberní svalstvo. Zatímco jedna skupina svalů řídí pohyb žeber ve směru nahoru, druhá je ovládá ve směru dolů. Bránice, sval oddělující dutinu hrudní od dutiny břišní, se podřizuje nabírání dechu do plic a jeho vypouštění (Hetých a Hubáček, 1980).

Dýchání je složitý proces, který se odehrává ve dvou fázích. První fázi nazýváme vdech neboli inspiraci, druhou fází představuje výdech čili expirace. Vdech započiná činnost vnějšího mezižeberního svalstva, které způsobí pohyb žeber směrem vzhůru. Bránice se vychýlí do dutiny břišní, čímž se zvětší objem dutiny hrudní a do plic je nasáván vzduch. Při výdechu pak dochází k procesu zcela opačnému (Hetých a Hubáček, 1980).

Základním zdrojem řeči je dle Palkové (1997) výdechový proud vzduchu, kterému se pohybem různých částí mluvidel staví do cesty překážky. Délka výdechu určuje, jak dlouhý úsek řeči lze vyslovit bez přerušení. Vdech pak znamená pauzu v řeči. Síla výdechového proudu ovlivňuje sílu hlasu a částečně i jeho výšku. Hála (1975) dále dodává, že inspirační tvoření hlásek je v češtině spíše výjimečné a omezené pouze na jednotlivá slova nebo hlásky. Můžeme se s ním setkat při škytání, vzlykání či sténání, konkrétně inspiračního *c* si lze povšimnout při mlaskání.

Podle rozsahu účasti jednotlivých orgánů a svalů při zvětšování prostoru hrudníku rozlišujeme tři typy dýchání: hrudní (žeberní, kostální), brániční (břišní) a smíšené. Při hrudním dýchání nebývá obvykle bránice aktivní, dech nemá oporu a není příliš vydatný. Naopak brániční dýchání, které je doprovázeno zřetelným vyklenutím břišní stěny, podporuje nenásilné tvoření hlasu (krk i ramena jsou při něm uvolněné). Nejčastěji využívané smíšené dýchání je charakteristické aktivním zapojením mezižeberního svalstva a bránice s břišními svaly. Při tomto typu dýchání je nádech velmi hluboký a vydatný (Hubáček, 1978).

Dechový rytmus není u každého člověka stejný, neboť závisí na více faktorech, především však na věku (ve stáří se rytmus zpomaluje), vnějších podmínkách (tlak a teplota vzduchu, námaha) a psychickém stavu mluvčího. Délka trvání vdechu a výdechu se u jednotlivců rovněž liší. Zatímco pro dýchání v naprostém klidu platí poměr 2:3,

při řeči se rozdíl mezi vdechem a výdechem zvětšuje v poměru 1:7, při zpěvu dokonce až 1:12 (Ohnesorg, 1974).

Vitální kapacita plic označuje maximální objem vzduchu, který má člověk při dýchání k dispozici, jinými slovy se jedná o množství vzduchu od maximálního vdechu po maximální výdech. Průměrná hodnota vitální kapacity plic dospělého člověka bývá udávána v rozmezí 3,5-4 l, přičemž musíme počítat s individuálními rozdíly. Ty jsou určovány velikostí hrudníku, silou dýchacího svalstva, ale i technikou dýchání. Vitální kapacitu plic lze měřit spirometrem (Palková, 1997).

Z hlediska techniky řeči by naše mluva měla být souvislá, aby působila přirozeně. Výdech má probíhat pozvolna a rovnoměrně po celou dobu promluvy a vzdálenost mezi nádechy by se neměla prodlužovat. Musíme počítat s tím, že se zvýšením síly hlasu podstatně roste i spotřeba vzduchu. Při delší absenci nádechu mluvčí pracuje s rezervním vzduchem, což může přivodit nepříjemný pocit nedostatku vzduchu, který se projeví i na samotném hlase. S ohledem na velkou spotřebu vzduchu během řeči by se měl mluvčí nadechovat nosem i ústy. Musíme si však uvědomit, že vzduch procházející dutinou ústní není zbavován mechanických nečistot, není ohříván ani zvlhčován. Samozřejmostí by se tedy měla stát mluva ve zdravotně nezávadném prostředí (Hetych a Hubáček, 1980).

1.2.1.2 Ústrojí hlasové

Hlasové ústrojí je umístěno v hrtanu, kterému se neodborně říká ohryzek. Z anatomického hlediska je považován za velmi složitý mechanismus. Hubáček (1978: 20) uvádí výstižnou definici hrtanu dánského fonetika Jespersena: „*Hrtan lze bez jakékoliv nadsázky nazvat nejpodivuhodnějším hudebním nástrojem, který vůbec existuje, neboť umožňuje nepatrnými a poměrně jednoduchými prostředky vytvářet překvapující rozmanitost tónů, jež nás svou zvukovou krásou dovedou daleko více uchvátit než jakákoliv instrumentální hudba, pomineme-li ovšem mlčením mnohé, méně hudební tóny, které rovněž mohou vycházet z lidského hrdla.*“

Hrtan je tvořen několika chrupavkami, svaly a vazy. Kostru hrtanu tvoří zejména chrupavka prstencová a chrupavka štítná. Průchodu potravy do dýchacího ústrojí zabraňuje další z chrupavek, tzv. hrtanový příklůpek. Uvnitř hrtanové schránky se nachází hlasivky, které jsou tvořeny hlasovými vazy a hlasivkovými svaly. Nutno podotknout, že celý proces fonace spočívá ve značné pohyblivosti hlasových vazů (Hetych a Hubáček, 1980).

Zvuk vzniká v hrtanu tím, že se výdechovému proudu vzduchu postaví do cesty překážka tvořená hlasivkami, které jsou v důsledku toho rozkmitávány. Kmitáním hlasivek se výdechový proud rozdrobí, čímž dochází k periodickému střídání hustšího a řídkšího vzduchu. Tento pravidelný proud vzduchových vln, jenž představuje pouze základ lidského hlasu, nazýváme základní tón. Ten je pohyby hlasového ústrojí různě modifikován, především ve výšce a síle (Palková, 1997).

Základní tón nevnímáme, přestože má již některé akustické vlastnosti jako výšku, sílu a barvu. Obecně lze říci, že je velmi slabý a řezavý. Z tohoto důvodu je dále dotvářen prostřednictvím orgánů a dutin nad hrtanem. Teprve při průchodu nadhrtanovými dutinami, které působí jako rezonátory, je základní tón obohacen a zesílen, čímž hlas nabývá podoby lidského zabarvení. Podle převládajícího rezonančního zabarvení rozlišujeme tři rejstříky hlasu: prsí, hlavový a smíšený. Specifickým typem hlasu je jícnový hlas. Využívají ho lidé, kterým byl v důsledku onemocnění, nejčastěji onkologického, odstraněn hrtan. Tento náhradní hlas nemůže být z hlediska kvality s běžným hlasem srovnáván. Je chraptivý a drsný, nicméně pro nemocného představuje jedinou možnost komunikace s okolím (Hubáček, 1978).

Při tvoření hlasu rozlišujeme tři různé hlasové začátky: měkký, dyšný a tvrdý. Při měkkém hlasovém nasazení není výdechový proud zadržán, ale od počátku dochází k fonaci. Hlasivky jsou rozkmitávány pomalu a hlas vzniká postupným zesilováním intenzity výdechového proudu, což je ze zvukového i zdravotního hlediska považováno za optimální. Dyšné nasazení je zvláštní variantou měkkého nasazení. V tomto případě samotné fonaci předchází vznik dechového šelestu (šepotu), který je způsoben drobnou štěrbinou mezi hlasivkami. Jestliže je hlasivková štěrbinu uzavřena a hlasivky jsou prudce rozraženy výdechovým proudem vzduchu, hovoříme o tvrdém hlasovém začátku. Tento typ hlasového nasazení je nezdravý a z hlediska dechu taktéž neekonomický (Ohnesorg, 1974).

Perfektní ovládnutí mluvních orgánů a jejich vhodné užívání při realizaci řeči je základním předpokladem správné dikce. Existuje celá řada hlasových cvičení, jejichž prostřednictvím můžeme zapracovat na zkvalitnění hlasové složky řeči. V tomto směru usilujeme především o hlasovou sílu a nosnost, přirozenou ohebnost a jemnost hlasu a v neposlední řadě taktéž o výraznou a vyrovnanou hlasovou barvu. Pro správné „posazení hlasu“ je nezbytné dokázat vědomě a ekonomicky využívat výdechového proudu vzduchu a také rozeznít rezonanční dutiny (Krobotová, 2005).

Stejně tak, jako pečujeme o své tělo, je pro správnou funkci mluvních orgánů nezbytné dbát na hlasovou hygienu. Hlasovou hygienou rozumíme snahu předcházet a vyhýbat se nejrůznějším hlasovým poruchám. Velmi důležitým faktorem je produkce řeči ve zdravotně nezávadném prostředí. Hlasovému ústrojí zcela jistě škodí, jak ve své publikaci uvádí Bartošek (2003), činnost v prašném nebo příliš horkém a chladném prostředí. Dále mu neprospívá ani nadměrné namáhání v podobě hlasité řeči nebo hlasitého zpěvu, prudké teplotní změny, příliš nízké či vysoké posazení hlasu, namáhání mluvních orgánů v průběhu hlasové indispozice, používání tvrdého hlasového začátku apod. Hubáček (1978) se zmiňuje o jedné z nejčastějších hlasových poruch – chraptění. To se projevuje u lidí všech věkových kategorií zejména z důvodu neúměrně hlasitého křiku, pláče nebo zpěvu. Chraptivost, drsnost hlasu a podobné hlasové poruchy jsou tedy důsledkem přepínání hlasu. Děti by měly být ve škole seznámeny s pravidly hlasové výchovy a naučit se pracovat se svým hlasem v souladu s hygienickými zásadami. Mezi ty nejdůležitější řadíme správnou životosprávu ve snaze docílit psychického i fyzického zdraví, nepřepínání možností hlasového ústrojí, minimální realizaci řeči v nehygienickém prostředí, včasnou léčbu onemocnění hlasového orgánu a dostatek spánku a relaxace.

1.2.1.3 Ústrojí artikulační

V artikulačním ústrojí, jež se skládá z rezonančních dutin a artikulačních orgánů, dochází k finální úpravě lidského hlasu při realizaci řeči, ke tvoření jednotlivých hlásek a jejich následnému spojování. U zdravého člověka probíhá artikulace mechanicky. Jelikož jde o činnost, která je pro naše mluvní ústrojí namáhavá, při delším mluvení můžeme cítit únavu v hlasové a dechové oblasti, méně často pak i v oblasti artikulační (Hubáček, 1978).

Rozlišujeme tři nadhrtanové rezonanční dutiny: ústní, nosní a hrdelní. Z hlediska tvorby hlasu je nejdůležitější dutina ústní. Prostřednictvím změny jejího objemu a změny tvaru ústního otvoru je nám umožněno dodat nevýraznému hrtanovému tónu konečnou akustickou podobu. Dutina nosní má stálý objem a na tvoření většiny hlásek se vůbec nepodílí, tudíž není z hlediska artikulace tak zásadní. Pouze v případě, kdy měkké patro klesne směrem dolů, hrtanový tón prochází právě dutinou nosní. Tímto způsobem se uskutečňuje artikulace nazálních souhlásek (např. m, n, ň). Dutina hrdelní pak funguje zejména jako rezonátor. Její tvar je proměnlivý, protože závisí na pohybu jazyka v dutině ústní. Každá z těchto tří dutin je jedinečná svým tónem, jenž se

při artikulaci promítne do akustické skladby jednotlivých hlásek. Při průchodu nadhrtanovými dutinami získává primární hrtanový tón svou sílu, barvu, účinnost a nosnost (Hetych a Hubáček, 1980).

Podle funkce lze artikulační orgány rozdělit na aktivní (pohyblivé) a pasivní (nepohyblivé). Artikulační orgány aktivní se na artikulaci podílí přímo, neboť ta se uskutečňuje právě jejich činností. Řadíme mezi ně horní a dolní ret, dolní čelist se zuby a jazyk. Naopak artikulační orgány pasivní se vyznačují tím, že se artikulace uskutečňuje přímo na nich samotných. Do této skupiny patří horní čelist se zuby, tvrdé a měkké patro. Z hlediska artikulace je nejdůležitějším orgánem jazyk, který je rovněž i orgánem nepohyblivějším (Hetych a Hubáček, 1980).

Pokud člověk mlčí, mluvidla setrvávají v klidovém postavení. Rty se navzájem dotýkají, horní zuby překrývají dolní, jazyk zaujímá spodní část dutiny ústní a dutina nosní je volná. Jakmile jsou hlasivky rozechvěny výdechovým proudem vzduchu, aktivní artikulační orgány zaujímají patřičnou polohu nezbytnou pro artikulaci zvolené hlásky. Artikulace jednotlivých hlásek se zpravidla odehrává ve třech fázích. První fázi označujeme jako intenzi, čímž rozumíme přechod artikulačních orgánů z klidu do postavení potřebného pro vyslovení určité hlásky. Setrvání v potřebném artikulačním postavení za účelem vyslovení určité hlásky značí druhou fázi nazvanou tenze. Třetí fáze čili detenze představuje návrat mluvidel do klidové pozice (Hetych a Hubáček, 1980).

Výdechový proud vzduchu postupuje z hrtanu přes hrdelní a ústní dutinu rty ven, v některých případech zároveň uniká i přes dutinu nosní. Pohyblivé části mluvidel, především jazyk, rty a měkké patro, mohou cestu zcela uvolnit, zúžit nebo úplně uzavřít. Dále mohou taktéž měnit velikost a tvar prostorů, kterými výdechový proud vzduchu prochází. V důsledku rozmanitého pohybu artikulačního ústrojí vznikají zvuky nejrůznějšího druhu. Nejčastěji se hovoří o dvou základních typech fungování artikulačního ústrojí. První typ utváří komplex nadhrtanových dutin, který vyprodukuje zvuk tónového charakteru tvořící ty části řeči, kterým říkáme samohlásky. Naopak pohyblivé části artikulačního ústrojí mohou průchod nadhrtanovými dutinami zúžit, popřípadě mu zcela zabránit. Zdoláváním těchto překážek se výdechový proud vzduchu pozměňuje. Jelikož pohyby vzduchu nejsou pravidelné, vnímáme je jako šumy. Ty jsou základem částí řeči, které označujeme jako souhlásky. Provázanost obou typů artikulace je zřejmá. Dochází k ní kupříkladu, když část mluvidel v okamžiku tvoření jedné hlásky

setrvává v pozici nezbytné pro vytvoření předcházející hlásky, nebo když naopak předjímá postavení hlásky následující (Palková, 1997).

Soustava českých hlásek se tedy dělí na dvě základní skupiny – samohlásky a souhlásky. Dle Hetycha a Hubáčka (1980) nespočívají hlavní rozdíly mezi těmito dvěma skupinami pouze v oblasti akustické, ale i v oblasti artikulační. O bližších specifikách tvoření jednotlivých hlásek se dále zmiňovat nebudu, neboť tato problematika není pro mou práci stěžejní.

1.2.2 Spisovná výslovnost

Zvuková výstavba češtiny se utváří v každodenní komunikaci. Výslovnost postačující v běžné denní praxi však nemůže být vyhovující i pro veřejné projevy, které si žádají spisovnou výslovnost, ortoepii.² Ortoepií tedy rozumíme soubor veškerých zásad a pravidel spisovné výslovnosti (Grepl a kol., 2008).

V češtině je odlišení spisovných a nespisovných jazykových útvarů v oblasti výslovnosti kodifikováno. Cílem ortoepické kodifikace je vytvoření hranic pro mluvní praxi probíhající na úrovni mluvené spisovné češtiny, tzv. češtiny hovorové, která se zaměřuje na oblast každodenního života a liší se od klasické normy, tzv. „jevištní řeči“. Pravidla a zásady ortoepie češtiny jsou z podnětu Hály seskupeny ve dvou ortoepických příručkách, které sestavila ortoepická komise při Ústavu pro jazyk český ČSAV. Zatímco příručka *Výslovnost spisovné češtiny I* se týká zásad výslovnosti slov domácích, příručka *Výslovnost spisovné češtiny II* obsahuje pravidla výslovnosti slov přejatých a cizích vlastních jmen (Hála, 1975).

Základním předpokladem spisovné výslovnosti je ortofonie, která popisuje správnou podobu jednotlivých hlásek. Jedná se o dodržování správné kvality a kvantity samohlásek a správné tvoření souhlásek. K nejčastějším odchýlkám od správného tvoření hlásek dochází při nedostatečném, nebo naopak nadměrném pohybu jazyka při artikulaci, čímž vznikají nejrůznější vady výslovnosti³ (Hubáček, 1996).

Rozlišujeme tři základní typy výslovnosti. Pečlivá čili explicitní výslovnost je charakteristická zřetelným vyslovováním hlásek v souhláskových skupinách, dodržováním správné délky samohlásek a snahou o to, aby jednotlivá slova nesplývala. Dalším typem je výslovnost neutrální, která je vlastní projevům jazykově kultivovaným,

---

² Slovo ortoepie je odvozeno z řeckého orthos = správný a epein = mluvit, epos = slovo, řeč (Hála 1975).

³ Jednotlivým vadám výslovnosti se blíže věnuji v následující podkapitole 1.2.2.1 *Vady výslovnosti*.

nikoliv reprezentativním. Poslední typ představuje výslovnost zběžná neboli implicitní, jež je typická pro nepřipravené veřejné projevy, kde tolerujeme zjednodušování některých souhláskových skupin (Grepl a kol., 2008).

1.2.2.1 Vady výslovnosti

Vady výslovnosti ovlivňují mluvený projev v negativním smyslu z toho důvodu, že klesá jeho srozumitelnost a nezřídka také odvádějí pozornost posluchačů od obsahu promluvy. Dyslálie neboli patlavost je souhrnný název pro poruchy výslovnosti jednotlivých hlásek či hláskových skupin. Jejím specifickým druhem jsou mogilálie a paralálie. Zatímco mogilálie se vyznačuje úplným vynecháváním hlásky, termínem paralálie označujeme nahrazování hlásky jinou hláskou (Palková, 1997).

Mezi nejčastější dyslálie, deformace jednotlivých hlásek, v češtině řadíme rotacismy, sigmatismy a lambdacismy. Rotacismy označují nesprávnou výslovnost kmitavých souhlásek R a Ř. Lidově se tato vada nazývá ráčkování. Správná výslovnost obou souhlásek se realizuje při kmitání hrotu jazyka proti dásním. Ráčkování naopak vzniká při rozkmitání okrajů zadního hřbetu jazyka pod měkkým patrem nebo také rozkmitáním čípku. Při procvičování se namísto R a Ř použije souhláska D, aby se vytvořil hmatový pocit na příslušném místě pro artikulaci R (např. tdoska – troska). Sigmatismy značí vadnou výslovnost sykavek S, Z, Š, Ž a polosykavek C a Č. Jelikož existuje celá řada druhů poruch sykavek, k jejich nápravě je vhodné vyhledat odbornou logopedickou pomoc. Mezi nejčastější poruchy tohoto druhu řadíme výslovnost souhlásky S doprovázenou nadměrnou sykavostí či příliš tupou výslovností, kdy dochází až k šišlání. Pro nápravu je nezbytné uvědomění si správné artikulace. Při procvičování šeptáme souhlásku T, přičemž hrot jazyka opíráme namísto dásňového výstupku o dolní řezáky. Postupně artikulaci oslabujeme tak, až se tvoří zvuk jako při výslovnosti souhlásky C. Po zafixování tohoto zvuku prodloužíme šeptané C a vyslovíme ostrou sykavku S. Lambdacismy charakterizují nesprávnou výslovnost souhlásky L, která je zapříčiněna špatným postavením špičky jazyka, jenž se opírá o dolní řezáky namísto správného opření se o řezáky horní. Při nápravě je tedy nutné zaměřit se na správné postavení jazyka. Při procvičování spojujeme souhlásku L se samohláskou A. Následně vyslovujeme střídavě různé slabiky (např. la, ta, la, ta ...), později i celá slova (Buchtová, 2006).

Výskyt jedinců s vadami výslovnosti je v naší společnosti značný. Jak uvádí Palková (1997), procentuálně se jedná o více jak 20% národa. Dyslálie pak obecně trápí

čtvrtinu, ne-li třetinu dětské populace. Bohužel poslední průzkumy ukazují, že se situace neustále zhoršuje a špatně vyslovujících osob přibývá.

Dle Buchtové (2006) jsou pro správnou výslovnost dítěte velmi důležité bezchybné mluvní vzory v jeho bezprostředním okolí, v rodině a posléze i ve škole. Jak je známo, do lidské řeči se promítá i psychický stav jedince, proto může narušení činnosti nervové soustavy zapříčinit nejrůznější poruchy výslovnosti, kupříkladu koktavost nebo poruchy hlasu a modulace souvislé řeči. Pro nápravu vad řeči se doporučuje vyhledat odbornou pomoc logopeda.

1.3 Zvukové prostředky souvislého projevu

Nezbytnou součástí zvukové realizace promluv jsou, jak ve své publikaci uvádí Hubáček (1996), zvukové prostředky (suprasegmentální fonologické prostředky). Ty slouží ke členění řeči na menší a pro chápání přehlednější celky. Dále se jejich prostřednictvím obměňuje síla a výška hlasu, mluvní tempo, popřípadě i barva hlasu. V prvním případě mluvíme o členění řeči (frázování), ve druhém pak o modulování (modulace). Zvukové prostředky užívané k frázování a modulování jsou s obsahem promluvy pevně spjaty, neboť jí umožňují vtisknout jedinečný zvukový ráz a současně do ní vložit i své vlastní zaujetí (volní i citové, intelektuální i emocionální). Při nadměrném a příliš nápadném užití prostředků členění a modulace hovoříme o afektované promluvě, kdežto jejich málo výrazné, až nevýrazné užití charakterizuje promluvu monotónní.

1.3.1 Členění řeči

Promluva je nejvyšší jednotkou mluvního aktu. Skládá se z vět, které můžeme charakterizovat jako nejmenší promluvové celky ukončené po stránce významové a intonační. Věty se pak dále člení na větné úseky neboli kóla, které jsou po zvukové stránce určovány pauzami či dalšími intonačními prostředky (melodie a větný přízvuk). Složky, z nichž je tvořen větný úsek, se nazývají přízvukové takty. Ty jsou vymezovány zejména slovním přízvukem. Základní a rovněž nejmenší jednotkou řeči je slabika (Krobotová, 2005).

1.3.1.1 Slabika

Slabika, základní jednotka řeči, je zvukově zřetelná, proto ji dokážeme snadno vnímat. Zvuková zřetelnost souvisí s její podstatou, neboť se jedná o jednotku zvukovou (fónickou), nikoliv však významovou (s výjimkou případů, kdy tvoří slovo). Dále je nutno podotknout, že slabika vzniká při každém plném zaznění hlasu. Jelikož hlas zní plně pouze při vyslovování samohlásek, musí každá slabika alespoň jednu samohlásku či dvojhásku obsahovat. Výjimečně mohou funkci samohlásky zastupovat i souhlásky, při jejichž zvukové realizaci se výdechovému proudu vzduchu staví do cesty pouze malá překážka. V takových případech nezní hlas zcela plně, nýbrž poloplně. Souhlásky schopné tvořit slabiku bývají nazývány slabičné čili slabikotvorné a řadíme mezi ně sonóry L, M, N, R. Z fyziologického hlediska představuje slabika jeden artikulační

pohyb směrem od sevřenosti mluvních orgánů k jejich rozevřenosti, přičemž v případě rozevřenosti se jedná o samohlásku či dvojhlásku a při sevřenosti o jednu nebo více souhlásek, popřípadě ráz nebo přidech. Dle hláskového složení diferencujeme otevřené (např. ko-za) a zavřené (např. roz-tok) slabiky (Hubáček, 1978).

Za výjimečný případ můžeme v češtině dle Krobotové (2005) považovat skupinu čtyř souhlásek na počátku slabiky (např. vstříc, pštros) či skupinu tří souhlásek na konci slabiky (např. zábst, pomst). Další nepříliš frekventovanou zvláštností jsou nejdelší slabiky (např. strast, ctnost), které bývají označovány jako monosylaba. Termín pobočná slabika označuje jev, kdy na počátku slova stojí sonora a bezprostředně po ní následuje jedna nebo více souhlásek (např. rty, mzda, lstivý). Zatímco jazyky s převahou otevřených slabik zní libozvučně (např. italština, francouzština), jazyky s nízkým počtem otevřených slabik až tak libozvučné nejsou (např. němčina). V češtině převládá tendence ke tvoření slabik otevřených.

Hranice mezi jednotlivými slabikami se jeví jako nezřetelná především tehdy, když se mezi slabičnými jádry vyskytuje hned několik souhlásek (např. ostražitostí: o-s-tra-ži-to-stí/os-tra-ži-tos-tí). Na rozhraní dvou slov je nezbytné, aby byly předěly mezi slabikami zřetelné, neboť v opačném případě může dojít k nedorozumění (např. svátek lásky/svaté klásky). Pečlivá výslovnost je na rozdíl od výslovnosti ledabylé doprovázena větším stupněm artikulační námahy. Slabika je útvarem rytmického rázu, který člení promluvu na stejné a časově pravidelné úseky. Rytmičtý útvar nadřazený slabice nazýváme takt (Hubáček, 1978).

1.3.1.2 Takt a rytmus

Mluvní takt je rytmická jednotka řeči, která bývá zpravidla tvořena jednou přízvučnou slabikou a jednou či více slabikami nepřízvučnými. V češtině se můžeme setkat i s taktem jednoslabičným, nejhojněji se však vyskytují takty dvouslabičné a tříslabičné. Ty mají podobu trochejské stopy /- x/⁴ a daktylské stopy /- x x/. Z tohoto důvodu se můžeme setkat s tvrzením, že český jazyk má v mluvené podobě daktylotrochejský spád (Krobotová, 2005).

Dle Svobodové (2002) však není podmínkou, že takt odpovídá přímo hranicím slov. Někdy ho může tvořit i několik slov zároveň, z nichž je pouze jedno přízvučné. Většinou se v takovém případě jedná o slova krátká, ne vždy plnovýznamová, např. jednoslabičná zájmena, spojky či vlastní předložky.

⁴ Zatímco pomlčka (-) signalizuje přízvučnou slabiku, křížek (x) značí slabiku nepřízvučnou.

Mluvní takt má v češtině klesavý průběh, o čemž svědčí pokles síly hlasu směrem od přízvučné slabiky ke slabice nepřízvučné. Jedinou výjimkou jsou jednoslabičná nepřízvučná slova na začátku věty (např. a, i, že, až, ...), tzv. předtaktí, které vzbuzuje dojem vzestupu. Někdy se v případě tohoto jevu setkáme s označením předrážkový takt. Čeština se snaží o členění promluv na přibližně stejně dlouhé takty. Na základě několika taktů můžeme charakterizovat rytmus řeči. Ten si uvědomíme většinou v případě, kdy je narušen. Na rozdíl od poezie není rytmus prózy tak zřetelný. Přesto však není pochyb o tom, že je čeština jazykem rytmizovaným (Krobotová, 2005).

1.3.1.3 Slovní přízvuk

Důležitou složkou zvukové stránky jazyka je slovní přízvuk, který vzniká hlasitějším vyslovením některé slabiky slova nebo taktu. Při artikulaci slabiky se slovním přízvukem dochází rovněž k zesílení výdechového proudu vzduchu. Posluchač tak nabývá dojmu, že slabika nesoucí přízvuk je znatelně lépe slyšitelná. Z akustického hlediska u přízvučné slabiky dochází ke zvýšení tónu. O změně melodie, respektive o zvýšení základního tónu, v tomto případě nemůže být pochyb, neboť zvýšenou snahou o patřičnou artikulaci dochází k napětí a následnému chvění všech artikulačních orgánů včetně hlasivek (Hetých a Hubáček, 1980).

Jak ve své publikaci uvádí Krobotová (2005), v češtině se setkáme s přízvukem expiratorním neboli výdechovým. Hlavní přízvuk je umístěn vždy na první slabice slova nebo taktu (vyjma taktů s předklonkami). Jednoslabičná slova, která postrádají protiklad slabiky přízvučné a nepřízvučné, jsou bez přízvuku, případně mají přízvuk fakultativní. Češtinu řadíme mezi jazyky s přízvukem dynamickým, jelikož při vyslovování přízvučné části slova dochází k zesílení výslovnosti. Naopak v případě rozdílů v tónové výšce hovoříme o přízvuku tónovém neboli melodickém. Užití přízvuku vedlejšího není nijak závazné. Setkáme se s ním především při pomalé výslovnosti, kdy napomáhá k přehlednosti promluvy a zamezuje polykání koncových slabik. Většinou se objevuje i u víceslabičných slov a bývá umístěn na slabikách lichých nebo na předposlední slabice. Zcela pravidelně se pak vyslovuje ve slovech složených, kde je jeho úkolem poukazovat na začátek druhé části složeniny, čímž posluchači usnadňuje orientaci v textu. Nositelem hlavního přízvuku je většinou i jednoslabičná předložka, zatímco slovo, k němuž významově patří, se k ní přiklání. Existují však i případy, kdy dochází k posunu přízvuku až na slovo stojící za předložkou z důvodu, že ho chce mluvčí zdůraznit. Dvojslabičné předložky, pokud na ně neklademe důraz,

nejsou nositeli přízvuku. Graficky se slovní přízvuk označuje dvojtečkou nahoře před přízvučnou slabikou (˙dýmka).

1.3.1.4 Důraz

Důraz může členění věty na takty různě ovlivnit. Projevuje se zesílením slovního přízvuku, jehož prostřednictvím mluvčí vyjadřuje svůj subjektivní postoj ke sdělovanému obsahu. Dále je možné zesílením přízvučné slabiky poukázat na důležitost dané části sdělení. Lze zdůraznit i slova, která běžně slovní přízvuk nenesou. V takovém případě hovoříme o vytýkání, jehož prostřednictvím můžeme dosáhnout i posunu významu v rámci jedné věty. Jednoslovná věta může být rovněž vyslovena s důrazem (˙Ticho!). Pokud chce mluvčí upozornit nejen na důležitou část promluvy, ale i na vlastní citový vztah ke sdělovanému obsahu, hovoříme o specifickém druhu důrazu, důrazu citovém – emfázi. Emfatické projevy se vyznačují změnou melodie, neboť tónová hladina je posouvána směrem nahoru, přičemž výjimkou nebývají ani deformované hlásky (˙Góóóól!). Tyto projevy jsou obvykle krátké a z hlediska obsahového i neúplné, neboť jsou doprovázeny zjevným citovým rozrušením mluvčího. Graficky důraz označujeme zdvojením dvojtečky nahoře před přízvučnou slabikou (Hetych a Hubáček, 1980).

1.3.1.5 Frázování

Vyšší promluvovou jednotkou nadřazenou taktu je taktová skupina neboli kolón. Taktovou skupinu tvoří několik taktů, které jsou z obou stran ohraničeny pauzou. Termínem frázování označujeme správné členění promluvy na kóla. Z hlediska kultury mluveného projevu je tento jev velmi podstatný, neboť pauzy a kóla slouží jako prostředky pro vnitřní členění výpovědi. V případě, že mluvčí promluvu realizuje dle správných zásad, posluchač snadněji porozumí obsahu sdělení (Hetych a Hubáček, 1980).

Dle Krobotové (2005) můžeme rozlišit tři různá hlediska správného frázování. Tím prvním je hledisko fyziologické. Při hlasité mluvě není věta vyslovena jedním dechem, ale mluvčí se v jejím průběhu nadechne, čímž dává vznik taktové skupině, která je vymezena dvěma vdechy. Délka taktové skupiny je u každého mluvčího značně individuální, neboť je ovlivněna jeho osobními dispozicemi (individuální dechovou ekonomikou, kapacitou plic, tempem řeči, dynamikou řeči aj.). Druhým hlediskem, které umožňuje utváření taktových skupin, je hledisko logické (funkční). Na základě

významových vztahů vznikají v rámci promluvy taktové skupiny logické, jejichž jádrem je významově nejdůležitější slovo nesoucí větný přízvuk. Členění textu na zmíněné funkční promluvové celky doprovází užití modulačních prostředků (intonace, tempo řeči, síla hlasu aj.). Mluvčí má rovněž možnost upoutat pozornost posluchačů prostřednictvím psychologického hlediska. Nezbytnou podmínkou správného frázování je i vhodné rozmístění pomlk. V rámci promluvy můžeme použít pomlky fyziologické (nezbytné k nadechnutí), logické (logické členění promluvy), citové (emfatické) a psychologické (umožňují obsahové doznění textu, psychicky působí na posluchače). V každém případě je třeba o umístění pauz přemýšlet, jelikož jejich nadměrné množství může vzbuzovat dojem úsečné řeči.

1.3.2 Modulační prostředky

V průběhu každého mluveného projevu naši řeč obměňujeme. Pracujeme nejen se silou, výškou a barvou hlasu, ale dokonce měníme i naše mluvní tempo. Prostředky, které naši promluvu činí v tomto směru efektivnější a působivější, se nazývají prostředky modulační. I v tomto případě je třeba dbát na jejich přiměřené užívání. Pokud je užito příliš modulačních prostředků, řeč se jeví jako afektovaná, kdežto při využití prostředků málo výrazných se promluva zdá být poněkud monotónní. Přiměřená volba modulačních prostředků je tedy velmi důležitá. Vždy vychází z obsahu dané promluvy, ze situace a v neposlední řadě i z individuálních hlasových možností každého mluvčího (Hubáček, 1978).

1.3.2.1 Modulace silová

Silovou neboli dynamickou modulaci definovala Krobotová (2005) jako celkovou dynamiku textu, která se uplatňuje především v souvislých promluvách rozsáhlejšího charakteru. Projevuje se zesílením či zeslabením jednotlivých slabik, slov, taktů a taktových skupin, přičemž v sobě zahrnuje i důraz. Správné užití dynamických prostředků je podmíněno pochopením textu a porozuměním významovým stavbám vět a větných celků. Intenzitu hlasu ovlivňuje celá řada činitelů, především pak anatomicko-fyziologické dispozice mluvčího (fyzický vzrůst, kapacita plic, zdravotní stav aj.) a způsob užívání hlasu, který může být v rozporu s těmito dispozicemi řečníka. Neopomenutelný význam má jistě i způsob regulace síly hlasu, dále psychický postoj mluvčího ke sdělované skutečnosti a v neposlední řadě i logické členění a uspořádání projevu (např. nové informace sdělujeme pomaleji a s větší intenzitou hlasu).

V praxi se pak tento druh modulace uplatňuje zejména jako slovní a větný přízvuk. Co se týče větného přízvuku, je silnější a výraznější než přízvuk slovní. Někdy bývá též označován jako přízvuk logický. Jeho umístění vychází z aktuálního větného členění. V citově neutrálních projevech se větný přízvuk umísťuje na jádro výpovědi, tedy na poslední slovo ve větě. Může se však vyskytnout i na jiném místě, pokud chceme některé slovo zdůraznit, popřípadě ho postavit do protikladu s jiným slovem v rámci jedné věty. Zesílený větný přízvuk čili důraz bývá ve větách citově zabarvených a expresivních kladen na začátek věty. Počet větných přízvuků záleží na mluvním tempu a míře rozvitosti, neboť čím je věta rozvitější, tím může obsahovat i více větných přízvuků. V každém případě však platí, že se počet větných přízvuků odvíjí od počtu větných úseků (kól). Graficky se větný přízvuk značí podtržením první slabiky slova, které je jeho nositelem (Hubáček, 1978).

1.3.2.2 Modulace tónová

Akustickým projevem tónové neboli melodické modulace je výška hlasu, která je z artikulačního hlediska udávána frekvencí hlasivkových kmitů za sekundu. Výška hlasu, která se u mluvčích projevuje značně individuálně, vychází z výšky základního tónu tvořeného v hrtanu. V průběhu souvislé řeči se výška hlasu pohybuje v různých polohách, čímž vlastně usnadňuje posluchači pochopení obsahu promluvy. Tónová modulace řeči má kromě funkce formální rovněž funkci komunikativní. Její podstata spočívá v tom, že jednotlivé druhy vět doprovází jejich příznačná intonace. Na základě této intonace pak může posluchač snadno dekodovat postoj mluvčího ke sdělované skutečnosti. V rámci souvislého mluveného projevu bývá kolísání výšky hlasu označováno jako melodie řeči. Z fyziologického hlediska podstata melodie spočívá v tom, že dechový rytmus mluvčího ovlivňuje tónový průběh promluvy. Po nádechu se zvětší tlak v hrtanu a procházející výdechový proud je silnější a rychlejší. V důsledku toho se frekvence pohybu hlasivek zvětší, což zapříčiní, že se začátek projevu odehrává vždy na vyšší tónové úrovni. Postupně klesající melodie hlasu souvisí s ubývajícím vzduchem. Tento proces se pak neustále opakuje (Hetych a Hubáček, 1980).

Dále tíž autoři uvádějí, že pro češtinu je příznačný melodický průběh klesavý, který je obecně považován v rámci souvislé řeči za nejpřirozenější. Sestupná melodie, která bývá označovaná jako kadence či nověji melodém, je charakteristická pro věty oznamovací, otázky doplňovací a věty žádací. S melodií stoupavou neboli antikadencí se setkáme u tázacích vět zjišťovacích. Posledním typem melodie je melodie stoupavě

klesavá čili polokadence. Ta vzniká zvukovým zvýrazněním konce věty nebo větého úseku, čímž promluva ještě nekončí. Na první část výpovědi naváže druhá, která je obvykle obsahově protikladná a má klesavou melodii. Všechny zmíněné průběhy větých melodií jsou charakteristické pouze pro výpověď citově neutrální, jde tedy o intonaci bezpříznakovou. Pokud mluvčí vyjadřuje své osobní zaujetí nebo se snaží zaměřit pozornost posluchače na určitý úsek promluvy, hovoříme o intonaci příznakové. Taková výpověď má individuální melodický průběh a mluvčí užívá intonaci větších tónových intervalů. U melodické modulace nesmíme opomenout ani její funkci významotvornou. V případě, že na tentýž text aplikujeme různé melodické průběhy, dostane se nám po obsahové stránce odlišných sdělení.

1.3.2.3 Modulace časová

Modulace časová neboli kvantitativní je charakterizována mluvním tempem. To je dle Hubáčka (1978) určováno individuálními zvyklostmi mluvčího (vztah ke sdělovanému obsahu, temperament), prostředím, komunikační situací a zčásti i pro daný jazyk patřičným tempem.

Zcela objektivním faktorem je národní tempo, které udává frekvenci slov typickou pro uživatele daného národního jazyka. Běžné mluvní tempo českého jazyka odpovídá asi 80-105 slovům za minutu (např. ve francouzštině se národní tempo udává v rozmezí 120-160 slov za minutu). Mluvní tempo bývá značně ovlivněno i osobností mluvčího. V takovém případě hovoříme o osobním tempu. Je známo, že temperamentnější lidé hovoří rychleji. Rovněž ženám je na rozdíl od mužů přisuzována tendence k rychlejšímu vyjadřování. V případě provázanosti tempa s obsahem projevu jde o věcné tempo. Při volbě mluvního tempa vycházíme vždy z potřeby dobré srozumitelnosti a dále i ze závažnosti sdělení. Zatímco myšlenkově náročnější pasáže jsou pronášeny pomaleji, méně důležité úseky bývají vysloveny s menší silou, ale rychleji. Změny tempa jsou záměrně ze strany zkušených řečníků užívány k obnově pozornosti posluchačů. Zrychlení mluvního tempa by v žádném případě nemělo být způsobeno nedostatkem času. Časová modulace vychází i ze situace, za které je řeč pronášena. Zatímco pro projevy za účelem loučení je typické mluvní tempo klidné a mírné, při slavnostních příležitostech se setkáme s tempem vznešeným. Soukromé rozhovory mívají obecně poněkud rychlejší tempo. Při srovnání poezie a prózy není pochyb o pomalejším tempu v případě poezie. Výrazný přednes pak probíhá pomaleji, než je tomu u běžné mluvené řeči. Nemalý význam má při volbě mluvního tempa

prostředí, neboť i jeho velikost a akustické podmínky jsou důležitými faktory, s nimiž musí být řečník předem obeznámen. Ve větších prostorech by měl mluvčí záměrně používat nejen více slovních a větných přízvuků, ale i důrazů. Monotónní mluvní tempo má na posluchače jednoznačně negativní dopad, neboť unavuje. Naopak příliš rychlé tempo je provázeno méně přesnou artikulací, která ztěžuje pochopení pronášeného sdělení (Krobotová, 2005).

1.3.2.4 Modulace barvy hlasu

Charakteristickým rysem každého mluvčího je jeho barva hlasu neboli timbre. Zabarvení je ovlivněno nejen specifickou zvukovou kvalitou řeči každého mluvčího, ale i anatomickými a fyziologickými vlastnostmi hlasového ústrojí. Barva hlasu je dána poměrem mezi základním tónem a svrchními tóny hlasového spektra. Podle timbru lze rozpoznat jednotlivé mluvčí. Modulace barvy hlasu neboli modulace kvalitativní se zásadním způsobem liší od dynamiky a intonace. Její odlišnost spočívá v tom, že se nikdy nemůže stát samostatnou složkou komunikace, přestože napomáhá pochopení sdělovaného textu. Ačkoliv barva hlasu plní funkci estetickou (např. u zpěváků, moderátorů, herců), postrádá samostatnou sémantickou funkci (Hetych a Hubáček, 1980).

Ke změnám hlasové barvy každého z nás přispívá aktuální psychický a fyzický stav. Na hlase mluvčího se tedy jednoznačně projeví, zda zrovna prožívá radost, klid, úspěch, pohodu, nebo naopak smutek, strach, nepohodu, bolest či trému. Různého hlasového zabarvení se užívá zejména k vyjádření prožitku ze sdělovaného textu. Modulace barvy hlasu využíváme správně za předpokladu, že to, co říkáme, současně také prožíváme. Dle způsobu tvoření barvy hlasu rozeznáváme hlasy přirozené a deformované, dle účinku na posluchače naopak hlasy sympatické, neutrální a nesympatické (Krobotová, 2005).

Barvu hlasu nelze dle Hetycha a Hubáčka (1980) nijak objektivně popsat. Pro charakteristiku různých druhů hlasů se užívá nejrůznějších označení jako jemné, ostré, drsné, řezavé, ječivé, chraptivé, temné apod. Nevýhodou nejrůznějších zvukových přístrojů (záznamových, spojovacích, reprodukcí) je, že barvu hlasu svým způsobem pozměňují. Z hlediska vhodnosti a nevhodnosti pro záznam a přenos rozlišujeme hlasy fonogenické a nefonogenické. Příjemný a vhodně zabarvený hlas může u posluchače přispět ke vzbuzení zájmu o sdělovanou skutečnost. Naopak nevýrazný a nepříjemný hlas může posluchače odradit, popřípadě i unavit.

1.4 Optické projevy řeči

Zvuková modulace řeči je často doprovázena pohyby obličejových svalů a nejrůznější tělesnou aktivitou, zejména pak pohyby rukou. Všechny optické prostředky řeči plní důležitou funkci, neboť napomáhají jejímu porozumění. Mezi nejvýznamnější projevy nonverbální komunikace řadíme mimiku a gestikulaci. Aplikování optických prostředků řeči by mělo být vždy přiměřené, protože přehnané užití působí legračně, někdy až násilně. Jejich zařazení by mělo vycházet z charakteru a funkce promluvy s ohledem na prostředí, v němž je řeč realizována. Zcela jinou a specifickou úlohu plní například gestikulace v situacích, kdy má mluvčí ztížené vyjadřovací možnosti. V takových podmínkách se gesta stávají podstatnou součástí komunikačního procesu (Hetych a Hubáček, 1980).

1.4.1 Mimika

Mimika (z řeckého mimikos – napodobující, imitující) se projevuje nejrůznějšími změnami v oblasti obličeje, které souvisí s pohybem obličejového svalstva. Pomocí mimiky obličej získává určitý výraz, který ve většině případů odpovídá obsahu sdělení nebo psychickému stavu mluvčího. Všechny obličejové svaly však projevem mimiky nejsou. Některé svaly dolní poloviny obličeje se účastní artikulace, tudíž s mimikou nijak nesouvisí. Příkladem užití optických prostředků je odezírání řeči, které na základě pozorování pohybů úst mluvčího realizují zejména osoby sluchově handicapované (Hetych a Hubáček, 1980).

Mimika se téměř vždy objevuje dříve než s ní související slovo, slovní spojení či věta. Můžeme ji označit za činnost z velké části zautomatizovanou. Během mluveného projevu hrají významnou roli oči, které navazují kontakt s posluchači. Mluvčímu se nedoporučuje dlouhý oční kontakt s jedním posluchačem, ale ani záměrné vyhýbání se očnímu kontaktu s jakýmkoliv členem obecnosti. Udržování očního kontaktu je vhodné a slušné rovněž při rozhovoru s druhým člověkem, přičemž si nemusíme po celou dobu hledět pouze do očí. Mluvčí by se měl zcela jistě vyvarovat upřenému pohledu na věc, o níž hovoří. Závěrem je nutno poznamenat, že užití mimiky by mělo být vždy přiměřené komunikační situaci, aby mluva nepůsobila afektovaně a násilně (Krobotová, 2005).

1.4.2 Gestikulace

Gestikulací (z latinského gero, gerere – projevovat, nosit) chápeme především pohyby rukou, s jejichž pomocí zdůrazňujeme důležité části promluvy. Někteří mluvčí uplatňují pohyby ruky, zejména pravé, ke zdůraznění všech přízvuchých slabik. Obecně můžeme říci, že gestikulace dokresluje celý obsah sdělení. Uplatňuje se společně s mimikou při posuňkování hluchoněmých a v mluvě primitivních národů. Méně pokročilí uživatelé cizího jazyka si gestikulací velmi často pomáhají k vyjádření svých myšlenek. U jazykově vyspělých národů se s projevy optické řeči setkáme jen jako s doplňkem řeči mluvené. Fyziologové však přišli se zajímavým poznatkem, že se v mozku nalézá centrum řídící pravou ruku hned v těsné blízkosti centra, které řídí pohyby mluvidel. Tento zajímavý fakt můžeme považovat za vysvětlení toho, proč se činnosti obou center mnohdy prolínají, respektive proč činnost prvního centra podporuje činnost centra druhého. Gestikulační pohyby napomáhají nejen plynulému toku promluvy, ale především pak jejímu rytmizování. Stejně jako mimika ani gestikulace nesmí být přehnaná do krajnosti, neboť by projev mohl působit rušivě, případně i směšně. Obecně platí, čím je promluva na vyšší společenské úrovni, tím by měla být gesta uměřenější (Hála, 1958).

1.4.3 Proxemika

Neméně důležitá je i fyzická vzdálenost navzájem komunikujících osob, jež se odborně nazývá proxemika (z řeckého proximity – blízkost). Dle Krobotové (2005) je prokázán vliv této fyzické vzdálenosti na psychický stav zúčastněných komunikantů. Jsou udávány tzv. proxemické zóny, tedy vhodné vzdálenosti při různých typech setkání. Vzdálenost mezi dvěma blízkými osobami (rodinnými příslušníky apod.), kterou můžeme označit jako intimní vzdálenost, je vymezena do 45 centimetrů. Osobní vzdálenost týkající se blízkých přátel by se měla pohybovat mezi 45-120 centimetry. Společenská vzdálenost, jež je určena pro rozhovory mezi cizími lidmi, se vymezuje vzdáleností 120-370 centimetrů. Veřejná vzdálenost, která se týká kupříkladu přednášejícího hovořícího k posluchačům, by měla činit minimálně 370 centimetrů. Tyto proxemické zóny jsou charakteristické pouze pro naše podmínky, neboť v jiných kulturách mohou v tomhle směru panovat naprosto jiné zvyklosti.

1.4.4 Haptika

Haptika (původně z řeckého hápto – připevňuji, spojuji) je charakterizována jako bezprostřední dotyk dvou lidí uskutečněný při jejich vzájemné interakci. Projevy haptiky jsou v různých kulturách odlišné. Zatímco Japonci se na uvítanou uklánějí, Američané a Evropané mají ve zvyku potřásání rukama. V posledních letech se u nás veškeré haptické projevy omezily pouze na zmíněné podání ruky, přičemž i v tomto směru je třeba umírněnosti. Z hlediska kultivované komunikace by stisk ruky neměl trvat déle než 8 vteřin a je žádoucí, aby ho doprovázel oční kontakt obou zúčastněných jedinců. Obecně můžeme haptické projevy rozdělit na přátelské a nepřátelské. Mezi přátelské projevy řadíme pohlazení, políbení, mezi nepřátelské kupříkladu odstrčení či pohlavek (Krobotová, 2005).

1.4.5 Posturika

Posturika (z řeckého positura – poloha) označuje postoj mluvčího v průběhu komunikačního procesu. Ten by měl být co možná nejpřirozenější. Způsob, jak sedíme nebo stojíme, vypovídá mnohé o našem vztahu k prostředí, ve kterém se nalzáme. V rámci dialogu můžeme u mluvčích sledovat dva odlišné typy postojů, které vypovídají o jejich vzájemném vztahu a přístupu k celé komunikaci. Kongruentním postojem nazýváme shodný postoj obou partnerů, který zpravidla svědčí o jejich rovnosti, shodě a ochotě spolupracovat. Nekongruentní neboli neshodný postoj partnerů vyjadřuje jejich vzájemný nesoulad, zejména pak neochotu komunikovat a spolupracovat. Nutno podotknout, že posturické projevy jsou vždy situačně podmíněné. Jedním z běžných posturických projevů je povstání uskutečňované při přivítání nebo loučení. Při oficiálních setkáních však může povstání signalizovat i neochotu v jednání dále pokračovat (Krobotová, 2005).

1.4.6 Kinezika

Kinezikou (z řeckého kinesis – pohyb) rozumíme pohyby jednotlivých částí těla při komunikaci. Jedná se o pohyby rukou, nohou, trupu a hlavy, které by neměly nikdy působit disfunkčně. Mluvčí by se měl vždy vyvarovat i rušivé manipulaci s nejrůznějšími předměty, která odvádí pozornost posluchačů od sdělované skutečnosti. Dobrý pozorovatel může z chování mluvčího mnohé vyčíst (např. sejmutí brýlí během rozhovoru signalizuje, že je osoba pod nátlakem, kdežto jejich opětovné nasazení značí,

že si daná osoba ujasnila své budoucí kroky apod.). Pokud je mluvený projev doprovázený pohyby mluvčího, měli bychom si jich jako posluchači všimnout, neboť nám o jeho myšlenkových pochodech i názoru na aktuální situaci mnohé napoví (Krobotová, 2005).

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Výzkum

Náplní praktické části mé diplomové práce je analýza zvukových nahrávek nepřipravených mluvených projevů žáků 8. a 9. tříd základních škol s cílem zmapovat jejich jazykové schopnosti a dovednosti. Před samotným výzkumem jsem se zamyslela nad svým očekáváním. Předpokládala jsem, že vzdělávací zařízení svým umístěním a nabídkou nejrůznějších volitelných předmětů a zájmových kroužků ovlivňuje vývoj svěřených žáků. Dále jsem očekávala, že každý projev bude individuální v závislosti na prostředí školy, dále pak na prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, stejně jako na školní úspěšnosti. Dva posledně jmenované faktory nejsou předmětem mé práce, proto se jimi nebudu dále zabývat. Jelikož jsem žákům nabídla témata týkající se především jejich zálib, zájmových kroužků a trávení volného času, dozvíme se leccos o možnostech, které každá škola nabízí. V tomto ohledu lze bydliště žáků považovat za významný faktor ovlivňující trávení volného času dětí a mládeže. Venkovské školy nemají podmínky nabídnout svým žákům bezesporu tak široké spektrum volnočasových aktivit jako školy městské. Ty mnohdy navíc spolupracují s nejrůznějšími organizacemi (např. DDM), jež se na smysluplné využití volného času dětí a mládeže specializují. Lze tedy očekávat, že žáci městských škol budou mít možnost navštěvovat zájmové kroužky nejrůznějšího charakteru, kdežto na venkovských školách bude tato nabídka o něco chudší. Z toho plyne, že projev žáků městských škol by mohl být, co se zálib týče, o něco pestřejší. Na druhou stranu moc dobře víme, že dnešní mladí lidé jsou značně přitahováni lákavým světem moderní technologie. Bude jistě zajímavé sledovat, zda jsou tímto trendem ovlivněni i žáci zapojení do výzkumu a v jaké míře upřednostňují pasivní trávení volného času u počítačové obrazovky před jeho aktivním využitím.

Výzkum, který jsem uskutečnila na čtyřech různých základních školách situovaných v oblasti od Moravských Budějovic po Znojmo, probíhal od května 2011 do října 2011. Zúčastnilo se ho 120 žáků. Celkově jsem oslovila pět základních škol. Na první oslovené městské základní škole jsem se setkala s většinovým nesouhlasem rodičů a zákonných zástupců žáků, tudíž jsem zde výzkum realizovat nemohla. Na dalších školách jsem se již s odmítnutím nesetkala a výzkum po vzájemné domluvě uskutečnila. Nahrávky jsem pořizovala vždy v rámci vyučování se souhlasem vedení

školy, v některých případech škola vyžadovala rovněž písemný souhlas rodičů. Pro tento případ jsem měla připravenou žádost o souhlas rodičů.⁵

Před samotným pořizováním nahrávek jsem vždy žáky ubezpečila o anonymitě tohoto výzkumného šetření a vysvětlila jim, z jakých důvodů budu jejich projevy nahrávat a k čemu mi získaný materiál poslouží. Dále jsem je seznámila s nahrávacím zařízením, v tomto případě s diktafonem, jehož prostřednictvím jsem získala veškerý zvukový materiál. Samotné pořizování nahrávek probíhalo vždy v rámci třídy s vyloučením žáků, jejichž rodiče s touto aktivitou nesouhlasili. Od mluvčích se tedy vyžadoval projev přednesený před spolužáky, přede mnou jakožto cizí osobou a někdy i před vyučujícím z dané školy.

2.1.1 Základní školy zapojené do výzkumu

Do výzkumu byly zapojeny čtyři základní školy nacházející se v oblasti mezi Moravskými Budějovicemi a Znojmem. Jediným kritériem pro výběr konkrétních vzdělávacích zařízení byla lokalita. Dvě ze zapojených škol jsou tedy školy venkovské a dvě městské. Ačkoliv níže jmenované venkovské školy můžeme považovat svou lokalitou, velikostí, počtem žáků a pedagogů za srovnatelné, u vybraných městských škol tomu tak není. Základní škola v Jevišovicích je specifická především tím, že se nachází v nejmenším městě Jihomoravského kraje, kdežto Základní školu v Moravských Budějovicích můžeme považovat, co se lokality a velikosti týče, za typickou městskou školu. Bude tedy zajímavé sledovat nejen rozdíl mezi venkovskými a městskými vzdělávacími zařízeními, ale i odchylky v rámci dvou městských škol. Ačkoliv nejsou jednotlivá zařízení nikterak specificky zaměřena, uvedu zde jejich krátkou charakteristiku, která může v mnohém poukázat, jak jsou žáci vedeni a motivováni k osvojování vědomostí, dovedností a schopností nejrůznějšího charakteru.

2.1.1.1 ZŠ Blížkovice

Městys Blížkovice leží 10 kilometrů jihovýchodně od Moravských Budějovic. Zdejší základní škola je situována v klidné lokalitě. Je úplná a nachází se zde všech 9 postupných ročníků. Ve školním roce 2011/2012 probíhá výuka 4. a 5. třídy společně, tzv. formou malotřídky. Toto vzdělávací zařízení nyní navštěvuje 144 žáků z Blížkovic, Blanného, Ctidružic, Grešlového Mýta, Prokopova, Zálesí, Chvalatic a Bítova. Vyučuje

---

⁵ Celé znění žádosti o souhlas rodičů je k nahlédnutí v příloze (viz. *Příloha 1*).

zde 11 učitelů a 2 vychovatelky. Výuka probíhá dle školního vzdělávacího programu,⁶ který nese název „Radostné učení“.

Tato škola je neustále modernizována. Za zmínku stojí především nedávná rekonstrukce hojně využívané tělocvičny, dále nesmím opomenout ani pořízení nové učebny chemie, informatiky a hudební výchovy. Učitelé mají k dispozici také jednu učebnu s interaktivní tabulí, prostřednictvím které mohou ozvláštnit a zpestřit výuku mnohých předmětů. V areálu školy se dále nachází žákovská i učitelská knihovna, nově zrekonstruovaný sál školy, cvičná kuchyňka, dílny a pro sportovní účely je využíváno travnaté hřiště a doskočiště. Zdejší žáci mají možnost stravovat se ve školní jídelně, která se rovněž pyšní nedávnou rekonstrukcí. Součástí základní školy je i mateřská škola, která se nachází v její bezprostřední blízkosti.

Žáci jsou každoročně připravováni na nejrůznější olympiády a posléze s vynikajícími výsledky školu reprezentují v okresních, krajských, a dokonce i republikových kolech.⁷ Především v oblasti sportu žáci v minulosti dosáhli a stále dosahují velkých úspěchů, přičemž se pravidelně a s výbornými výsledky účastní zejména atletických a gymnastických závodů. Nabídka volnočasových činností je pestrá. Co se týče sportovních aktivit, každý si může vybrat, neboť v tomto školním roce jsou nabízeny lekce aerobiku a sportovní gymnastiky, dále pak sokol, míčové hry a basketbalový kroužek. Kromě sportu mohou žáci navštěvovat i jiné kroužky, a sice hru na flétnu, rybaření, mažoretky, ruční práce, taneční kroužek, pečení, chemické pokusy, zdravotní i výtvarný kroužek a konečně i lekce anglického jazyka.⁸

V rámci dlouhodobých projektů se škola zaměřila především na rozvíjení vztahu dětí k životnímu prostředí. Recyklohraní je projekt, který v sobě spojuje vzdělávací program a soutěže se zaměřením na třídění a recyklaci odpadů. Za splněné úkoly žáci sbírají body a posléze jsou odměňováni atraktivními cenami.⁹

---

⁶ *Základní škola Blížkovice* [online]. V redakčním systému Drupal vytvořil <http://www.tybrdo.cz>, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://zsblizkovice.cz/vzdelavaci-program>>.

⁷ Veškeré zde uvedené informace týkající se Základní školy Blížkovice, které nebyly k dispozici na webových stránkách školy, mi byly poskytnuty pedagogy školy, přičemž se jedná i o mé vlastní postřehy načerpané v průběhu souvislé pedagogické praxe, jež jsem na této škole absolvovala.

⁸ *Základní škola Blížkovice* [online]. V redakčním systému Drupal vytvořil <http://www.tybrdo.cz>, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://zsblizkovice.cz/krouzky>>.

⁹ *Základní škola Blížkovice* [online]. V redakčním systému Drupal vytvořil <http://www.tybrdo.cz>, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://zsblizkovice.cz/projektova-vyuka>>.

To, co bych na této škole vyzdvihla, je obzvlášť příjemné prostředí, ve kterém se uskutečňuje nejen výuka, ale i mnohé zájmové činnosti a volnočasové aktivity.

2.1.1.2 ZŠ Šumná

Obec Šumná leží asi 15 kilometrů západně od Znojma v blízkosti rekreační oblasti Vranovska a Bítovska. Ve školním roce 2011/2012¹⁰ zdejší školu navštěvuje 141 žáků ze Šumné, Štítar, Zálesí, Bítova, Lesné, Horního Břečkova, Vracovic a Milíčovic. Vyučuje zde 11 pedagogů a dvě vychovatelky. Na 1. stupni výuka probíhá pouze ve třech třídách, neboť 2. a 3. třída je rovněž jako 4. a 5. třída spojena. Na 2. stupni se pak výuka uskutečňuje klasicky, pouze žáci devátého ročníku jsou pro velký počet rozděleni do dvou tříd. Škola není nikterak specificky zaměřena. Výuka probíhá ve všech třídách dle školního vzdělávacího programu.

Funguje zde školní družina, která ke své činnosti může využívat tělocvičnu, školní hřiště (před rekonstrukcí), učebnu informatiky, esteticko-výchovnou učebnu, keramickou dílnu, zahradu a pískoviště nacházející se v areálu mateřské školy. Škola rovněž disponuje školní kuchyní s jídelnou, klubovnou s cvičnou kuchyní, dílnami a dvěma učebnami s interaktivní tabulí. Žáci se každoročně účastní nejrůznějších olympiád, dále také turnaje škol v šachu s názvem Šach-pink a v neposlední řadě i dopravních a střeleckých soutěží. Pravidelně se zde pořádá sběr starého papíru či drakiáda a děti se rovněž vzdělávají v oblasti dopravní výchovy. V minulém školním roce proběhl 1. ročník soutěže ve střelbě ze vzduchové pušky pod názvem Šumenská diabolka.¹¹

Do konce roku 2010 v obci fungoval Dům dětí a mládeže Šumná, který každoročně nabízel okolo 50 zájmových kroužků a klubů, ve kterých bylo organizováno zhruba 650 členů.¹² Ten byl od počátku roku 2011 rozhodnutím krajského úřadu připojen k Domu dětí a mládeže Znojmo, přestože řada jeho aktivit měla regionální, případně i celostátní rozsah. V této souvislosti zmíním několikaletý celostátní projekt Děti malují pro Konto Bariéry, jehož autorem byl právě Dům dětí a mládeže Šumná,

---

¹⁰ Veškeré aktuální informace týkající se školního roku 2011/2012, které nebyly k dispozici na webových stránkách školy, mi poskytl ředitel Základní školy Šumná Mgr. Richard Nekula.

¹¹ *Základní škola Šumná* [online]. Evnite s.r.o., [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://www.zssumna.cz/>>

¹² *Dům dětí a mládeže Šumná* [online]. Ivo Prchal, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://sis.znojmo.cz/ddmsumna/informace.htm>>

který v rámci tohoto projektu spolupracoval s Kontem Bariéry Nadace Charty 77.¹³ V letošním školním roce mohou žáci využít různorodé nabídky zájmových kroužků, které nabízí škola ve spolupráci s Domem dětí a mládeže Znojmo. Kromě toho sama škola organizuje kroužek šachový, dyslektický a logopedický.

Toto vzdělávací zařízení se účastní dlouhodobého projektu s názvem Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost,¹⁴ který spadá mezi víceleté tematické operační programy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Cílem tohoto programu je rozvoj vzdělanostní společnosti za účelem posílení konkurenceschopnosti našeho státu prostřednictvím modernizace systémů počátečního, terciárního a dalšího vzdělávání, jejich propojení do komplexního systému celoživotního učení a zlepšení podmínek ve výzkumu a vývoji. V oblasti počátečního vzdělávání se tento program zaměřuje na zlepšení podmínek pro vzdělávání na základních školách, rovněž usiluje o další vzdělávání pracovníků škol a školských zařízení a v neposlední řadě se snaží o rovné příležitosti žáků včetně jedinců se speciálními vzdělávacími potřebami.

Šumenská škola, jež byla založena v roce 1928, se významněji rekonstruovala až v letech 1995-1996. Tehdy se dočkala nových šaten, dále byly v přízemí zřízeny dvě nové klasické třídy a vybuďovala se půdní vestavba se šesti novými kabinety a třemi moderními učebnami. Od září 2010 do konce dubna 2011 probíhala další rozsáhlá rekonstrukce. V celé budově byla vyměněna nejen okna včetně vstupních dveří, ale dokonce se realizovala i výměna kotlů na tuhá paliva za moderní plynové vytápění. Dále se škola pyšní novou fasádou včetně zateplení. Dokonce i samotní žáci se na její výzdobě podíleli a budovu si vyzdobili do veselých pastelových barev, aby prostředí působilo příjemně a útulně.¹⁵

2.1.1.3 ZŠ Jevišovice

Jevišovice¹⁶, nejmenší město Jihomoravského kraje, leží 16 kilometrů severozápadně od Znojma. Zdejší základní škola je úplná s 9 postupnými ročníky.

---

¹³ *Obec Šumná* [online]. Informace o tvůrci stránek není dostupná, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://obecsumna.blog.cz/1103/slouceni-ddm-sumna>>

¹⁴ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Programming QCM, s.r.o., [citováno 7. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/prezentace-op-vk>>

¹⁵ *Obec Šumná* [online]. Informace o tvůrci stránek není dostupná, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://obecsumna.blog.cz/1109/sumensky-pravodaj-1-11>>

¹⁶ *Městský úřad Jevišovice* [online]. Antee s.r.o., [citováno 6. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://jevisevice.cz/>>

Ve školním roce 2011/2012 ji navštěvuje celkem 176 žáků z Jevišovic, Biskupic, Bojanovic, Boskovštejna, Černína, Slatiny, Jiřic, Hostima, Rozkoše, Střelic a Vevčic. Přes značný úbytek dětí v posledních letech je průměrná naplněnost tříd 22 žáků. Pedagogický sbor je tvořen 14 pracovníky. Ve všech třídách probíhá výuka dle školního vzdělávacího programu¹⁷ „Žít spolu“.

Škola disponuje velkým areálem. Na hlavní část budovy, která pochází z konce 19. století, navazuje novější přístavba z 80. let minulého století. V této části se nachází odborné učebny chemie, přírodopisu, fyziky a hudební výchovy, přičemž zde nechybí ani zmodernizovaná jazyková učebna. Na tuto přístavbu je napojena rozlehlá školní tělocvična. Poslední částí je budova Komenia, jež byla postavena roku 1926. Zde se nachází učebna 1. třídy, mateřská škola, školní družina, učebna pro pracovní činnosti, počítačová učebna, zmodernizované stravovací zařízení a rozlehlý divadelní sál. Zajímavé je umístění 1. třídy v blízkosti tříd mateřské školy, které zcela jistě umožňuje plynulý přechod z předškolního vzdělávacího zařízení do vzdělávacího zařízení školního. Škola disponuje pěti interaktivními tabulemi, jež jsou neodmyslitelnou součástí vyučování mnohých předmětů. V roce 2007 zde proběhla rozsáhlá rekonstrukce, díky níž se budova pyšní novou fasádou a vyměněnou střešní krytinou. Dále bylo zvelebenso školní hřiště, školní dvůr a tělocvična. V areálu se nachází i školní zahrada. K výuce tělesné výchovy je využíván nový sportovní areál, který byl v obci nedávno vybudován.

Škola má velmi dobré zkušenosti s péčí o nadané žáky, jejichž vědomosti jsou rozšiřovány v rámci přípravy na nejrůznější olympiády a vědomostní soutěže. Dlouhodobě nejlepších výsledků je dosahováno v matematických soutěžích a olympiádách. Ačkoliv není škola nikterak specificky zaměřena, v žácích je prohlubován zájem o hudební výchovu. Působí zde velmi úspěšný pěvecký sbor a dále všechny děti na 1. stupni projdou výukou hry na zobcovou flétnu. Pedagogové se v dětech snaží vzbuzovat i zájem o sport, o čemž jistě svědčí i tříhodinová týdenní dotace tělesné výchovy ve vyšších ročnících. Žáci se účastní nejrůznějších sportovních soutěží, v nichž vynikají nejen na úrovni okresu, kraje, ale mnohdy i republiky. Nemohu nezmínit především dva velké úspěchy, a sice celorepublikové prvenství mezi vesnickými školami v Poháru rozhlasu České republiky a 3. místo v celorepublikovém finále

---

¹⁷ Veškeré informace týkající se výchovy a vzdělávání žáků na Základní škole v Jevišovicích mi ochotně poskytl ředitel Mgr. Jan Vajčner.

volejbalu chlapců. Velkou výhodou je jistě i možnost realizování plaveckého výcviku pro žáky nižšího stupně v místním kulturním středisku. Škola pravidelně pořádá lyžařské výcviky, přičemž je schopna žákům zapůjčit i kvalitní lyžařskou výbavu. Základní škola Jevišovice udržuje na okrese Znojmo dlouhodobé prvenství v dopravní soutěži mladých cyklistů. Žáci jsou obohacováni i v oblasti environmentální výchovy. Dlouhodobě se účastní soutěže o titul Ekoškola, třídí odpad a pořádají dva sběrové dny starého papíru v průběhu každého školního roku. V rámci ekologické výchovy žáci se svými pedagogy vybudovali v údolí řeky Jevišovky naučnou stezku, o kterou společně v průběhu celého roku pečují.

Co se týče zájmových kroužků, v letošním roce si mohou žáci zpestřit svůj volný čas pohybovými aktivitami nejrůznějšího charakteru, a to florbalem, badmintonem, taekwondem, volejbalem, stolním tenisem, břišními tanci a mažoretkami. V nabídce je i kroužek anglický, dyslektický, počítačový, dopravní a sportovní. Na škole probíhá dlouhodobý projekt Recyklohraní a již zmíněná soutěž o titul Ekoškola. Dále jsou zde organizovány projektové dny, a sice Den Země, Den stromů, Den vody a Barevný den. Pro zdokonalení konverzačních dovedností v německém jazyce jsou udržovány intenzivní partnerské vztahy s rakouskou školou HC Haugsdorf. Toto partnerství probíhá formou setkávání žáků i učitelů obou škol, realizováním společných pobytů, sportovních i kulturních akcí a uskutečňováním výměnných výukových dnů.

2.1.1.4 ZŠ Havlíčkova Moravské Budějovice

Moravské Budějovice lze charakterizovat jako menší město, které leží asi 25 kilometrů severně od Znojma. Nachází se zde dvě základní školy. Základní školu Havlíčkova navštěvuje ve školním roce 2011/2012 celkem 327 žáků. Zatímco na 1. stupni probíhá výuka v 5 třídách, na 2. stupni se žáci učí v 8 třídách. Na výchově a vzdělávání svěřených žáků se podílí 25 pedagogů. Vyučuje se zde podle školního vzdělávacího programu „Připravuji se pro život“.

Škola se může pochlubit velice rozmanitým technickým vybavením, neboť disponuje řadou odborných učeben, dvěma tělocvičnami, gymnastickým sálem se speciální odpruženou podlahou a školním plaveckým bazénem. Na přilehlých pozemcích jsou zřízena hřiště na odbíjenou a malou kopanou. Žákům dále slouží multimediální studovna, kde mají k dispozici školní knihovnu, počítače s přístupem na internet a další didaktickou techniku. V provozu je i moderní učebna s interaktivní tabulí, která klade důraz na samostatnou a aktivní práci žáků, atraktivnost a názornost

výuky. Součástí vzdělávacího zařízení je školní kuchyně s jídelnou, školní družina, školní klub a Dům dětí a mládeže Budík s turistickou základnou v Kdousově.¹⁸

Co se týče sportovních aktivit, škola se pravidelně zapojuje do nejrůznějších soutěží na úrovni okresu, kraje i republiky, přičemž některé z nich také pořádá. Přímou v budově probíhá výuka plavání, neboť škola disponuje vlastním plaveckým bazénem. Žáci jsou vedeni k pohybu i v rámci oblíbené soutěže o nejsportovnější třídu školy. Základní škola Havlíčkova spolupracuje s hokejovým klubem, čímž se snaží mladým hokejistům poskytnout příznivé podmínky pro vzdělávání i trénování, a v oblasti florbalu a triatlonu také se sportovním klubem JeMoBu. Zájmovou činnost lze realizovat ve třech součástech školy, a sice ve školní družině, školním klubu a v Domě dětí a mládeže Budík. Nabídka kroužků je velice rozmanitá, neboť se žáci mohou věnovat hře na hudební nástroje, zpěvu, sportu, tanci, výtvarné výchově i činností technického charakteru. Formou kroužků je realizována rovněž příprava žáků na přijímací zkoušky.¹⁹

Rosteme četbou je dlouhodobý celoškolský projekt, který působí v oblasti propagace četby, čímž se snaží o zvyšování čtenářské gramotnosti dětí. Zaměřuje se na získávání kladného vztahu k literatuře a knihám, oslovuje děti novým a zajímavým způsobem, a to zejména při vyučování, napříč všemi předměty. Škola se cíleně snaží přivést děti ke čtení, což není jistě krátkodobá a snadná záležitost. Žáci jsou k četbě motivováni společnou ročníkovou četbou v hodinách českého jazyka a dále také pravidelným nakupováním nových titulů do školní knihovny. Škola rovněž pořádá besedy zaměřené na literaturu pro děti a mládež, na kterých mimo jiné představuje známé osobnosti a jejich vztah k četbě. Ve všech vyučovacích předmětech se klade důraz na práci s textem a škola také pořádá nejrůznější soutěže a akce s využitím čtenářských dovedností. V rámci projektu spolupracuje i se školní družinou, Domem dětí a mládeže Budík, městskou knihovnou, okolními školami, mateřskými školkami a rodinami dětí.²⁰

---

¹⁸ *Základní škola Havlíčkova Moravské Budějovice* [online]. Informace o tvůrci stránek není dostupná, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://www.zshavl.cz/infooskole/infooskole.htm>>.

¹⁹ *Základní škola Havlíčkova Moravské Budějovice* [online]. Informace o tvůrci stránek není dostupná, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://www.zshavl.cz/nadstandardninabidka/nadstandardninabidka.htm>>.

²⁰ *Základní škola Havlíčkova Moravské Budějovice* [online]. Informace o tvůrci stránek není dostupná, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://www.zshavl.cz/titulka/Rosteme%20četbou%20-%20informace.pdf>>.

Obzvlášť mne zaujalo, že český jazyk a matematika jsou dvě hodiny týdně vyučovány ve všech třídách v půlených hodinách, což umožňuje jednak práci s nadanými a talentovanými žáky, a jednak individuální přístup k dětem s vývojovými poruchami učení. Za zmínku jistě stojí i internetový portál s podpůrnými výukovými materiály a zkušebními testy, který je přístupný na internetových stránkách školy nejen žákům, ale i jejich rodičům a široké veřejnosti. Neméně zajímavý je i fakt, že žáci pod vedením svých vyučujících navzájem kooperují na vydávání školního dvojčasopisu s názvem Mráček a Havlíček.²¹

2.1.2 Realizace výzkumu

Výzkum je zaměřen na nepřipravené mluvené projevy žáků 8. a 9. tříd základních škol. Při výběru konkrétních vzdělávacích zařízení jsem cíleně oslovila dvě školy venkovské a dvě městské. Mým záměrem bylo zjistit, zda škola svým umístěním a nabídkou nejrůznějších volitelných předmětů a zájmových kroužků žáky motivuje a ovlivňuje jejich vyjadřovací schopnosti a dovednosti.

V průběhu prvního výzkumného šetření, které jsem realizovala na Základní škole v Blížkovicích v květnu 2011, si žáci mohli vybrat pouze jedno ze čtyř nabízených témat (viz. *Tabulka 1*). Pro všechny později realizované výzkumy jsem ve prospěch žáků nabídku rozšířila na osm témat (viz. *Tabulka 2*) a umožnila jednomu žáku hovořit o více tématech. Důvodem pro tento krok byla zkušenost z prvního výzkumu, kdy někteří mluvčí měli potíže s obsáhlejším vyjádřením se v rámci jednoho tématu. Rovněž jsem se začala obávat, že pro přílišnou stručnost mluvčích nezískám dostatečný počet adekvátních zvukových nahrávek. Ačkoliv jsem po prvním uskutečněném nahrávání nabídku témat rozšířila, trůufám si říci, že to nemělo na celý výzkum neblahý vliv. V obou případech byla témata volena ve snaze, aby byla žákům blízká. Toto bylo jediné stanovené kritérium, které se týkalo výběru nabízených témat. Chtěla jsem tak žáky přimět hovořit o sobě samých, což v podstatě konají běžně (např. při rozhovoru s kamarády, rodiči či učiteli).

---

²¹ *Základní škola Havlíčkova Moravské Budějovice* [online]. Informace o tvůrci stránek není dostupná, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <http://www.zshavl.cz/havlicek/havlicek2011_2012.htm>.

Tabulka 1: Nabídka témat pro první výzkum (květen 2011)

1.	Blíží se konec školního roku a končí jedna etapa mého života
2.	Kdybych mohl/a, věnoval/a bych se ...
3.	Prázdniny si doufám užiju
4.	Mistrovství světa v hokeji jsem si nenechal/a ujít

Tabulka 2: Nabídka témat pro všechny později realizované výzkumy

1.	Jak jsem si užil/a letošní prázdniny
2.	Jak nejraději trávím svůj volný čas
3.	Nezapomenutelný zážitek, o který se musím podělit
4.	Jak si představuji svou budoucnost
5.	Můj domácí mazlíček
6.	Já a sport
7.	Můj život s knihou aneb co rád/a čtu
8.	Co bych změnil/a ve své škole a proč

Jelikož jsem chtěla získat nahrávky nepřipravených projevů, žáci i pedagogové všech základních škol se znění jednotlivých témat dozvěděli až před samotným pořizováním nahrávek. Na promyšlení tématu měli žáci 2-3 minuty. Vždy jsem mluvčím poradila, aby si k jednotlivým tématům připsali v bodech to, o čem by se rádi zmínili (např. téma *Jak jsem si užil/a letošní prázdniny*; osnova v bodech: tábor, prázdniny u babičky, dovolená u moře, prázdniny u sestřenice apod.). Realita byla taková, že tuto radu respektovali jen někteří jedinci. Co se týče požadavků, žáci měli za úkol hovořit o zvoleném tématu či tématech po dobu jedné minuty. Ačkoliv jsem tento požadavek vznesla před pořizováním nahrávek v každé třídě, řada žáků ho nebyla schopna splnit. K nahrávání jsem používala výhradně diktafon, na jehož displeji měl každý možnost sledovat délku svého projevu. Pokud se žák vyjadřoval stroze, pokusila jsem se jeho projev rozvést pomocí otázek souvisejících s vybraným tématem. Většina

mluvčích se snažila hovořit samostatně, i když obecně lze říci, že žáci nezacházeli do přílišných detailů.

Už samotný přístup žáků k této aktivitě se v jednotlivých školách, potažmo třídách, poměrně lišil. Do výzkumu se na každé škole zapojili dobrovolníci z výše uvedených ročníků. Na jejich počet nebyl kladen žádný požadavek. Pokud to škola vyžadovala, uskutečnilo se nahrávání nepřipravených projevů až po získání souhlasu rodičů a zákonných zástupců žáků. Jelikož se v některých případech výzkumu neúčastnili všichni žáci dané třídy, ve dvou školách probíhalo pořizování nahrávek za neúčasti pedagoga, který současně organizoval výuku žáků neochotných podílet se na tomto šetření. Dle mého názoru byly výkony mluvčích ovlivněny právě i skutečností, zda se výzkumu účastnil, či neúčastnil pedagog, nejčastěji se pak jednalo o učitele českého jazyka. Nabyla jsem dojmu, že hodinovou aktivitu bez přítomnosti učitele považovali žáci spíše za odpočinkovou, kdežto v případě účasti učitele tuto nezvyklou činnost brali jako běžnou součást vyučování. Jestliže vyučující této aktivitě nepřihlížel, musela jsem se navíc soustředit na udržení kázně. Nejtěžší na celé akci povětšinou bylo najít ve třídě dobrovolníka, který byl ochoten svůj projev pronést jako první. Bylo velmi důležité vybrat žáka, kterému vyjadřování před třídou nečinilo potíže, protože se ukázalo, že třída brala projev prvního mluvčího jako jakýsi vzor. Z tohoto důvodu jsem se vždy snažila první výkon okomentovat, pochválit mluvčího, případně i upozornit, čemu by se ostatní měli vyvarovat.

Sběr veškerých dat se uskutečnil prostřednictvím diktafonu. Před samotným nahráváním či v jeho průběhu jsem zaznamenávala do připravených záznamových archů třídu a pohlaví žáka, zatímco další údaje jsem doplňovala až během analýzy mluvených projevů. Veškerý získaný zvukový materiál byl použit pouze pro účely zpracování této diplomové práce. Příspěvky žáků jsou zcela anonymní.

2.1.3 Průběh výzkumu na jednotlivých základních školách

V následujících podkapitolách se pokusím blíže charakterizovat průběh výzkumu na jednotlivých základních školách.

2.1.3.1 ZŠ Blížkovice

Na Základní škole v Blížkovicích jsem v rozmezí pěti měsíců uskutečnila výzkum hned dvakrát, přičemž se jednalo o úplně první a posléze zcela poslední nahrávání.

Dne 20. května 2011 jsem zde pořídila nahrávky 20 žáků 9. třídy, konkrétně 8 chlapců a 12 dívek. Sběr zvukového materiálu se uskutečnil v rámci vyučování za přítomnosti vyučující českého jazyka. Oproti později realizovaným výzkumům si žáci mohli vybrat pouze jedno ze čtyř nabízených témat, která byla volena tak, aby byla aktuální a žákům blízká. Jelikož měli někteří jedinci potíže s obsáhlejším vyjádřením se v rámci jednoho tématu, pro později realizované výzkumy jsem se rozhodla nabídku rozšířit a žákům umožnit výběr více témat. Nakonec jsem do výzkumu zařadila projevy 16 respondentů, 7 chlapců a 9 dívek. Promluvy 4 žáků, 1 chlapce a 3 dívek, jsem pro jejich přílišnou obsahovou stručnost vyřadila. Velmi povedené projevy chlapců na téma *Mistrovství světa v ledním hokeji* jsou důkazem toho, že základem úspěchu je dobře zvolené téma.

Dne 11. října 2011 byl na této škole uskutečněn výzkum již podruhé, tentokrát jsem v rámci své souvislé pedagogické praxe pracovala se žáky 8. i 9. třídy. Na průběh nahrávání dohlížel vyučující českého jazyka. Žákům jsem poskytla nabídku osmi témat a požadovala jsem, aby si hlavní body své promluvy sepsali na papír. Na celou přípravu měli 2-3 minuty. Poté jsem začala žáky jednotlivě nahrávat. V 8. třídě mi bylo umožněno pracovat s 9 žáky, 4 chlapci a 5 dívkami. I přes počáteční rozpaky některých mluvčích se mi podařilo získat kvalitní projevy. V 9. třídě jsem při pořizování nahrávek spolupracovala s 11 žáky, 4 chlapci a 7 dívkami. Obecně mohu říci, že třída tuto aktivitu přijala kladně a pracovalo se mi s nimi velmi dobře.

2.1.3.2 ZŠ Šumná

Dne 9. září 2011 jsem se souhlasem vedení školy uskutečnila výzkum na Základní škole v Šumné. Nahrávání se zúčastnili žáci 9. třídy, kteří byli pro velký počet rozděleni na dvě skupiny, jak jsou zvyklí z vyučování. Dělení dle prospěchu

na studijní a nestudijní skupinu umožňuje jednak speciální přístup k nadaným dětem, jednak i individuální práci se slabšími žáky, popřípadě jedinci s vývojovými poruchami učení. Studijní skupina čítala 13 žáků a nestudijní skupinu tvořilo 10 žáků. Sběr zvukového materiálu probíhal za přítomnosti vyučující českého jazyka, která mi zvláště v nestudijní skupině velmi pomohla žáky přesvědčit a navést ke spolupráci. Žákům jsem poskytla nabídku osmi témat a po předchozích zkušenostech jsem jim dovolila hovořit o více tématech, nikoliv pouze o jednom. Doporučila jsem jim sepsat si hlavní body jejich promluvy, aby se mohli v průběhu nahrávání plynule přesunout od jednoho tématu ke druhému. Ačkoliv vyučující tuto radu považovala taktéž za užitečnou, žáci si ji ve většině případů k srdci nevzali. Nahrávky nestudijní skupiny mají především formu dialogu, neboť pro přílišnou stručnost mluvčích jsem byla nucena se na některé z nabízených témat blíže dotázat. Otázky jsem jim kladla já a v některých případech i jejich vyučující, která věděla, jaké jsou jejich záliby a o čem dokážou se zájmem pohovořit.

Nejprve jsem pracovala s mládeží v nestudijní skupině. Ta se skládala ze 7 chlapců a 3 dívek, celkem 10 žáků, kteří jsou z českého jazyka hodnoceni známkou dobře či dostatečně. Na většině z nich jsem mohla sledovat značný nezájem o moji aktivitu. Někteří mi k požadovaným tématům neřekli téměř nic, na otázky odpovídali velmi stručně, popřípadě na ně nereagovali vůbec. Z tohoto důvodu jsem použila pouze projevy 5 komunikantů, 2 chlapců a 3 dívek. Zbylých 5 nahrávek jsem vyřadila. Následující vyučovací hodinu byl výzkum uskutečněn ve studijní skupině žáků 9. třídy, která čítala 13 mluvčích, 3 chlapce a 10 dívek, s nimiž se mi pracovalo velmi dobře. Na těchto žácích si bylo možno povšimnout, že na rozdíl od svých slabších spolužáků měli více koníčků, snů a ideálů a někteří byli i nadaní v nejrůznějších směrech.

2.1.3.3 ZŠ Jevišovice

Dne 22. září 2011 jsem uskutečnila nahrávání nepřipravených mluvených projevů žáků 8. a 9. třídy na Základní škole v Jevišovicích. Výzkum proběhl na základě souhlasu vedení školy v rámci vyučování bez účasti učitele. První vyučovací hodinu jsem pracovala se žáky 8. třídy, kteří byli ukázněni a vcelku i sdílní. Následující hodinu byl výzkum realizován v 9. třídě, kde žáci naši společnou práci ztěžovali občasným vyrušováním. Z tohoto důvodu jsem se musela kromě projevů samotných soustředit i na udržení kázně.

Na začátku hodiny jsem žákům rozdala lístečky s osmi tématy. Pro svůj projev si mohli vybrat jedno, ale i více témat, o kterých se nestyděli pohovořit před ostatními. Nutno podotknout, že mluvčí z obou tříd měli větší či menší problémy s rozvedením zvolených témat. Pokud se žák příliš nerozhovořil, pokusila jsem se informace získat alespoň prostřednictvím otázek. Přestože jsem žákům v obou třídách na začátku hodiny poradila, aby si sepsali hlavní body týkající se témat, o kterých chtějí hovořit, téměř nikdo to neudělal. Během vlastního projevu pak často měli problém po dokončení jedné myšlenky pohotově a plynule navázat a většinou promluvu raději ukončili.

Výzkumu se zúčastnilo celkem 10 žáků z 8. třídy, konkrétně 4 chlapci a 6 dívek, a 11 žáků z 9. třídy, z toho 4 chlapci a 7 dívek. V 9. třídě jsem se setkala s odmítnutím jedné žákyň vyjádřit se k nabízeným tématům. Jednalo se o dívku, která se do města přistěhovala teprve o prázdninách. Jelikož se pravděpodobně stále adaptovala na nové prostředí, její ostych a nechuť o sobě samé promlouvat jsem tolerovala. Protože svůj nesouhlas s nahráváním vyjadřovala hned od počátku vyučovací hodiny, záměrně jsem se na ni obrátila až na samotný závěr, abych se tím vyvarovala neochoty zúčastnit se výzkumného šetření i u dalších jejích spolužáků.

2.1.3.4 ZŠ Havlíčkova Moravské Budějovice

Dne 10. října 2011 jsem provedla výzkum na Základní škole Havlíčkova v Moravských Budějovicích. Nahrávání, které probíhalo bez účasti pedagoga, se zúčastnili pouze ti žáci, jejichž rodiče s výzkumem souhlasili.

Ve všech skupinách jsem nejdříve rozdala lístečky s osmi nabízenými tématy. Poté měl každý žák za úkol vybrat si témata, o kterých bude hovořit, a zároveň na obdržený papír napsat v bodech osnovu svého projevu. Na celou přípravu jsem vymezila zhruba 2-3 minuty.

První vyučovací hodinu jsem pracovala se žáky obou osmých tříd. Z 8.A se výzkumu zúčastnilo 7 žáků, 2 chlapci a 5 dívek, a z 8.B se mnou spolupracovalo celkem 12 žáků, 4 chlapci a 8 dívek. Jelikož se třída 8.B trochu opozdila a instrukce jsem musela vysvětlovat dvakrát, nahrávání jsem nakonec i na přání samotných žáků uskutečnila stranou, v rohu velmi rozlehlé učebny. Učinila jsem tak hlavně proto, aby pozdě přichozí skupina nebyla ochuzena o čas na krátkou přípravu. Zpětně tohoto kroku lituji, neboť chvílemi byla skupina celkem hlučná, což je pochopitelně patrné i na získaných nahrávkách. Až na tento nedostatek a na drobné zranění, které si jedna dívka přivodila při neopatrné manipulaci s propisovacím perem, se mi se skupinou

pracovalo dobře. Žáci byli sdílní, rozhovořili se o spoustě svých koníčků a bylo vidět, že se ve volném čase rozhodně nenudí. Po předchozích zkušenostech jsem byla velmi mile překvapena, neboť se mezi mluvčími vyskytovali nejen nadšení sportovci, ale i jinak nadané děti.

Nahrávání žáků devátých tříd probíhalo odděleně. Následující vyučovací hodinu jsem strávila ve společnosti 9.A, kde jsem pracovala s 12 chlapci a 4 dívkami, celkem tedy se 16 žáky. I tato třída mě mile překvapila, žáci byli velmi ukázněni a neměla jsem s nimi sebemenší problém. Nakonec jsem se ocitla ve třídě 9.B, která čítala 10 žáků, 5 chlapců a 5 dívek. Nutno poznamenat, že žáci této třídy byli o poznání živější než jejich vrstevníci. Aktivitu narušovali 2 chlapci, kteří projevy svých spolužáků neustále komentovali. Ve srovnání s předchozí skupinou jsem si povšimla rozdílů v trávení volného času, přičemž jsem nabyla dojmu, že tuto třídu tvoří především mládež vyrůstající na vesnicích. Posléze mi samotní žáci potvrdili, že všichni skutečně pochází z okolních vesnic, přičemž jejich spolužáci z 9.A bydlí naopak přímo v Moravských Budějovicích. Zatímco mezi místními žáky byl velmi populární basketbal, plavání a softbal, tedy sporty realizované pravděpodobně převážně formou kroužků, u venkovských dětí ze sportů dominovala jízda na kole.

Závěrem musím říci, že se mi na této škole podařilo získat velmi cenný materiál. Se zdejšími žáky se mi pracovalo výborně, neboť byli velice sdílní a k celé aktivitě zaujali kladný postoj. Navíc ze získaného materiálu plyne, že se mluvčí ve svém volném čase věnují spoustě koníčků. Často byla zmiňována i účast v zájmových kroužcích nabízených školou, převážně se pak jednalo o volnočasové aktivity sportovního charakteru.

2.1.4 Postup při pořizování transkriptů

Po získání veškerého zvukového materiálu jsem nahrávky přepsala do podoby transkriptů, se kterými jsem pracovala při analýze a komparaci mluvených projevů. Vycházela jsem z publikace *Mluvená čeština v autentických textech* od Müllerové a kolektivu (1992), díky níž jsem získala jasnou představu, jak transkribovat získaný zvukový materiál. Jak jsem již dříve uvedla, ne všichni mluvčí byli schopni hovořit o zvoleném tématu samostatně. Z tohoto důvodu mají některé z transkriptů podobu dialogu, jiné však formu monologu.

Aby si čtenář mohl alespoň do určité míry představit skutečnou podobu mluveného projevu, v transkriptech jsou nejdůležitější vlastnosti zvukového a časového

průběhu nahrávek signalizovány pomocí speciálních značek (viz. *Tabulka 3*). Ty naznačují nejen hranice mezi větami a slovy, ale dokonce čtenáři umožňují i lepší orientaci v textu, neboť transkripty postrádají některé důležité aspekty psaného jazyka, kupříkladu interpunkci či velká písmena na počátcích větných celků. Aby čtenář poznal, kde mluvčí klesl a kde stoupl hlasem, naznačujeme v textu intonaci prostřednictvím šipek. Intonační průběh klesavý označující většinou koncový předěl je symbolizován pomocí šipky směřující dolů (↓), intonační průběh stoupavý signalizující předěl nekoncový je značen pomocí šipky směřující vzhůru (↑). Abychom si představili časový průběh projevu, jeho tempo a plynutí, užíváme značky • pro naznačení pauzy. V závislosti na délce pauzy pak můžeme použít i značky •• či •••. V transkripci se můžeme setkat i s velkými písmeny, a to v případě, že mluvčí zdůraznil určitou slabiku (BĚžel), zpravidla to bývá první přízvučná slabika, nebo celé slovo (BĚŽEL). Protážení výslovnosti, ve většině případů koncové, naznačíme prostřednictvím dvojtečky umístěné za samohláskou. Otázkovou platnost značíme pomocí symbolu ☺ a hezitační zvuk prostřednictvím značky @. V případě, že se nám jeví určitá část textu jako nesrozumitelná, patřičné místo podtrhneme. Některé nahrávky mají podobu dialogu, přičemž v takovém případě začíná replika každého mluvčího na novém řádku. Pro větší přehlednost jsem navíc osoby vedoucí dialog označila na každém zvláštním řádku písmenem M jako mluvčí a písmenem T jako tazatel. Ve většině případů jsem tazatelem já, ale někdy se žáků dotázal i pedagog z dané základní školy. V prepisech je zaznamenán rovněž i smích, který má nezpochybnitelný vliv na zvukovou podobu textu. V případě, že mluvčí dokončí či přeruší projev a v pauze se zasměje, je slovo (*smích*) umístěno na týž řádek za dokončeným či přerušeným projevem. Pokud má smích funkci samostatné repliky, např. výbuch smíchu jako reakce na pronesený vtip, pak píšeme slovo (*smích*) na samostatný řádek (Müllerová a kol., 1992).

Tabulka 3: Seznam značek používaných v transkriptech

↑	stoupnutí melodie
↓	klesnutí melodie
•	pauza
•••	dlouhá pauza
:	prodloužení samohlásky
@	hezitační zvuk
—	nesrozumitelné nebo nejasné slovo či úsek textu
XY	velká písmena značí zdůraznění slabiky nebo slova
☺	otázka
M	mluvčí
T	tazatel

Za účelem srozumitelnosti a čtivosti textu nejsou projevy zaznamenány, podobně jako v publikaci Müllerové a kol. (1992), pomocí fonetické transkripce, ale běžným pravopisem. Zachovány jsou samozřejmě veškeré nespisovné varianty morfologické (např. tancujou, v tý vesnici), ale i výslovnostně pozměněné podoby slov (např. takle, dycky, štyry, sme). Výrazné projevy idiolektu mluvčích jsem zaznamenala rovněž dle skutečnosti. U slov cizího původu byl respektován pravopis. Učinila jsem tak hlavně z důvodu, že mluvčí použili taková slova cizího původu, na jejichž grafickou podobu jsme dle mého názoru zvyklí. Přestože jsem jednotlivé projevy poslouchala opakovaně, jsem si jista, že v některých případech je způsob transkripce nevyhnutelně subjektivní, neboť nějaké části zvukových nahrávek jsou méně zřetelné. Na kvalitě materiálu se jistě odrazil i velký počet osob přítomných v průběhu samotného nahrávání.

Ačkoliv byl veškerý diktafonový záznam přepsán do podoby transkriptů, do samotné práce jsem je z důvodu jejich přílišné obsažnosti nezařadila. Pro představu v příloze (viz. *Příloha 2*) uvádím alespoň 12 náhodně vybraných transkriptů z jednotlivých základních škol. Na přiloženém CD jsou však dostupné projevy všech 120 mluvčích nejen ve zvukové, ale i grafické podobě.

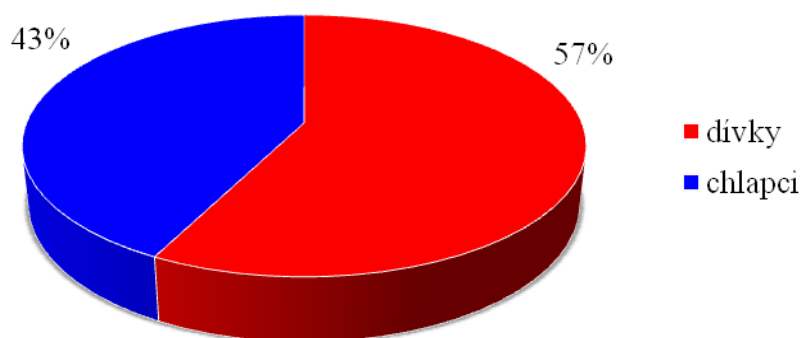
2.2 Analýza mluvených projevů

2.2.1 Struktura vzorku

Do výzkumu jsem zapojila žáky 8. a 9. tříd čtyř základních škol bez ohledu na jejich věk. Jedinou podmínkou pro účast ve výzkumném šetření byla docházka do předposledního či posledního ročníku vybraných základních škol. Rozhodnutí, zda se žáci této aktivity zúčastní, spočívalo na nich samotných, popřípadě na jejich rodičích a zákonných zástupcích, kteří museli v případě požadavku vedení školy stvrdit účast písemným souhlasem. U této cílové skupiny jsem se dle předem stanovených kritérií pokusila zmapovat úroveň jazykových schopností a dovedností se zaměřením na jejich nedostatky.

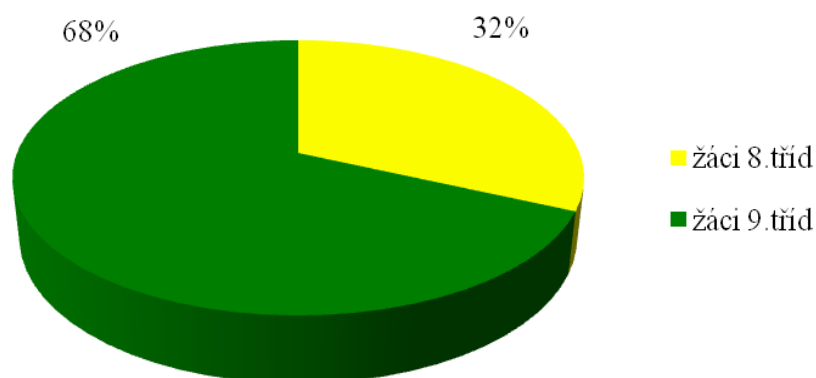
Výzkumného šetření se zúčastnilo v celkovém součtu 120 žáků. Ze zvukových nahrávek lze většinou poměrně snadno určit pohlaví mluvčích. V našem případě se jednalo o zřejmou převahu dívek nad chlapci, neboť jsem analyzovala mluvené projevy 51 chlapců a 69 dívek. Tento statistický údaj jsem znázornila i graficky (viz. *Graf 1*). Na třech základních školách převažovaly jednoznačně dívky nad chlapci. Na ZŠ v Blížkovicích se výzkumného šetření zúčastnilo 15 chlapců a 21 dívek, na ZŠ v Šumné byly pořízeny nahrávky 5 chlapců a 13 dívek a na ZŠ v Jevišovicích jsem spolupracovala s 8 chlapci a 13 dívkami. Na ZŠ v Moravských Budějovicích se vyskytl nejvyváženější podíl chlapců a dívek, a dokonce i překvapivá převaha chlapců nad dívkami, jelikož jsem zde pracovala s 23 chlapci a 22 dívkami.

Graf 1: Pohlaví mluvčích

Zajímavým zjištěním je údaj, že se výzkumu zúčastnilo pouhých 38 žáků 8. tříd a 82 žáků 9. tříd (viz. *Graf 2*). Tento fakt ovlivnila jistě skutečnost, že na ZŠ v Blížkovicích jsem ve školním roce 2010/2011 provedla výzkum pouze v 9. třídě, zatímco v následujícím školním roce jsem spolupracovala již se žáky 8. i 9. třídy. Na této škole jsem nahrála celkem 9 projevů žáků předposledního ročníku a 27 projevů žáků posledního ročníku. Na ZŠ v Šumné jsem vyslechla pouze projevy žáků 9. třídy, přičemž se jednalo o 18 mluvčích. Naopak na ZŠ v Moravských Budějovicích jsem se u žáků 8. tříd, potažmo jejich rodičů a zákonných zástupců, setkala s menším zájmem o tuto aktivitu než u jejich o rok starších spolužáků. Do výzkumného šetření se tedy zapojilo 19 žáků z obou 8. tříd a 26 žáků z obou 9. tříd. Naopak na ZŠ v Jevišovicích byla situace nejvyváženější, neboť jsem v rámci výzkumu vyslechla 10 žáků 8. třídy a 11 žáků 9. třídy.

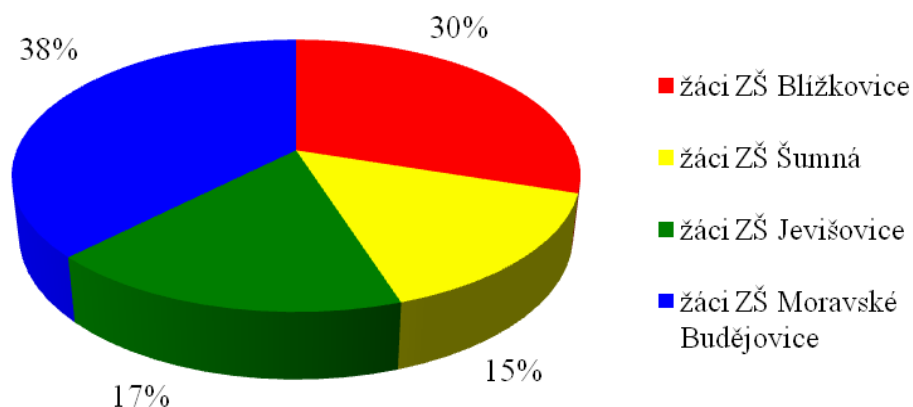
Graf 2: Ročníková struktura mluvčích

Jak vyplynulo z analýzy, výsledky celého výzkumu byly velkou měrou ovlivněny vzdělávacím zařízením, které žáci navštěvovali. Učitelé českého jazyka se na jednotlivých základních školách snažili rozvíjet komunikační kompetence svých žáků ne zcela totožným způsobem. Měla jsem možnost se seznámit se školními vzdělávacími plány, které jsem zamýšlela komparovat. Nakonec jsem od tohoto kroku upustila, neboť jsem v nich našla pouze časově rozvržené náměty mluvních cvičení vztahujících se k probíranému učivu, nikoliv souhrnnou charakteristiku definující záměry v rozvoji komunikačních schopností svěřených žáků. Dále je nutno podotknout, že jednotlivé základní školy svým žákům nabízely velmi odlišné vyžití v době po skončení vyučování, což mělo zcela nezpochybnitelný vliv na formování dospívající mládeže. Již v průběhu získávání nahrávek jsem si povšimla odlišného trávení volného

času u žáků ze ZŠ v Moravských Budějovicích ve srovnání s jejich vrstevníky z ostatních škol. Většina z nich během projevu hovořila o jednom nebo více zájmových kroužcích, které ve svém volném čase rádi navštěvují. Nejvíce se mluvčí zmiňovali o zálibách sportovního charakteru, přičemž někteří z nich se vyjádřili i o své účasti na závodech a v soutěžích souvisejících s těmito volnočasovými aktivitami, v nichž je i sama škola podporuje. Jelikož je tato městská škola největší ze škol zařazených do výzkumu, musíme vzít v úvahu jistě i možnosti každého vzdělávacího zařízení. Z tohoto pozorování lze každopádně vyvodit, že lokalita školy má na formování žáků nezpochybnitelný vliv stejně jako volnočasové aktivity nabízené každým vzdělávacím zařízením. Co se týče počtu mluvčích z jednotlivých základních škol (viz. *Graf 3*), účast ve výzkumu byla výsledkem přání žáků samotných, na ZŠ v Moravských Budějovicích pak výsledkem přání žáka a jeho rodičů či zákonných zástupců. Na posledně jmenované základní škole jsem pracovala se 45 žáky, na ZŠ v Blížkovicích jsem analyzovala projevy 36 žáků, na ZŠ v Jevišovicích jsem vyslechla 21 žáků a na ZŠ v Šumné se výzkumu zúčastnilo celkem 18 žáků.

Graf 3: Příslušnost mluvčích do jednotlivých ZŠ

2.2.2 Hlavní sledované faktory

Pro vyhodnocení výzkumu²² jsem vytvořila dva typy srovnávacích záznamových archů, do nichž jsem postupně zaznamenávala výsledné zhodnocení všech sledovaných faktorů. Pro každou třídu jsem sestavila samostatný arch, ačkoliv jsem v konečném

²² Veškeré údaje zanesené do srovnávacích záznamových archů, tabulek a grafů uvedených v této diplomové práci jsou výsledkem mého vlastního výzkumu.

důsledku srovnávala pouze výsledky jednotlivých základních škol, nikoliv tříd. Pro přehlednost jsem jednotlivé školy odlišila barevně (viz. *Příloha 3 a 4*).

Při sestavování srovnávacího archu I (viz. *Příloha 3*) jsem vycházela z předem definovaných požadavků, které jsem žákům před samotným pořizováním zvukových nahrávek objasnila. Mé představy byly následující: žák měl za úkol vybrat si z nabídky jedno či více témat, o nichž dokáže samostatně a souvisle hovořit po dobu jedné minuty. Vymezení faktorů, jež jsou sledovány ve srovnávacím archu II (viz. *Příloha 4*), proběhlo na základě odborné literatury, z níž jsem vycházela při vypracovávání teoretické části mé diplomové práce. Zaměřila jsem se pouze na faktory schopné objektivního posouzení prostřednictvím získaných zvukových nahrávek. V průběhu komparace zvukového materiálu jsem rovněž pracovala s publikací *Mluvená čeština v autentických textech* od Müllerové a kolektivu (1992).

Vyhodnocování srovnávacích záznamových archů se uskutečnilo sčítáním dané míry, intenzity či frekvence sledovaného faktoru u všech žáků. Výsledná numerická jednotka pak představuje počet mluvčích dosahujících dané hodnoty sledovaného faktoru. V obou typech záznamových archů udávám u každého čísla nahrávky i pohlaví mluvčího, neboť v tabulkách pro vyhodnocení sledovaných faktorů uvádím u každé dílčí oblasti vždy konkrétně výsledky chlapců a dívek stejně jako celkový počet všech mluvčích dosahujících dané hodnoty. Na základě vypracování dvou typů srovnávacích záznamových archů jsem následně pro každou školu vypracovala dva typy tabulek (viz. *Tabulka 4-11*) reflektujících vyhodnocení všech zkoumaných faktorů. Kompletní přehled výsledků všech žáků pak představují dvě tabulky s názvem *Výsledky všech žáků – srovnávací arch I a II* (viz. *Tabulka 12 a 13*). Pro závěrečné stanovení pořadí jednotlivých základních škol jsem srovnala pouze procentuálně vyjádřený počet mluvčích, kteří dosáhli optimální varianty u každého zkoumaného faktoru. Vyhodnocení četnosti naplnění nejpříjemnějších možností všech zkoumaných faktorů na jednotlivých základních školách představují dvě tabulky s názvem *Finální komparace – srovnávací arch I a II* (viz. *Tabulka 14 a 15*).

V průběhu vyhodnocování jednotlivých faktorů jsem pracovala nejen se zvukovými nahrávkami, ale rovněž i s přepsanými projevy, které mi v mnohém práci usnadnily. Existenci transkriptů jsem ocenila zejména při posuzování slovní zásoby, ať už při definování míry užívání vycpávkových slov, vyhledávání prvků obecné češtiny a slangových výrazů, tak i při srovnávání zálib a navštěvovaných zájmových kroužků jednotlivých mluvčích.

Srovnávací záznamový arch I sleduje obecné charakteristiky mluvených projevů, přičemž reflektuje kulturu mluvené řeči jednotlivých mluvčích. Nejprve jsem se zaměřila na zhodnocení, zda lze projev považovat za samostatný, či nikoliv. Pokud žák hovořil po celou dobu samostatně, projev jsem jednoznačně označila za samostatný. V případě, že na položenou otázku dokázal zareagovat a odpověď patřičně rozvést, taktéž jsem tento výkon charakterizovala jako samostatný. Přihlédla jsem k faktu, že některé žáky sužovala nervozita, v jejímž důsledku zapomněli, o čem chtěli dále hovořit. V takové situaci jsem se snažila vhodně zvolenou otázkou mluvčího navést, aby v projevu dále pokračoval. Nesamostatný projev se ve většině případů vyznačoval stručností, přičemž mluvčí nebyl schopen adekvátně a pohotově zareagovat ani na položené otázky. Dále jsem se věnovala koncepci projevu s přihlédnutím, zda se jedná o projev souvislý či úsečný. Úsečný projev jsem vymezila jako pouhý sled slov a slovních spojení sledujících určitý výčet (např. výčet volnočasových aktivit). V tomto typu projevu bylo možno sledovat absenci spojovacích výrazů, neboť mluvčí užíval převážně věty jednoduché. Další sledovanou kategorií byla slovní zásoba rozdělená na chudou, průměrnou a bohatou. Mluvčí s bohatou slovní zásobou dle mého vymezení použil více cizích nebo málo frekventovaných a zajímavých slov či slovních spojení. Za chudou slovní zásobu jsem považovala časté opakování týchž slov podpořené velmi strohým vyjádřením. Rozlišila jsem rovněž i podobu mluveného projevu, a sice neutrální a citově zabarvenou. Poslední zahrnutá oblast představovala přístup mluvčího, který jsem vyčlenila na neutrální a dále projev pronesený se zájmem či nezájmem.

Ačkoliv v tomto srovnávacím archu uvádím i délku jednotlivých nahrávek, více se tomuto faktoru v celkovém vyhodnocení nevěnuji. Přestože jsem stanovila jednu minutu jako minimální délku projevu, časový údaj pro mě nehrál nijak zásadní roli. Požadovala jsem především projev kultivovaný s prokázáním praktické znalosti základních jazykových norem a obsahovým zvládnutím zvoleného tématu. Celkově lze říci, že 43 žáků mluvalo po dobu kratší než jedna minuta. Z tohoto počtu lze ovšem poukázat na 16 žáků, které od tohoto limitu dělily jen vteřiny, neboť jejich mluvený projev trval od 00:55-00:59 vteřin. Co se týče časového vymezení, až na 27 mluvčích se všichni limitu jedné minuty přiblížili, nebo ho dokonce i přesáhli.

Srovnávací záznamový arch II se zabývá zkoumáním techniky mluveného slova z hlediska fonace a artikulace, dále sleduje aspekty týkající se členění souvislého projevu s důrazem na správné frázování, přičemž je zde věnována pozornost i vysledování frekvence užívání vycpávkových slov. Z důvodu nezbytné volby

přiměřených modulačních prostředků se zaměřuji na komparaci intenzity hlasu a mluvního tempa jednotlivých mluvčích. Všechny faktory posuzované v rámci srovnávacího záznamového archu II se zabývám v teoretické části mé diplomové práce, na jejímž podkladě jsem je následně vyhodnotila. Nejprve jsem se zaměřila na rozlišení měkkého, tvrdého a dyšného hlasového začátku. Ačkoliv jsem prvotně neměla v plánu do srovnávacích záznamových archů zařazovat jako jednu z možností dyšný hlasový začátek, nakonec jsem tak učinila, neboť jsem na něj v průběhu vyhodnocování zvukového materiálu narazila. Jedním z hlavních předpokladů naplňujících podstatu kultury mluvené řeči je spisovná výslovnost. U žáků zapojených do výzkumu jsem se pokusila rozlišit výslovnost pečlivou, neutrální a zběžnou, přičemž jsem poukázala i na vady výslovnosti několika málo mluvčích. V rámci členění řeči se dle mého názoru dala objektivně zachytit pouze kategorie postihující frázování, jež rozlišuji na správné, správné s prodlevami a nesprávné. Jevem frekventovaným, byť nežádoucím, se ukázalo být užívání vycpávkových slov, jehož míru definuji jako nulovou, občasnou či příliš častou. Při zkoumání tohoto jevu jsem vycházela z transkriptů, jejichž vyhodnocení bylo rychlejší a přehlednější, neboť jsem hledané výrazy označila a poté s nimi dále pracovala. V rámci nulového užívání vycpávkových slov jsem u obsáhlejších projevů tolerovala užití 1 výrazu tohoto typu. Občasné užívání těchto parazitních výrazů jsem vymezila počtem 2-4, kdežto příliš časté užití je definováno více jak 5 nežádoucími výrazy. Poslední zkoumanou kategorií byla modulace. V této oblasti jsem se zaměřila na zhodnocení intenzity hlasu a mluvního tempa všech mluvčích. Intenzitu hlasu, jež vychází z anatomicko-fyziologických předpokladů mluvího, jsem vyčlenila jako slabou, přiměřenou a silnou. V rámci časové modulace jsem se pokusila charakterizovat i mluvní tempo jednotlivých žáků, a sice jako tempo pomalé, přiměřené, rychlé a proměnlivé.

Jelikož se zabývám analýzou zvukových nahrávek, v rámci výzkumu jsem se nezabývala zkoumáním optických projevů řeči, jimž se krátce věnuji v poslední kapitole teoretické části. Rozhodla jsem se tak učinit z důvodu nemožnosti rychlého vyhodnocení všech jevů spadajících do této kategorie v průběhu mluveného projevu. I kdybych tak v průběhu pořizování nahrávek učinila, neměla bych možnost zpětné kontroly a objektivnějšího srovnání s ostatními žáky. Zkoumání faktorů spadajících do kategorie optických projevů řeči bych uskutečnila pouze při existenci obrazového materiálu.

2.2.3 Komparace získaných mluvených projevů

V následujících podkapitolách se podrobně věnuji vyhodnocení všech sledovaných faktorů, jejichž hodnoty jsem zaznamenala do srovnávacích záznamových archů. Pro přehlednost byly veškeré číselné údaje zaneseny do připravených tabulek. Zjištěné hodnoty jsem následně opatřila příslušným komentářem. V některých případech jsem si dovolila citovat přímo užitá slova či slovní spojení, někdy jsem doslovně uvedla i zajímavé úseky samotných žákovských projevů. Kromě faktorů zanesených do srovnávacích záznamových archů jsem sledovala i další činitele nepřipravených mluvených projevů. Jelikož se v teoretické části diplomové práce okrajově zabývám i projevy a příčinami trémy, neopomněla jsem v rámci praktické části uvést, v jaké míře se s nervozitou potýkali mluvčí jednotlivých základních škol. Velmi problematickým jevem se v průběhu analýzy ukázalo být používání stereotypních počátečních výrazů, na které jsem dodatečně poukázala. Mimo tabulkové srovnání jsem se zaměřila i na postihnutí výrazů spadajících do oblasti obecné češtiny. Vedlo mě k tomu zjištění, že projevy mnohých žáků bychom mohli charakterizovat jako mísení prvků spisovné a obecné češtiny, přičemž někteří mluvčí se o užívání spisovné češtiny ani nikterak výrazně nesnažili. Dále uvádím i zajímavé příklady slov náležejících mezi slang, argot a profesní mluvu. Důsledně jsem se snažila zmapovat také záliby a volnočasové aktivity všech mluvčích zapojených do výzkumu. Kromě nejrozličnějších aktivit sportovního charakteru, které jednoznačně patřily mezi nejvíce oblíbené, jsem se zaměřila i na četbu a zájmy týkající se hudby, výtvarného umění a dalších zajímavých odvětví. Stranou mé pozornosti nezůstalo ani pasivní využívání volného času, ke kterému řadíme především sledování televize a různorodé činnosti spojené s užíváním počítače.

Cílem výzkumu bylo v rámci všech sledovaných kategorií postihnout autentický obraz současného stavu komunikačních schopností a dovedností žáků 8. a 9. tříd se zaměřením na zmapování vlivu vzdělávacího zařízení na formování svěřených žáků.

2.2.3.1 ZŠ Blížkovice

Na Základní škole v Blížkovicích se do výzkumu zapojilo 36 žáků, 15 chlapců a 21 dívek. Výzkumné šetření zde probíhalo ve školním roce 2010/2011 a 2011/2012 celkem ve třech třídách. Níže vyobrazené tabulky podávají doklady o tom, kolik žáků, chlapců i dívek, dosáhlo vytyčených hodnotících škál u sledovaných kategorií.

Tabulka 4: ZŠ Blížkovice – srovnávací arch I

		Chlapci	Dívky	Celkem	
		15	21	36	
CHARAKTERISTIKA MLUVENÉHO PROJEVU	Samostatnost	samostatný projev	15	19	34
		nesamostatný projev	0	2	2
	Koncepce	souvislý projev	15	19	34
		úsečný projev	0	2	2
	Slovní zásoba	chudá	0	0	0
		průměrná	12	21	33
		bohatá	3	0	3
	Projev	neutrální	11	12	23
		citově zabarvený	4	9	13
	Přístup mluvčího	zájem	14	15	29
		neutrální	1	6	7
		nezájem	0	0	0

První sledovanou oblastí byla schopnost pronést samostatný projev. Výzkum ukázal, že 34 žáků, konkrétně 15 chlapců a 19 dívek, toto kritérium splnilo. U zbývajících 2 dívek jsem projev vyhodnotila jako nesamostatný. V obou případech jsem mluvčím kladla otázky týkající se jejich zálib a zážitků z prázdnin, na něž reagovaly povětšinou stroze, aniž by byly schopny své aktivity samostatně rozvést.

Koncepci projevu jsem posuzovala z hlediska dvou nabízených možností, jimiž byl projev souvislý a úsečný. Souvislý projev byl prokázán u 34 žáků, 15 chlapců a 19 dívek, přičemž úsečný projev přednesly z celkového počtu mluvčích pouze 2 dívky. V jednom případě se jednalo o mluvčí, jejíž projev jsem v rámci předchozí oblasti vyhodnotila jako nesamostatný. Ve druhém případě šlo o dívku, která přednesla projev zcela samostatný, avšak úsečný. Značnou část projevu představoval pouhý výčet domácích zvířat. Jako problematické se jevílo především vypouštění sloves a užívání nesprávného tvaru slov v rámci celého větného celku. Pro představu si dovoluji citovat závěrečnou část projevu: „*Nejraději asi ten volný čas malováním, písničky, gymnastika, cvičení, chodit ven a facebook a jinak taklens občas ta nějaká diskotéka, no a to je asi tak všechno.*“ Další sledovanou oblast představovala slovní zásoba, kterou jsem posuzovala jako chudou, průměrnou a bohatou. Potěšujícím výsledkem je zcela jistě fakt, že chudou slovní zásobu jsem neshledala ani u jednoho mluvčího. Naopak průměrná slovní zásoba byla diagnostikovaná u 12 chlapců a 21 dívek, celkem tedy u 33 mluvčích. Jelikož se jednalo o projevy nepřipravené, neočekávala jsem příliš velké zastoupení slovní zásoby bohaté. Můj předpoklad se vyplnil, neboť tento typ byl zastoupen pouze u 3 chlapců. Jako nejzajímavější a zároveň obecně málo frekventované výrazy jsem vyhodnotila například slova: „*stabilní*“, „*aktivní*“, „*ošplouchnout*“, „*akceptovat*“, „*vize*“ a spojení „*farmářská část roku*“. Dalším jevem zkoumaným u všech získaných zvukových nahrávek byla skutečnost, zda se projev jeví jako neutrální či citově zbarvený. Projev neutrální, jenž v tomto případě zastupuje optimální variantu, se vyskytl u 11 chlapců a 12 dívek, celkem tedy u 23 mluvčích. Naopak citově zbarvený projev jsem diagnostikovala u 13 žáků, 4 chlapců a 9 dívek. Poslední sledovanou oblast představoval přístup mluvčího k celé aktivitě. S neskrývaným zájmem svůj projev proneslo 29 žáků, konkrétně 14 chlapců a 15 dívek. Neutrální postoj zaujalo celkem 7 žáků, 1 chlapec a 6 dívek. Dovolím si konstatovat, že při zpětném hodnocení jsem usoudila, že hojný zájem žáků o tuto aktivitu byl ovlivněn možná i skutečností, že jsem ve školním roce 2011/2012 na této škole absolvovala souvislou pedagogickou praxi, v jejímž rámci jsem výzkum uskutečnila. Obecně mohu říci, že se mi od žáků dostalo vřelého přijetí, což může patrně souviset s výše zmíněnou vazbou na tuto základní školu. Nicméně kvalita získaných mluvených projevů nemohla vyplynout pouze z přístupu žáků k celé aktivitě, nýbrž především z jejich jazykových schopností a dovedností.

Tabulka 5: ZŠ Blížkovice – srovnávací arch II

			Chlapci	Dívky	Celkem
DIKCE	Fonace	měkký hlasový začátek	10	18	28
		tvrdý hlasový začátek	5	3	8
		dyšný hlasový začátek	0	0	0
	Artikulace	pečlivá výslovnost	2	2	4
		neutrální výslovnost	8	13	21
		zběžná výslovnost	4	6	10
		vada výslovnosti	1	0	1
ČLENĚNÍ ŘEČI	Frázování	správné	15	19	34
		správné s prodlevami	0	2	2
		nesprávné	0	0	0
	Užívání vycpávkových slov	nulové	2	5	7
		občasné	5	10	15
		příliš časté	8	6	14
MODULACE	Intenzita hlasu	slabá	1	10	11
		přiměřená	8	10	18
		silná	6	1	7
	Mluvní tempo	pomalé	1	1	2
		přiměřené	14	18	32
		rychlé	0	1	1
		proměnlivé	0	1	1

První sledovanou kategorií v rámci srovnávacího archu II představovala fonace. Zaměřila jsem se na vymezení měkkého, tvrdého a překvapivě i poměrně vzácného dyšného hlasového začátku. Optimální variantou, tedy pomocí měkkého hlasového začátku, započalo svůj projev z celkového počtu 28 žáků, 10 chlapců a 18 dívek. Tvrdý hlasový začátek jsem měla možnost vyslechnout od 8 mluvčích, 5 chlapců a 3 dívek. Dyšný hlasový začátek nebyl zpozorován ani u jednoho mluvčího. Další posuzovanou oblastí byla artikulace. Zaměřila jsem se na skutečnost, zda žák v průběhu projevu vyslovoval pečlivě, neutrálně nebo zběžně, přičemž jsem současně poukázala i na vady výslovnosti některých mluvčích. Pečlivou výslovnost jsem zpozorovala u 4 žáků, stejného počtu chlapců i dívek. Neutrální výslovnost byla vyhodnocena u 21 mluvčích, 8 chlapců a 13 dívek. Zběžné vyslovování jsem zachytila u 4 chlapců a 6 dívek, celkem tedy u 10 žáků. Na vadnou výslovnost bylo poukázáno v jednom případě. U mluvčího mužského pohlaví jsem diagnostikovala vadu zvanou rotacismus.

Pro celkovou podobu sdělení je velmi důležité i členění řeči na smysluplné promluvové úseky, což se bezvýhradně podařilo 34 žákům, 15 chlapcům a 19 dívkám. Pouze u 2 dívek jsem shledala správné frázování s nepřiměřenými prodlevami, které narušovaly vnímání textu jako celku. Nesprávné frázování jsem nezaznamenala u žádného žáka. Velmi problematickým jevem se ukázalo být používání vycpávkových slov. Jejich nulové užití, což v mém případě znamenalo toleranci 1 výrazu tohoto typu u delších projevů, jsem vyhodnotila u 7 mluvčích, 2 chlapců a 5 dívek. Zatímco občasnému užití vycpávkových slov se nedokázalo vyvarovat 15 žáků, 5 chlapců a 10 dívek, příliš častou frekvenci výstelkových výrazů jsem zaznamenala u 8 chlapců a 6 dívek, celkem u 14 žáků.

V rámci modulace, která má na celkové podobě mluveného projevu svůj nezastupitelný podíl, jsem se zaměřila na zmapování intenzity hlasu a mluvního tempa všech komunikantů. Slabou intenzitu hlasu jsem vyhodnotila u 11 žáků, 1 chlapce a 10 dívek. Optimální kategorií představovala přiměřená intenzita hlasu, jež byla zaznamenána u největšího počtu mluvčích, 8 chlapců a 10 dívek, celkem tedy 18 žáků. Silným hlasem svůj projev proneslo 7 mluvčích, 6 chlapců a 1 dívka. Na základě vyhodnocení srovnávacích archů jsem zjistila, že drtivá většina žáků pro svůj mluvený projev zvolila přiměřené mluvní tempo. V celkovém součtu se jednalo o 32 žáků, 14 chlapců a 18 dívek. Pomalé mluvní tempo byla zachyceno u stejného počtu chlapců a dívek, celkem u 2 žáků. Naopak rychlému plynutí řeči se nezvládla vyvarovat pouze

1 dívka. Nejinak tomu bylo u proměnlivého mluvního tempa, které jsem zachytila rovněž u 1 dívky.

Dále bych se ráda zmínila o nervozitě, která poznamenala výkony některých mluvčích. Z pořízených nahrávek je patrné, že sužovala 8 žáků, 6 dívek a 2 chlapce. U většiny z nich se projevovala značnou strohostí, a to zejména na samotném počátku projevu, dále pak i neschopností navázat na ukončenou myšlenku a vzpomenout si na původně zamýšlenou skladbu projevu. Kromě toho, že mluvčí zapoměli, o čem chtěli dále hovořit, se nervozita u 1 chlapce projevovala nutkáním cvakat propisovacím perem, což je patrné z pořízeného záznamu. Problematickým jevem se ukázal být i stereotypní počátek projevu mnohých mluvčích. Z celkového počtu 36 žáků se mu nevyhnulo 27 komunikantů. Nejčastěji tito mluvčí započínali přednes výrazem „*tak*“, jenž jsem zaznamenala u 14 žáků. Pomyslnou druhou příčku obsadil výraz „*no*“, který použilo celkem 5 mluvčích. U shodného počtu žáků, a sice u 4, byl projev zahájen výrazy „*takže*“ a „*no tak*“. Nežádoucím jevem se ukázalo být i užívání hezitačních výrazů a vycpávkových slov, jejichž výčet uvedu v rámci shrnutí výsledků všech mluvčích zapojených do výzkumu. Mnozí žáci ve svých projevech použili slangové výrazy, argotická slova a prvky z oblasti profesní mluvy. V tomto ohledu bych ráda uvedla některé zajímavé výrazy, cituji: „*stavebku*“, „*učňák*“, „*gympl*“, „*mateřinku*“, „*pajdák*“, „*přijímačky*“, „*tatrovky*“, „*podvratáček*“, „*kámoškama*“, „*dechovek*“. Ačkoliv se žáci snažili držet spisovné češtiny, nedokázali se plně oprostit od prvků obecně českých. Některé z použitých výrazů bych zde ráda citovala: „*sme*“, „*takle*“, „*ňákej*“, „*todle*“, „*pude*“, „*každej*“, „*aji*“, „*mejt*“, „*cvičijou*“, „*líp*“, „*dyž*“, „*tedka*“, „*vokolo*“, „*tejden*“, „*eště*“, „*Bud'ovic*“, „*začla*“, „*mysím*“, „*dycky*“.

Z celkového počtu 20 žáků, kteří se měli možnost zmínit v rámci nabízených témat o volnočasových aktivitách nabízených školou, této možnosti využili 4 jedinci. Zatímco 2 dívky hovořily o basketbalovém kroužku, 2 chlapci se zmínili o kroužku florbalovém. O své zálibě v podobě fotbalu se vyjádřil 1 chlapec. Nutno poznamenat, že v této oblasti o mládež pečuje TJ Sokol Blížkovice. Zájmové četbě se dle mého průzkumu věnují 4 žáci, přičemž 2 dívky vyjádřily oblibu dívčích románů a zbývající 2 chlapci uvedli jako své oblíbené žánry sci-fi a horory. Zálibu v poslechu moderní hudby jsem zpozorovala u 5 mluvčích, 1 žákyně pak hovořila o své oblíbené hře na bicí. Geneticky předané vlohy pro výtvarnou tvorbu připustila pouze 1 dívka, stejně tomu bylo i u nadšení pro jízdu na koních. Oblibu v pasivním trávení volného času před televizní obrazovkou přiznal pouze 1 mluvčí, kdežto volnočasové odreagování

prostřednictvím počítače jako jednu ze svých zájmových činností připustilo 10 mluvčích.

Souhrnně musím konstatovat, že na této základní škole jsem získala kvalitní zvukový materiál. Obzvláště musím ocenit nadmíru kvalitní výkony žáků 9. třídy, u nichž výzkum proběhl ve školním roce 2010/2011, neboť měli situaci ztíženou užší nabídkou témat a možností volby pouze jednoho z nich. Především výkony chlapců, kteří hovořili v té době o aktuálním tématu *Mistrovství světa v hokeji*, svědčí o opravdovém zájmu o tuto sportovní událost. Na základě svého nadšení pro tento národní sport pronesli velmi suverénní a kultivované projevy.

2.2.3.2 ZŠ Šumná

Výzkumný vzorek na Základní škole v Šumné tvořilo celkem 18 žáků, 5 chlapců a 13 dívek. Níže umístěné tabulky podávají údaje o tom, kolik žáků, chlapců i dívek, dosáhlo jednotlivých možností v rámci všech sledovaných kategorií.

Tabulka 6: ZŠ Šumná – srovnávací arch I

		Chlapci	Dívky	Celkem	
		5	13	18	
CHARAKTERISTIKA MLUVENÉHO PROJEVU	Samostatnost	samostatný projev	4	10	14
		nesamostatný projev	1	3	4
	Koncepce	souvislý projev	4	9	13
		úsečný projev	1	4	5
	Slovní zásoba	chudá	0	1	1
		průměrná	5	12	17
		bohatá	0	0	0
	Projev	neutrální	4	8	12
		citově zabarvený	1	5	6
	Přístup mluvčího	zájem	3	10	13
		neutrální	2	3	5
		nezájem	0	0	0

Výzkum ukázal, že většina žáků byla schopna pronést svůj projev samostatně. V celkovém souhrnu se jednalo o 14 žáků, 4 chlapce a 10 dívek. Naopak nesamostatný projev jsem na základě opakovaného vyslechnutí zvukových nahrávek vyhodnotila u 4 komunikantů, 1 chlapce a 3 dívek, přičemž 3 z těchto mluvčích spadali do nestudijní skupiny 9. třídy a 1 dívka náležela do skupiny studijní. Nesamostatné projevy jsem diagnostikovala z důvodu, že se v daných případech jednalo spíše o dialog, neboť tito

žáci nebyli schopni samostatného a detailnějšího vyjádření se v rámci zvoleného tématu. Další sledovanou oblast představovala koncepce projevu, kterou jsem posuzovala jako souvislou či úsečnou. Souvislý projev byl prokázán u 4 chlapců a 9 dívek, celkem u 13 žáků. Úsečný projev byl pronesen 5 žáky, 1 chlapcem a 4 dívkami. Pro představu bych zde ráda citovala úsečný projev žákyně, ve kterém si můžeme povšimnout nápadné absence spojovacích výrazů: „*O letošních prázdninách sem jela s rodiči na dovolenou do jižních Čech. Potom sme chodili na různý výlety, koupali sme se. Potom sem jela k setřenici na prázdniny a slavili sme narodeniny. Chodila sem s kamarádkama ven. Ve volnym čase sem si četla knižky.*“ Následující zkoumanou oblast představovala slovní zásoba. Zcela nepřijatelnou možnost zastupovala slovní zásoba chudá, kterou jsem diagnostikovala pouze u 1 dívky. Shodou okolností se jednalo o mluvčí, jejíž projev demonstrují výše. Učinila jsem tak z důvodu neustálého opakování slovesa „*být*“, celkové stručnosti projevu a neschopnosti dané myšlenky více rozvést. Opět nejčastěji zastoupenou kategorií byla průměrná slovní zásoba. Tu jsem určila u zbývajících 17 mluvčích, 5 chlapců a 12 dívek. Bohatá slovní zásoba nebyla na této základní škole zastoupena ani jedním mluvčím. Dále jsem se zaměřila na roztřídění zvukových nahrávek na projevy neutrální a citově zbarvené. Celkem jsem vyhodnotila 12 neutrálních projevů, z hlediska pohlaví mluvčích se jednalo o 4 chlapce a 8 dívek. Naopak projev citově zbarvený dle mého názoru proneslo 6 mluvčích, konkrétně 1 chlapec a 5 dívek. Poslední neopomenutelná oblast výzkumu sledovala přístup žáků k celé aktivitě, který je ze získaných nahrávek rovněž patrný. Největší podíl zaujala kategorie, jež vypověděla, že žáci k výzkumu přistupovali se zájmem. V celkovém součtu se jednalo o 13 žáků, 3 chlapce a 10 dívek. Neutrální přístup se projevil u 5 žáků, 2 chlapců a 3 dívek. S nezájmem jsem se nesešla ani u jednoho žáka.

Tabulka 7: ZŠ Šumná – srovnávací arch II

			Chlapci	Dívky	Celkem
DIKCE	Fonace	měkký hlasový začátek	4	12	16
		tvrdý hlasový začátek	1	1	2
		dyšný hlasový začátek	0	0	0
	Artikulace	pečlivá výslovnost	1	3	4
		neutrální výslovnost	2	7	9
		zběžná výslovnost	2	2	4
		vada výslovnosti	0	1	1
ČLENĚNÍ ŘEČI	Frázování	správné	4	9	13
		správné s prodlevami	1	4	5
		nesprávné	0	0	0
	Užívání vycpávkových slov	nulové	4	7	11
		občasné	0	3	3
		příliš časté	1	3	4
MODULACE	Intenzita hlasu	slabá	1	6	7
		přiměřená	2	6	8
		silná	2	1	3
	Mluvní tempo	pomalé	1	5	6
		přiměřené	4	7	11
		rychlé	0	0	0
		proměnlivé	0	1	1

První kategorií zaznamenanou ve srovnávacím archu II byla fonace, v jejímž rámci jsem se pokusila vyhodnotit četnost užívání měkkého, tvrdého a dyšného hlasového začátku. Nejčastěji užívanou variantou se ukázal být měkký hlasový začátek, který je z hlediska hlasové hygieny optimální. Ten byl zaznamenán u 16 mluvčích, konkrétně u 4 chlapců a 12 dívek. Tvrdým nasazením hlasu započali svůj projev 2 žáci, chlapec a dívka. Dyšný hlasový začátek nebyl zjištěn u žádného z mluvčích. V rámci artikulace jsem se zaměřila na zjištění, kolik žáků vyslovovalo v průběhu projevu pečlivě, neutrálně a zběžně, přičemž jsem upozornila i na zjevné vady výslovnosti některých mluvčích. Pečlivou výslovnost dodrželi pouze 4 mluvčí, 1 chlapec a 3 dívky. Neutrální výslovnost užilo 9 mluvčích, konkrétně 2 chlapci a 7 dívek. Na základě analýzy sebraných dat jsem zběžnou výslovnost vyhodnotila u shodného počtu chlapců a dívek, v celkovém součtu u 4 žáků. Vada výslovnosti byla diagnostikována u 1 dívky, jednalo se o zjevný rotacismus.

Z hlediska frázování bylo diferencováno členění promluvy správné, správné se značnými prodlevami a nesprávné. Správně frázovalo 13 žáků, 4 chlapci a 9 dívek. Správné členění promluvy, avšak se značnými prodlevami, které rušily celkovou návaznost textu, jsem zaznamenala u 1 chlapce a 4 dívek, celkem u 5 mluvčích. Zcela nesprávné frázování nebylo shledáno ani u jednoho žáka. Překvapivě málo problematickým jevem se na této škole ukázalo být užívání vycpávkových slov. Nulový výskyt byl zaznamenán u 11 žáků, konkrétně u 4 chlapců a 7 dívek. Občasně jsem tento nežádoucí jev zpozorovala u 3 dívek. Nejméně přijatelné varianty, tedy příliš častého užití výstelkových slov, se dopustili 4 mluvčí, 1 chlapec a 3 dívky.

Výše uvedená tabulka pojednává rovněž o modulaci řeči, v jejímž rámci jsem posuzovala intenzitu hlasu a mluvní tempo všech mluvčích. Slabým hlasem hovořilo 7 žáků, 1 chlapec a 6 dívek. Přiměřenou intenzitu hlasu zvolili 2 chlapci a 6 dívek, v celkovém součtu 8 mluvčích. Silný hlas během své promluvy užíli 3 žáci, konkrétně 2 chlapci a 1 dívka. Dále jsem se pokusila zmapovat četnost užívání v tabulce předznamenaných možností týkajících se mluvního tempa. Poněkud pomalejší tempo pro svůj projev zvolilo 6 žáků, 1 chlapec a 5 dívek. Optimální variantu čili tempo přiměřené naplnilo 11 žáků, 4 chlapci a 7 dívek. Rychlé plynutí řeči jsem neshledala ani u jednoho žáka této základní školy. Naopak změň mluvního tempa se v rámci svého projevu dopustil 1 mluvčí, konkrétně se proměnlivému tempu neubráníla dívka.

Dále považuji za důležité poznamenat, že u 3 žáků, 1 chlapce a 2 dívek, jsem zpozorovala patrnou nervozitu nejen před samotným začátkem, ale i v celém průběhu

mluveného projevu. Tento aspekt je patrný i na pořízených zvukových nahrávkách. Za nepatřičný jev lze kromě častého užívání výstelkových slov označit i výskyt nejrůznějších hezitačních výrazů. Oproti dříve zmíněné základní škole měli žáci tohoto vzdělávacího zařízení o poznání menší problém s užíváním stereotypních výrazů započínajících promluvu. Z celkového počtu žáků užilo na začátku svého projevu výraz „*tak*“ pouze 7 mluvčích, přičemž zbylí žáci se tomuto nežádoucímu jevu zcela vyvarovali.

Co se týče volby jazykových prostředků, jen malý počet žáků se snažil o dodržení spisovné podoby jazyka, přičemž se žádný projev bez prvků hovorové češtiny zcela neobešel. V této oblasti spatřuji jeden z hlavních nedostatků, neboť někteří žáci se o projev ve spisovné češtině patrně ani nesnažili, ačkoliv byli předem srozuměni pro jaké účely sběr zvukového materiálu probíhá. Mluvčí často používali slangové výrazy a výrazy z oblasti argotu. Za zajímavé obraty tohoto typu považuji například, cituji: „*děláme někdy bordel*“, „*pincka*“, „*čezeta*“, „*gympl*“, „*přípravce*“, „*fyzičku*“. Co se týče hojně užívaných výrazů obecné češtiny, vybrala jsem tyto příklady: „*deme*“, „*na dvouh táborách*“, „*bejvala*“, „*utýct*“, „*strašidelnej*“, „*pučovat někde vod banky*“, „*vodejít*“, „*o svojim budoucím životě*“, „*nejmín*“, „*kerej*“, „*každymu*“, „*přide*“, „*tráviyou*“.

Souhrnně lze říci, že si žáci ve většině případů vybrali pouze jedno z nabízených témat, které se snažili dle svých možností prezentovat. Co se týče volnočasových aktivit nabízených školou, žádný mluvčí se o nich překvapivě nezmínil. Jelikož jsem výzkum realizovala v prvních dnech nového školního roku, většina žáků své projevy směřovala k právě uplynulým letním prázdninám. Pouze 4 mluvčí hovořili o svém zájmu v podobě fotbalu, který je ve vedlejší obci organizován pod záštitou TJ Sokol Štítary. Využívání počítače jako jeden ze svých koníčků demonstrovali celkově 4 mluvčí, přičemž stejný počet žáků se přiznal k zálibě ve sledování nejrůznějších televizních programů. O četbě jako své oblíbené volnočasové aktivitě se vyjádřila pouze 1 dívka, která za svůj nejoblíbenější žánr považuje detektivní příběhy. Zatímco v nestudijní skupině jsem se setkala s poněkud rozpačitým přijetím, žáci patřící do studijní skupiny moji aktivitu přijali obecně mnohem lépe a přistupovali k ní se zájmem.

2.2.3.3 ZŠ Jevišovice

Výzkumný vzorek Základní školy v Jevišovicích čítal 8 chlapců a 13 dívek, dohromady 21 žáků. Níže uvedené údaje podávají přesné informace o tom, jak si jednotliví žáci, chlapci i dívky, vedli v rámci všech posuzovaných kategorií.

Tabulka 8: ZŠ Jevišovice – srovnávací arch I

		Chlapci	Dívky	Celkem	
		8	13	21	
CHARAKTERISTIKA MLUVENÉHO PROJEVU	Samostatnost	samostatný projev	3	12	15
		nesamostatný projev	5	1	6
	Koncepce	souvislý projev	3	9	12
		úsečný projev	5	4	9
	Slovní zásoba	chudá	0	0	0
		průměrná	8	12	20
		bohatá	0	1	1
	Projev	neutrální	4	8	12
		citově zabarvený	4	5	9
	Přístup mluvího	zájem	3	9	12
		neutrální	3	4	7
		nezájem	2	0	2

První zkoumaný faktor byl zaměřen na schopnost pronést projev na zvolené téma samostatně. To se bezpochyby podařilo 15 žákům, 3 chlapcům a 12 dívkám. Opačný výsledek čili nesamostatný projev předvedlo 6 žáků, 5 chlapců a 1 dívka. V těchto případech se nedalo hovořit o monologu, ale projev měl spíše formu dialogu mezi mnou coby tazatelkou a žákem.

Co se týče koncepce projevu, posuzovala jsem, zda jednotliví mluvčí pronesli projev souvislý či úsečný. Zatímco souvislý projev byl vyhodnocen u 3 chlapců a 9 dívek, celkem u 12 žáků, projev úsečný, jenž působil značně neuceleně, proneslo zbylých 9 žáků, 5 chlapců a 4 dívky. Ráda bych zde demonstrovala jeden úsečný projev, cituji: „*Tak já sem si taky vybral sport. Tak hraju taky fotbal, florbal, volejbal, tak nějaký zimní sporty – lyžování, bruslení, hokej, už nevím. Taky hraju za fotbal Jevišovice, hraju už v dorostu, taky sem nejlepší střelec. Já už nevím, co mám říci. Tak prázdniny sem trávil taky doma, tak taky sport sem hrál ____ . Já už fakt nevím.*“ Kromě toho, že se jedná o výčet oblíbených aktivit sportovního charakteru, si můžeme povšimnout častého užívání vycpávkových slov, především pak výrazu „*taky*“. Jednou ze sledovaných oblastí byla taktéž slovní zásoba. Chudou slovní zásobu jsem neshledala u žádného mluvčího. Nejčastěji zastoupeným typem byla opět slovní zásoba průměrná, jež jsem zaznamenala u 8 chlapců a 12 dívek, celkem tedy u 20 mluvčích. Jako projev s bohatou slovní zásobou jsem vyhodnotila výkon 1 dívky. Tato mluvčí používala terminologii z oblasti ledního hokeje, jehož je vášnivou fanynkou. Mezi zajímavá slovní spojení jsem mimo jiné zařadila, cituji: „*nezapomenutelný zážitek*“, který následně obměnila jako „*neskutečný zážitek*“, a rovněž i méně frekventovaný výraz „*euforie*“. Neutrální projev jsem diagnostikovala u 12 žáků, 4 chlapců a 8 dívek. Projev citově zabarvený byl naplněn v 9 zbývajících případech, u 4 chlapců a 5 dívek. V celkovém součtu lze říci, že celkem 12 žáků, 3 chlapci a 9 dívek, přistupovalo k aktivitě se zájmem. Na hranici zájmu a nezájmu se ocitlo 7 žáků, 3 chlapci a 4 dívky, jejichž přístup jsem na základě získaného materiálu vyhodnotila jako neutrální. Nesouhlas s touto aktivitou, jenž se projevoval značným nezájmem, dali najevo pouze 2 chlapci.

Tabulka 9: ZŠ Jevišovice – srovnávací arch II

			Chlapci	Dívky	Celkem
DIKCE	Fonace	měkký hlasový začátek	7	8	15
		tvrdý hlasový začátek	1	4	5
		dyšný hlasový začátek	0	1	1
	Artikulace	pečlivá výslovnost	0	1	1
		neutrální výslovnost	6	7	13
		zběžná výslovnost	2	4	6
		vada výslovnosti	0	1	1
ČLENĚNÍ ŘEČI	Frázování	správné	4	9	13
		správné s prodlevami	4	4	8
		nesprávné	0	0	0
	Užívání vycpávkových slov	nulové	1	3	4
		občasné	0	7	7
		příliš časté	7	3	10
MODULACE	Intenzita hlasu	slabá	1	3	4
		přiměřená	5	7	12
		silná	2	3	5
	Mluvní tempo	pomalé	3	2	5
		přiměřené	4	8	12
		rychlé	0	0	0
		proměnlivé	1	3	4

První pozorovanou oblast v rámci srovnávacího archu II představovala fonace. Sledovala jsem, zda jednotliví žáci započali svou promluvu prostřednictvím měkkého, tvrdého či dyšného hlasového začátku. Měkký hlasový začátek zvolilo 15 mluvčích, konkrétně 7 chlapců a 8 dívek, tvrdý hlasový začátek jsem zaregistrovala u 1 chlapce a 4 dívek, celkem tedy u 5 žáků, a konečně dyšné započetí promluvy bylo zaznamenáno v projevu 1 dívky. Z hlediska artikulace jsem se zaměřila na posouzení důslednosti ve výslovnosti. Zatímco pečlivě vyslovovala pouze 1 dívka, neutrální výslovnost byla zaznamenána u 6 chlapců a 7 dívek, v celkovém součtu u 13 žáků. Zběžně pak vyslovovalo 6 mluvčích, jednalo se o 2 chlapce a 4 dívky. Vada výslovnosti byla diagnostikována u 1 dívky, přičemž šlo o zjevný lambdacismus.

Na celkové podobě mluveného projevu se ve značné míře podílí logické členění na smysluplné promluvové celky, což se v celkovém součtu podařilo 13 mluvčím, 4 chlapcům a 9 dívkám. Správně, avšak s nepřiměřenými prodlevami, které narušovaly návaznost textu, frázovalo 8 žáků, rovnocenný počet chlapců a dívek. Zcela nesprávné frázování jsem neodhalila ani u jednoho žáka. Velmi problematickým jevem se ukázalo být užívání vycpávkových slov, o čemž svědčí i výsledné numerické hodnoty. Nulové užití těchto výrazů bylo zaznamenáno u 4 žáků, konkrétně u 1 chlapce a 3 dívek. Občasné použití výstelkových výrazů doprovázelo promluvy 7 dívek. Jednoznačně nejvyšší počet mluvčích naplnil nejméně příznivou kategorii, neboť příliš častého užívání vycpávkových slov se dopustilo 10 komunikantů, z toho 7 chlapců a 3 dívky.

Z oblasti modulace jsem pro analýzu a následnou komparaci mluvených projevů vybrala pouze kategorie posuzující intenzitu hlasu a mluvní tempo jednotlivých mluvčích. Slabá intenzita hlasu se projevila u 4 žáků, konkrétně u 1 chlapce a 3 dívek. Přiměřeným hlasem disponovalo nejvíce mluvčích, v celkovém součtu se jednalo o 12 žáků, 5 chlapců a 7 dívek. Naopak silná intenzita hlasu byla diagnostikována u 5 žáků, 2 chlapců a 3 dívek. Pomalým mluvním tempem svůj projev proneslo 5 žáků, 3 chlapci a 2 dívky. Přiměřené tempo v souladu s obsahem promluvy jsem zaznamenala u 12 mluvčích, 4 chlapců a 8 dívek. Zatímco rychlému plynutí řeči se všichni žáci úspěšně vyvarovali, proměnlivému mluvnímu tempu podleli 4 mluvčí, konkrétně 1 chlapec a 3 dívky.

Patrná nervozita na počátku a někdy i během celého projevu trápila 5 žáků, 2 chlapce a 3 dívky. Jejimi hlavními příznaky se ukázaly být třesoucí se hlas a celková nejistota během pronášeného projevu. Nervozita mluvčích se zřetelně projevila i na mluvním tempu. Zatímco někteří žáci v jejím důsledku pronášeli projev pomalým

tempem, někdy dokonce i s prodlevami, jiné téma donutila k rychlejšímu vyjadřování. Zaznamenala jsem i projev s proměnlivým mluvním tempem, kdy dívka některé pasáže pronášela přiměřeným tempem, zatímco u jiných až nepřiměřeně zrychlila. Další posuzovanou oblastí, jež jsem nezanedala do srovnávacích archů, je stereotypní započetí projevu. Na této základní škole jsem daný jev zaznamenala ve velké míře, o čemž svědčí i následující numerické vyčíslení. Z celkového počtu 21 žáků začalo svůj projev výrazem „tak“ 10 mluvčích, slovo „takže“ se objevilo na počátku 4 projevů a výrazy „no tak“ a „no“ jsem vyslechla shodně z úst 3 žáků. Problematickou oblast představovalo opět dodržování pravidel spisovné češtiny, jež byla povětšinou hojně prostoupena hovorovými prvky. Dále se sebrané mluvené projevy neoprostily ani od slangových výrazů, argotu či professionalismů. Za zajímavé výrazy považuji například, cituji: „komplu“, „gympl“, „tělocvik“, „zdravku“, „výtvarka“, „obchodku“ a elipsu „pudu na vysokou“. Z oblasti obecné češtiny bych ráda zmínila tyto výrazy: „menuje“, „volnej čas“, „nejdyl“, „chtěli ju“, „rád si s ňou“, „skautskej tábor“, „de to“, „pučenym“, „štyři“, „kraťase“. Jako u ostatních škol zapojených do výzkumu se ukázalo být dosti problematickým jevem časté užívání vycpávkových slov, jejichž nejčastější příklady uvedu v závěrečném shrnutí výsledků všech žáků. Učiním tak z důvodu, že u mluvčích jednotlivých základních škol jsem neshledala výrazné rozdíly ve volbě vycpávkových slov, neboť povětšinou docházelo k opakování shodných výrazů. Jak již bylo zmíněno, zaměřila jsem se i na skutečnost, zda škola svou lokalitou a nabídkou nejrůznějších zájmových kroužků ovlivňuje vývoj svěřených žáků. Ze všech mluvčích se o zájmových kroužcích sportovního charakteru zmínilo celkem 9 žáků, přičemž 2 chlapci hovořili výhradně o tématu sport. V kapitole zaměřené na charakteristiku jednotlivých základních škol jsem uvedla, že toto vzdělávací zařízení se dlouhodobě a s velkými úspěchy specializuje na volejbal, o čemž svědčí i fakt, že 5 žáků ho uvedlo jako svůj oblíbený sport. Dále jsem ze sportovních odvětví zaznamenala fotbal, o němž se zmínili 4 mluvčí, florbal uvedli jako oblíbenou činnost 3 mluvčí a jednotlivě byl zmíněn i ping-pong, badminton a atletika. Nutno podotknout, že jsem výzkum provedla záhy po letních prázdninách, tudíž většina mluvčích své promluvy orientovala na nedávno prožité prázdninové zážitky. Přesto však není ze získaného materiálu pochyb o tom, že škola usiluje o rozvoj žáků po sportovní stránce. Co se týče zálib jiného charakteru než sportovního, zaznamenala jsem zde nadšení 1 žákyně pro turistiku a zároveň i hru na kytaru. Jiná dívka pohovořila o své zálibě v jízdě na koni, nemohu však opomenout ani nadšenou čtenářku hororů a

strašidelných příběhů. Další dívka pak uvedla svou zálibu ve čtení dívčích časopisů. Využívání počítače jako jeden z koníčků uvedli 2 mluvčí, přičemž stejný počet žáků se zmínil o své zálibě ve sledování blíže nespecifikovaných televizních programů.

Souhrnně lze konstatovat, že se reakce na mou aktivitu u obou tříd poněkud lišily, o čemž jistě vypovídá i výše uvedená kategorie zkoumající zájem jednotlivých mluvčích. Zatímco v 8. třídě jsem se setkala převážně se žáky jevící zájem o toto mluvní cvičení, v 9. třídě si aktivita přílišné sympatie nezískala. Celkově se mi podařilo získat několik poněkud rozpačitých projevů, i když v celkovém součtu převažovaly výpovědi dokazující zájem žáků o vybraná témata.

2.2.3.4 ZŠ Moravské Budějovice

Na základní škole v Moravských Budějovicích tvořilo výzkumný vzorek celkem 45 žáků, konkrétně 23 chlapců a 22 dívek. Níže uvedené tabulky podávají údaje o tom, jak si jednotliví žáci, chlapci i dívky, vedli v rámci všech posuzovaných kategorií.

Tabulka 10: ZŠ Moravské Budějovice – srovnávací arch I

		Chlapci	Dívky	Celkem	
		23	22	45	
CHARAKTERISTIKA MLUVENÉHO PROJEVU	Samostatnost	samostatný projev	19	20	39
		nesamostatný projev	4	2	6
	Koncepce	souvislý projev	17	19	36
		úsečný projev	6	3	9
	Slovní zásoba	chudá	0	0	0
		průměrná	21	21	42
		bohatá	2	1	3
	Projev	neutrální	15	13	28
		citově zabarvený	8	9	17
	Přístup mluvčího	zájem	20	19	39
		neutrální	3	3	6
		nezájem	0	0	0

První posuzovanou kategorií z hlediska obecné charakteristiky mluveného projevu byla schopnost přednést zcela samostatný projev. Toto kritérium splnilo překvapivě 39 žáků, 19 chlapců a 20 dívek. Projevy zbylých 6 žáků, konkrétně 4 chlapců a 2 dívek, jsem vyhodnotila jako nesamostatné. Namísto vyžadovaného monologu měly tyto výpovědi spíše podobu dialogu. Koncepci projevu jsem posuzovala z hlediska, zda byl mluvčí schopen pronést projev souvislý. Ten jsem vyslechla

od 36 žáků, konkrétně 17 chlapců a 19 dívek. Horší varianty čili projevu úsečného jsem se dočkala od 9 mluvčích, 6 chlapců a 3 dívek. Ráda bych zde uvedla projev chlapce, který pronesl z velké části pouze holý výčet jeho oblíbených volnočasových aktivit. Tak tedy cituji: „*No tak sem si vybral téma, jak nejraději trávím svůj volný čas. S kamarády na hřišti, tam většinou hrajem fotbal anebo sedíme a kecáme, hrajeme tam na schovku anebo basketbal, pak ještě počítač, tam ___ bulvár čtu na internetu, co se děje ve světě, a ještě hry třeba, nevím, nějaký strategie, střilečky. Ted', no třeba sport. Mám nejraději basketbal, to chodím do kroužku tady a pak ještě softbal a fotbal. Můj domácí mazlíček, tak to je pes, je to křížený jezevčík, nevím s čím, má hnědou, černou a bílou barvu, chodím s ním rád ven. To je asi tak všechno.*“ Dalším posuzovaným faktorem je slovní zásoba, kterou jsem vymezila do tří kategorií jako chudou, průměrnou a bohatou. Chudou slovní zásobu jsem neshledala u žádného mluvčího. Nejčastější variantou se stala průměrná slovní zásoba, jež byla vyhodnocena u shodného počtu chlapců a dívek, celkem u 42 mluvčích. Bohatou slovní zásobou disponovali 3 mluvčí, 2 chlapci a 1 dívka. Za zmínku stojí projev chlapce, který chtěl v souvislosti se svými oblíbenými literárními publikacemi použít výrazy trilogie a tetralogie. Bohužel se patrně vlivem nervozity dopustil chyby a tyto názvy zkomolil jako, cituji: „*trilogie*“ a „*teratologie*“, na což jsem ho po pronesené výpovědi upozornila. Kromě toho jsem ocenila projev dívky, která hovořila o svých zálibách a použila výrazy jako: „*adrenalinové středisko*“, „*rambo dráha*“ a „*speedmintonu*“. Na vysvětlenou bych ráda dodala, že speedminton je sport podobný badmintonu, přičemž představuje jeho rychlejší verzi. Dále nás tatáž mluvčí obeznámila s rasou svého psa, který se řadí mezi „*border kolie*“, a zmínila i další ze svých zálib, a sice „*agility*“. Navíc neopomněla vysvětlit, že agility je sport, ve kterém pes překonává různě rozestavené překážky. Třetím mluvčím s bohatou slovní zásobou byl chlapec, který pronesl obsahově nejdelší projev v rámci celého výzkumu. Mezi zajímavé výrazy jsem mimo jiné zařadila: „*zima byla jak v psírně*“, „*na sport nejsu založenej*“, „*prvotřídní*“ či „*jinovatka*“. Zatímco neutrální výpověď proneslo 28 žáků, 15 chlapců a 13 dívek, projev citově zabarvený jsem vyslechla z úst 8 chlapců a 9 dívek, celkem 17 žáků. Poslední posuzovanou kategorií v rámci srovnávacího archu I byl přístup mluvčích k celé aktivitě, který byl rovněž patrný ze získaných zvukových nahrávek. Zjistila jsem, že se zájmem pracovalo 20 chlapců a 19 dívek, celkem 39 žáků. Neutrální přístup jsem odhalila v 6 případech, u 3 chlapců a 3 dívek. S přístupem vyjadřujícím nezájem o tuto aktivitu jsem se nesetkala.

Tabulka 11: ZŠ Moravské Budějovice – srovnávací arch II

			Chlapci	Dívky	Celkem
DIKCE	Fonace	měkký hlasový začátek	17	19	36
		tvrdý hlasový začátek	6	2	8
		dyšný hlasový začátek	0	1	1
	Artikulace	pečlivá výslovnost	0	2	2
		neutrální výslovnost	13	16	29
		zběžná výslovnost	7	3	10
		vada výslovnosti	3	1	4
ČLENĚNÍ ŘEČI	Frázování	správné	23	22	45
		správné s prodlevami	0	0	0
		nesprávné	0	0	0
	Užívání vycpávkových slov	nulové	1	2	3
		občasné	8	7	15
		příliš časté	14	13	27
MODULACE	Intenzita hlasu	slabá	1	4	5
		přiměřená	17	13	30
		silná	5	5	10
	Mluvní tempo	pomalé	2	1	3
		přiměřené	16	18	34
		rychlé	2	1	3
		proměnlivé	3	2	5

V rámci fonace jsem se zaměřila na zjištění četnosti užívání měkkého, tvrdého a dyšného hlasového začátku. Měkkým hlasovým začátkem svůj projev započalo 36 mluvčích, z toho 17 chlapců a 19 dívek. Tvrdé nasazení bylo zaznamenáno u 6 chlapců a 2 dívek, v součtu u 8 žáků. Málo frekventovaný dyšný hlasový začátek jsem zaregistrovala v promluvě 1 dívky. Druhou sledovanou oblast představovala artikulace s cílem postihnout důslednost žáků ve vyslovování. Pečlivá výslovnost byla vyhodnocena pouze u 2 mluvčích ženského pohlaví. Za využití neutrální výslovnosti svůj projev proneslo 13 chlapců a 16 dívek, v součtu 29 žáků. Zběžně svou promluvu z hlediska artikulace předneslo 7 chlapců a 3 dívky, celkově 10 žáků. Bohužel jsem zaregistrovala i zjevné vady výslovnosti, které se týkaly 4 žáků, konkrétně 3 chlapců a 1 dívky. U všech mluvčích se jednalo o zjevný rotacismus.

Neméně důležitou součástí kvalitního a srozumitelného projevu je i správné členění řeči v souladu s jejím obsahem. Správné frázování bylo v celkovém součtu vyhodnoceno velmi překvapivě u všech mluvčích zapojených do výzkumu. Dle mého názoru byl tento výborný výsledek ovlivněn i skutečností, že žáci měli na základě svých volnočasových aktivit opravdu o čem hovořit. Dokázali se podělit o své rozmanité záliby, zážitky a zkušenosti, které byly ve srovnání se žáky ostatních škol opravdu bohaté. Po obsahové stránce tyto projevy hodnotím jako nejzajímavější, neboť se ukázalo, že tito žáci ve svém volném čase nezahálí a jsou skutečně velmi aktivní. Nikdo z mluvčích neměl zásadní problém s výběrem tématu a následně ani se samotnou realizací mluveného projevu. Správné frázování se zjevnými prodlevami jsem stejně jako nesprávné členění řeči nezaznamenala u žádného z mluvčích. Problematickým jevem se opět ukázalo být časté užívání vycpávkových slov. Nulové užití těchto nadbytečných výrazů bylo zaznamenáno u 1 chlapce a 2 dívek, tedy u 3 žáků. Občasně jsem na tyto jevy narazila v projevech 15 žáků, konkrétně se jednalo o 8 chlapců a 7 dívek. Nejméně přijatelnou možnost představovalo příliš časté užívání výstelkových slov, které bylo patrné v projevech nejvyššího počtu mluvčích. V celkovém součtu se s touto problematikou nejhůře potýkalo 14 chlapců a 13 dívek, celkově 27 mluvčích.

Výše uvedená tabulka pojednává rovněž o modulaci posuzované z hlediska intenzity hlasu a mluvního tempa žáků. Slabým hlasem hovořilo 5 žáků, 1 chlapec a 4 dívky. Přiměřená intenzita hlasu byla zaznamenána u 30 mluvčích, z toho u 17 chlapců a 13 dívek. Silný hlas během své promluvy prokázalo celkem 10 žáků, jednalo se o shodný počet chlapců a dívek. Pomalé mluvní tempo provázelo přednes 3 žáků, konkrétně 2 chlapců a 1 dívky. Nejpřijatelnější variantu čili přiměřené mluvní

tempo dokázalo naplnit 34 mluvčích, z toho 16 chlapců a 18 dívek. Rychlému plynutí řeči se nedokázali vyvarovat 3 žáci, konkrétně 2 chlapci a 1 dívka. Naopak proměnlivé mluvní tempo bylo v celkovém vyhodnocení zaznamenáno u 3 chlapců a 2 dívek, celkově u 5 zbývajících žáků.

Další sledovanou oblast představovala nervozita, kterou jsem v mírné formě zpozorovala u 11 žáků. Ve většině případů byla diagnostikována na základě třesoucího se hlasu. U 5 komunikantů se téma projevila dokonce i na jejich mluvním tempu, přičemž u 2 žáků se jednalo o tempo proměnlivé, 2 žáci v jejím důsledku hovořili pomalým tempem a 1 žák zvolil mluvní tempo rychlé. Dále jsem považovala za důležité přihlídnout i k tomu, jakým způsobem žáci započínali svůj projev. Zjistila jsem, že 27 žáků se nedokázalo oprostít od stereotypních počátečních frází, které jsou v našem případě bezpochyby nežádoucím jevem. Za nejčastější prvek tohoto typu lze považovat výraz „*tak*“, který použilo 11 žáků, 9 mluvčích začalo svou výpověď výrazem „*takže*“, slovní spojení „*no tak*“ jsem vyslechla z úst 6 žáků a konečně spojení „*no takže*“ vyslovil 1 mluvčí. Zbýlých 18 žáků se na počátku svého projevu vyvarovalo pronesení jakýchkoliv stereotypních výrazů. Problematickým jevem se opět ukázalo být používání slangu, argotu a profesionalismů. Jako zajímavé příklady bych zde ráda uvedla například, cituji: „*fejsu*“, „*bugynu*“, „*boloňák*“, „*kámošema*“, „*polňačku*“, „*narozky*“, „*béčkařka*“ (terminologie z hasičského kroužku), „*termálu*“, „*cvičáku*“. Z oblasti sportu jsem zaznamenala tyto výrazy: „*basket*“, „*kriketák*“, „*pinec*“, „*fitka*“, „*kolečkáčích*“, „*přespolák*“, „*soft*“ a ze školních lavic pochází slova jako: „*vejšku*“, „*obchodku*“, „*gympl*“, „*stavebce*“, „*zemědělku*“, „*výtvarka*“, „*hudebky*“ či „*matika*“. Stejně jako tomu bylo u ostatních mluvčích, i tito žáci se vedle spisovné češtiny potýkali s prvky hovorovými. Vybrala jsem tyto zajímavé výrazy: „*vochočenej králik*“, „*prej*“, „*neutek*“, „*tepráv*“, „*vopíkali*“, „*tejdně*“, „*menuje*“, „*bavijou*“, „*s vlasama huňatejma*“, „*mejch*“, „*dýl*“, „*pozdějc*“, „*nepřemejšlim*“, „*vlasně*“, „*celej tejden*“, „*pučuje*“, „*na kolách*“, „*vejšku*“, „*eště*“, „*todle*“, „*se psama*“. Co se týče sportovního vyžití, na základě bohaté nabídky žáci prokázali zájem o nejrůznější odvětví. V celkovém součtu se o aktivitách sportovního charakteru zmínilo 30 mluvčích, což mě samotnou velmi mile překvapilo. Nejvíce populárním sportem se ukázal být basketbal, o kterém se vyjádřilo 15 mluvčích, dále pak fotbal s 10 příznivci a atletika, které se věnuje 8 žáků. Pomyslnou čtvrtou příčku obsadilo plavání, o němž hovořilo 5 žáků, poté florbal, jenž zmínili 4 žáci, a v neposlední řadě jsou oblíbenými sporty i softbal a inline skating, o kterých mluvili shodně 3 žáci. Ještě menším počtem

mluvčích byl zmíněn aerobic, gymnastika, street dance, triatlon, speedminton, lyžování, ping-pong, hokej, tenis, agility, hasičský kroužek a airsoft, což je moderní druh vojenského sportu podobný paintballu. Výše zmíněné údaje jednoznačně vypovídají o tom, že nabídka sportovních činností je na této základní škole opravdu bohatá. Potěšujícím zjištěním dále bylo, že 9 žáků uvedlo jako jednu ze svých zálib četbu. Nejoblíbenějším žánrem se ukázalo být fantasy, dále dobrodružná literatura a komiksy. Co se týče rozvoje hudebního talentu, mezi žáky se vyskytovali hráči na saxofon, kytaru a klavír. Naopak zálibou ve výtvarném umění se pochlubili 2 žáci. Využívání počítače uvedlo jako jeden ze svých koníčků celkem 19 mluvčích, přičemž nejoblíbenějšími aktivitami tohoto charakteru se ukázalo být navštěvování sociální sítě Facebook, dále pak hraní počítačových her, brouzdání po internetu, sledování filmů, monitorování zpráv z domova i ze světa a v neposlední řadě i komunikace prostřednictvím programu Skype. Většina mluvčích však zdůraznila, že k počítači zpravidla usedá až ve večerních hodinách.

Závěrem bych ráda dodala, že se žáky této základní školy byla radost pracovat. Mohu říci, že téměř většina z nich přistupovala k aktivitě až s pozoruhodným zájmem, o čemž svědčí i pořízené zvukové nahrávky. Potěšilo mě, že tito žáci tráví svůj volný čas ve velké míře aktivně, neboť se věnují nejrůznějším činnostem, především pak zálibám sportovního charakteru. Mnozí z nich se zmínili i o zájmových kroužcích, které v rámci základní školy navštěvují, kdežto někteří neopomněli ani na závody a soutěže, v nichž školu úspěšně reprezentují. Aktivní trávení volného času mělo za následek, že žáci neměli sebemenší problém s obsahovou stránkou svého projevu, neboť ihned věděli, o čem by rádi pohovořili.

2.2.4 Vyhodnocení všech sledovaných faktorů

Souhrnné vyhodnocení všech sledovaných faktorů vypovídá o tom, kolik mluvčích naplnilo předem vymezené možnosti v rámci všech zkoumaných kategorií. Do výzkumu bylo zapojeno 120 žáků ze čtyř různých základních škol. Co se týče pohlaví, analyzovala jsem promluvy 51 chlapců a 69 dívek. Níže uvedené tabulky podávají informace o tom, jak si příslušníci odlišných pohlaví vedli ve snaze o realizování kultivovaných mluvených projevů. Pro úplnost u každé sledované kategorie uvádím i celkové počty mluvčích dosahujících uvedených hodnot.

Tabulka 12: Výsledky všech žáků – srovnávací arch I

		Chlapci	Dívky	Celkem	
CHARAKTERISTIKA MLUVENÉHO PROJEVU	Samostatnost	samostatný projev	41	60	101
		nesamostatný projev	10	9	19
	Koncepce	souvislý projev	39	56	95
		úsečný projev	12	13	25
	Slovní zásoba	chudá	0	1	1
		průměrná	46	66	112
		bohatá	5	2	7
	Projev	neutrální	34	41	75
		citově zabarvený	17	28	45
	Přístup mluvčího	zájem	40	53	93
		neutrální	9	16	25
		nezájem	2	0	2

V rámci srovnávacího archu I, jenž byl zaměřen na obecné charakteristiky mluvených projevů, jsem analyzovala a následně vyhodnotila pět sledovaných faktorů. První posuzovanou oblast představovala schopnost pronést samostatný projev. To se z celkového počtu mluvčích podařilo 41 chlapcům a 60 dívkám, dohromady 101 žákům. Pouhých 19 žáků, konkrétně 10 chlapců a 9 dívek, předneslo nesamostatné promluvy. Výpovědi těchto mluvčích by se daly namísto vyžadovaného monologu charakterizovat spíše jako dialogy mezi mnou a žákem. Ze všech žáků zapojených do výzkumu svůj projev koncipovalo jako souvislý a uspořádaný celek 95 mluvčích, 39 chlapců a 56 dívek. Zbývajících 25 mluvčích, konkrétně 12 chlapců a 13 dívek, hovořilo ve výčtech či krátkých větných úsecích s absencí spojovacích výrazů. Velkou měrou se na celkové podobě komunikátu podílela slovní zásoba, jež byla rozlišena na chudou, průměrnou a bohatou. Chudá slovní zásoba, kterou jsem vymezila jako opakování stále stejných slov a slovních spojení namísto užití obměněného výrazu, byla vyhodnocena pouze u 1 dívky. Nejčastěji zastoupenou průměrnou slovní zásobu jsem zaznamenala u 46 chlapců a 66 dívek, v součtu u 112 mluvčích. Bohatou slovní zásobu během promluvy prokázalo 5 chlapců a 2 dívky, celkem tedy 7 žáků. Dále jsem rozlišila projevy neutrální a citově zbarvené. Zatímco promluvu neutrální jsem vyslechla od 34 chlapců a 41 dívek, celkem od 75 žáků, citově zbarvený přednes proneslo 17 chlapců a 28 dívek, tedy 45 žáků. Poslední sledovanou oblast zahrnutou ve srovnávacím archu I představoval přístup mluvčího. Pozitivní přístup projevující se na samotné realizaci mluveného projevu prokázalo v celkovém součtu 93 žáků, 40 chlapců a 53 dívek. Neutrální přístup dle mého názoru předvedlo 25 mluvčích, konkrétně 9 chlapců a 16 dívek. Naprostý nezájem o tuto aktivitu jsem vyzpozorovala pouze z promluv 2 chlapců.

Pro zjištění míry úspěšnosti chlapců a dívek byly procentuálně vyhodnoceny všechny nejprijatelnější varianty dosažené v rámci všech sledovaných kategorií s ohledem na pohlaví mluvčích. Samostatný projev proneslo 80% chlapců a 87% dívek. Souvislá koncepce projevu byla zaznamenána u 76% chlapců a 81% dívek. Bohatou slovní zásobu prokázalo 10% chlapců a 3% dívek. Neutrální projev jsem vyslechla z úst 67% chlapců a 59% dívek. Pozitivní přístup k výzkumnému šetření byl na základě sebraného materiálu rozpoznán u 78% chlapců a 77% dívek. Z uvedených hodnot vyplývá, že chlapci dosáhli lepších výsledků než dívky ve třech z pěti posuzovaných kategorií.

Tabulka 13: Výsledky všech žáků – srovnávací arch II

			Chlapci	Dívky	Celkem
DIKCE	Fonace	měkký hlasový začátek	38	57	95
		tvrdý hlasový začátek	13	10	23
		dyšný hlasový začátek	0	2	2
	Artikulace	pečlivá výslovnost	3	8	11
		neutrální výslovnost	29	43	72
		zběžná výslovnost	15	15	30
		vada výslovnosti	4	3	7
ČLENĚNÍ ŘEČI	Frázování	správné	46	59	105
		správné s prodlevami	5	10	15
		nesprávné	0	0	0
	Užívání vycpávkových slov	nulové	8	17	25
		občasné	13	27	40
		příliš časté	30	25	55
MODULACE	Intenzita hlasu	slabá	4	23	27
		přiměřená	32	36	68
		silná	15	10	25
	Mluvní tempo	pomalé	7	9	16
		přiměřené	38	51	89
		rychlé	2	2	4
		proměnlivé	4	7	11

Srovnávací arch II tvořilo šest zkoumaných oblastí, které byly seskupeny do tří obecnějších kategorií. V rámci díkce jsem se zaměřila na dvě dílčí oblasti nazvané fonace a artikulace. Většina, konkrétně 95 mluvčích, z toho 38 chlapců a 57 dívek, započala svůj projev prostřednictvím měkkého hlasového nasazení. Tvrdý hlasový začátek byl vyhodnocen u 23 žáků, a sice u 13 chlapců a 10 dívek. Dyšnému nasazení hlasu se na počátku své promluvy nedokázaly vyvarovat 2 dívky. Pečlivou výslovnost dodrželo 11 žáků, z toho 3 chlapci a 8 dívek. Neutrálně vyslovoval největší počet mluvčích, souhrnně se jednalo o 72 jedinců, 29 chlapců a 43 dívek. Zběžné výslovnosti se dopustilo 30 mluvčích, rovnocenný počet chlapců a dívek. Vada výslovnosti byla odhalena u poměrně velkého množství komunikantů, u 4 chlapců a 3 dívek, dohromady u 7 žáků.

Kategorie členění řeči byla zaměřena na frázování a zjištění četnosti užívání vycpávkových slov. Z celkového počtu žáků zapojených do výzkumu správně frázovalo 105 mluvčích, 46 chlapců a 59 dívek. Správného frázování až s nepřiměřeně dlouhými prodlevami se dopustilo 15 žáků, konkrétně 5 chlapců a 10 dívek. Nesprávné frázování nebylo zjištěno u žádného ze 120 mluvčích. Nejpříjemnější variantu čili nulové užívání vycpávkových slov naplnilo pouhých 25 žáků, 8 chlapců a 17 dívek. Občasné užití výstelkových výrazů bylo vyhodnoceno v promluvách 40 žáků, z toho 13 chlapců a 27 dívek. Příliš častý výskyt těchto nadbytečných výrazů jsem odhalila v projevech největšího počtu mluvčích, konkrétně 30 chlapců a 25 dívek, dohromady 55 žáků. Jako nejčastější vycpávková slova mluvčí ze všech základních škol užívali kromě ukazovacích a osobních zájem, cituji: „to“, „ten“, „ty“, „tom“, „toho“, „von“, „vona“, „voni“ i výrazy „nevím“, „prostě“, „třeba“, „no“, „takže“, „taky“, „že“, „jako“, „jako že“, „ňákou“, „tak“, „a tak“, „a takovy“.

Třetí kategorii představovala modulace sledující intenzitu hlasu a mluvní tempo jednotlivých mluvčích. Slabou intenzitou hlasu svou výpověď proneslo 27 žáků, 4 chlapci a 23 dívek. Přiměřená hlasová intenzita byla zaznamenána u 32 chlapců a 36 dívek, celkem u 68 mluvčích. Naopak silným hlasem svou promluvu předneslo zbývajících 25 žáků, 15 chlapců a 10 dívek. Pomalé mluvní tempo zvolilo 16 mluvčích, 7 chlapců a 9 dívek. Přiměřené tempo v souladu s obsahem sdělení správně vystihlo 38 chlapců a 51 dívek, souhrnně 89 žáků. Příliš rychlé tempo bylo zaznamenáno u 4 mluvčích, shodného počtu chlapců a dívek. Jako jeden z důsledků nervozity se projevilo proměnlivé mluvní tempo, kterého se dopustilo 11 mluvčích, konkrétně 4 chlapci a 7 dívek.

Srovnání výsledků chlapců a dívek proběhlo opět procentuálním vyčíslením počtu mluvčích, kteří dosáhli na nejpříjemnější možnost u každé posuzované kategorie. Měkké hlasové nasazení zvolilo 75% chlapců a 83% dívek. Pečlivou výslovnost dodrželo 6% chlapců a 12% dívek. Ze všech žáků zapojených do výzkumu správně frázovalo 90% chlapců a 86% dívek. Nulové užívání vycpávkových slov jsem zaznamenala u 16% chlapců a 25% dívek. Přiměřenou intenzitou hlasu svůj projev proneslo 63% chlapců a 52% dívek. Přiměřeným mluvním tempem v souladu s obsahem sdělení hovořilo 75% chlapců a 74% dívek. Z výše uvedených hodnot vyplývá, že ve třech ze šesti sledovaných kategorií dosáhli lepšího výsledku chlapci, zatímco ve třech zbývajících měly naopak navrch dívky. Vyhodnocením faktorů posuzovaných v rámci srovnávacího archu II došlo mezi chlapci a dívkami ke vzácné shodě.

Souhrnně lze konstatovat, že ze všech 11 faktorů posuzovaných v rámci celého výzkumného šetření dívky předčily chlapce v 5 sledovaných kategoriích, kdežto chlapcům se dařilo lépe než dívkám dokonce v 6 zkoumaných oblastech. Ve snaze o naplnění podstaty kultivovaných mluvených projevů lze z hlediska pohlaví považovat za úspěšnější komunikanty chlapce.

2.2.5 Finální komparace všech základních škol

Výsledky žáků jednotlivých základních škol naplňujících vymezené možnosti všech sledovaných faktorů byly vyčísleny a komentovány v předchozích podkapitolách. Pro úplnost celého výzkumného šetření zbývá vyhodnotit základní školu, jejíž mluvčí nejlépe naplnili podstatu kultivovaných mluvených projevů. Finální komparace výsledků žáků všech základních škol zapojených do výzkumu byla provedena prostřednictvím srovnání počtu žáků, kteří dosáhli optimální varianty u každé sledované kategorie. Jelikož se z každé školy zúčastnilo výzkumného šetření rozdílné množství žáků, pro srovnání jsem vždy počet mluvčích naplňujících nejpříjemnější varianty vyjádřila procentuálně.

Níže uvedené tabulky nazvané *Finální komparace – srovnávací arch I a II* udávají, kolik žáků z každé základní školy dosáhlo již zmíněné nejpříjemnější varianty u všech posuzovaných kategorií. U každého zkoumaného faktoru uvádím dvě čísla, neboť vrchní řádek představuje počet mluvčích naplňujících optimální varianty směřující ke kultivovanému projevu a spodní řádek značí procentuálně vyčíslenou výše uvedenou numerickou hodnotu. Pro představu jsem v tabulce uvedla i celkový počet mluvčích, kteří dosáhli optimální varianty u každé zkoumané oblasti, včetně procentuálního vyjádření. Je zajímavé povšimnout si jednotlivých kategorií, neboť některé se na základě výsledků výzkumného šetření jeví jako značně problematické, kdežto jiné nečinily většině žáků téměř žádné obtíže.

Tabulka 14: Finální komparace – srovnávací arch I

		Počet žáků/ procentuální vyjádření					
		ZŠ Blížkovice	ZŠ Šumná	ZŠ Jevišovice	ZŠ Mor. Budějovice	Celkem	
CHARAKTERISTIKA MLUVENÉHO PROJEVU	Samostatnost	samostatný projev	34	14	15	39	101
			94%	78%	71%	87%	84%
	Koncepce	souvislý projev	34	13	12	36	95
			94%	72%	57%	80%	79%
	Slovní zásoba	bohatá	3	0	1	3	7
			8%	0%	5%	7%	6%
	Projev	neutrální	23	12	12	28	75
			64%	67%	57%	62%	62,5%
	Přístup mluvíčího	zájem	29	13	12	39	93
			81%	72%	57%	87%	77,5%

Jeden z hlavních požadavků, které jsem žákům přiblížila vždy před samotným pořizováním nahrávek, se týkal zvládnutí zvoleného tématu po obsahové stránce a následně jeho samostatné prezentace. Samostatný projev předneslo 94% mluvčích ze ZŠ Blížkovice, 78% žáků ze ZŠ Šumná, 71% žáků ze ZŠ Jevišovice a 87% mluvčích ze ZŠ Moravské Budějovice. V celkovém součtu se podařilo přednést samostatný komunikát 84% všech žáků zapojených do výzkumu. Další sledovanou kategorií byla koncepce projevu, v jejímž rámci jsem se zaměřila na zmapování počtu mluvčích formulujících svůj projev do souvislých vět. Zcela nepřijatelnou variantu v tomto případě představovaly promluvy několika mluvčích, které měly podobu pouhých výčtů (např. výčet oblíbených volnočasových aktivit). Tato neucelená forma projevu mohla být výsledkem nervozity žáků, případně i jejich neochoty a nezájmu zúčastnit se výzkumného šetření. V souvislých a ucelených větách hovořilo 94% žáků ZŠ

Blížkovice, 72% mluvčích ZŠ Šumná, 57% žáků ZŠ Jevišovice a 80% žáků ZŠ Moravské Budějovice. V celkovém shrnutí naplnilo optimální variantu z hlediska koncepce komunikátu 79% všech mluvčích zapojených do výzkumu. Nejslabší kategorií se v celkovém vyhodnocení ukázala být oblast slovní zásoby, neboť její nepřijatelnější variantu jsem zaznamenala u nejmenšího počtu mluvčích. Jako bohatou slovní zásobu jsem vymezila používání málo frekventovaných, neobvyklých a zajímavých slov či slovních spojení stejně jako užívání slov či slovních spojení v nejrůznějších obměnách namísto opakování stále stejných výrazů. Za použití bohaté slovní zásoby hovořilo 8% mluvčích ze ZŠ Blížkovice, 5% žáků ze ZŠ Jevišovice a 7% žáků ze ZŠ Moravské Budějovice, kdežto na ZŠ Šumná se tento požadavek nepodařilo splnit ani jednomu mluvčímu. V celkovém součtu použilo bohatou slovní zásobu pouze 6% žáků zapojených do výzkumu. Neutrální podobu projevu oproštěnou od nežádoucích emocí realizovalo 64% žáků ZŠ Blížkovice, 67% mluvčích ZŠ Šumná, 57% žáků ZŠ Jevišovice a 62% mluvčích ZŠ Moravské Budějovice. Celkově jsem vyslechla komunikáty neutrální podoby od 62,5% všech mluvčích. Poslední sledovanou kategorií byl v rámci srovnávacího archu I přístup mluvčího. Se značným zájmem k celé aktivitě přistupovalo 81% žáků ZŠ Blížkovice, 72% mluvčích ZŠ Šumná, 57% žáků ZŠ Jevišovice a 87% mluvčích ZŠ Moravské Budějovice. V celkovém součtu jsem pozitivní přístup k mluvnímu cvičení tohoto charakteru zaznamenala u 77,5% všech mluvčích.

Nejvíce problematickým jevem posuzovaným v rámci srovnávacího archu I se na základě počtu a procentuálního vyjádření žáků naplňujících optimální variantu v rámci každé sledované kategorie ukázala být slovní zásoba. Souhrnně jsem bohatou slovní zásobu zaznamenala pouze u 7 mluvčích, což můžeme vyjádřit jako 6% všech žáků zapojených do výzkumu. Druhou oblastí, která žákům činila značné potíže, byl neutrální projev. Neutrální podobu mluveného projevu proneslo celkově 75 žáků neboli 62,5% všech mluvčích zapojených do výzkumu. Ačkoliv se tento jev ukázal být druhým nejproblematictější, výsledky byly mnohem uspokojivější než u předchozí kategorie. Vyhodnocení zbývajících tří oblastí se zdálo již vcelku vyrovnané. Absolutně nejlepších výsledků žáci dosáhli v součtu samostatně pronesených projevů, neboť tuto kategorii naplnilo 101 žáků, což je 84% všech mluvčích. Dále následovalo kritérium souvislého projevu, jež nečinilo obtíže 95 žákům, tedy 79% všech mluvčích. Obdobný výsledek byl zaznamenán při posuzování pozitivního přístupu k této aktivitě komunikačního charakteru, který projevilo 93 žáků čili 78% všech zúčastněných.

Z hodnot uvedených ve výše vyobrazené tabulce vyplývá, že při vyhodnocení kategorií zkoumaných v rámci srovnávacího archu I dosáhli jednoznačně nejlepších výsledků žáci ZŠ Blížkovice, pomyslnou druhou příčku uhájili mluvčí ze ZŠ Moravské Budějovice, třetí místo si svými výkony vydobyli žáci ZŠ Šumná a čtvrtou příčku obsadili žáci ZŠ Jevišovice.

Tabulka 15: Finální komparace – srovnávací arch II

			Počet žáků/procentuální vyjádření				
			ZŠ Blížkovice	ZŠ Šumná	ZŠ Jevišovice	ZŠ Mor. Budějovice	Celkem
DIKCE	Fonace	měkký hlasový začátek	28	16	15	36	95
			78%	89%	71%	80%	79%
	Artikulace	pečlivá výslovnost	4	4	1	2	11
			11%	22%	5%	4%	9%
ČLENĚNÍ ŘEČI	Frázování	správné	34	13	13	45	105
			94%	72%	62%	100%	87,5%
	Užívání vycpávkových slov	nulové	7	11	4	3	25
			19%	61%	19%	7%	21%
MODULACE	Intenzita hlasu	přiměřená	18	8	12	30	68
			50%	44%	57%	67%	57%
	Mluvní tempo	přiměřené	32	11	12	34	89
			89%	61%	57%	76%	74%

První sledovanou kategorií v rámci srovnávacího archu II představovala fonace. Z hlediska hlasové hygieny je měkký hlasový začátek považován za nejvhodnější.

Tímto způsobem započalo svou promluvu 78% mluvčích ZŠ Blížkovice, 89% žáků ZŠ Šumná, 71% mluvčích ZŠ Jevišovice a 80% žáků ZŠ Moravské Budějovice. Celkově byl měkký hlasový začátek zaznamenán u 79% všech mluvčích zapojených do výzkumu. Co se týče artikulace, optimální variantu představovala pečlivá výslovnost, která činila téměř všem mluvčím značné potíže. Pečlivou artikulaci prokázalo 11% žáků ZŠ Blížkovice, 22% žáků ZŠ Šumná, pouhých 5% mluvčích ZŠ Jevišovice a 4% mluvčích ZŠ Moravské Budějovice. Souhrnně lze konstatovat, že vytříbeným způsobem vyslovovalo pouhých 9% žáků zapojených do výzkumu.

Správné frázování v souladu s obsahem sdělení prokázalo 94% žáků ZŠ Blížkovice, 72% žáků ZŠ Šumná, 62% mluvčích ZŠ Jevišovice a překvapivých 100% mluvčích ZŠ Moravské Budějovice. Při celkovém vyhodnocení této kategorie bylo zjištěno, že 87,5% mluvčích dodrželo správné členění řeči na smysluplné logické celky. Zajímavá kategorie vznikla ze snahy zmapovat četnost užívání vycpávkových slov. Nulové užití výstelkových slov bylo zaznamenáno u 19% mluvčích ZŠ Blížkovice, neuvěřitelných 61% žáků ZŠ Šumná, 19% komunikantů ZŠ Jevišovice a pouhých 7% žáků ZŠ Moravské Budějovice. Používání těchto nadbytečných výrazů se v celkovém součtu vyvarovalo 21% všech mluvčích.

V rámci modulace jsem se z důvodu objektivního posouzení zaměřila pouze na oblast intenzity hlasu a mluvního tempa. Přiměřenou intenzitou hlasu svůj projev proneslo 50% mluvčích ze ZŠ Blížkovice, 44% žáků ze ZŠ Šumná, 57% žáků ze ZŠ Jevišovice a 67% mluvčích ze ZŠ Moravské Budějovice. V konečném zhodnocení intenzitu hlasu vzhledem k prostředí a situaci správně přizpůsobilo 57% všech žáků. Ke srozumitelnosti projevu přispělo přiměřeným mluvním tempem 89% žáků ZŠ Blížkovice, 61% žáků ZŠ Šumná, 57% mluvčích ZŠ Jevišovice a 76% žáků ZŠ Moravské Budějovice. Souhrnně hovořilo přiměřeným mluvním tempem 74% všech mluvčích zapojených do výzkumu.

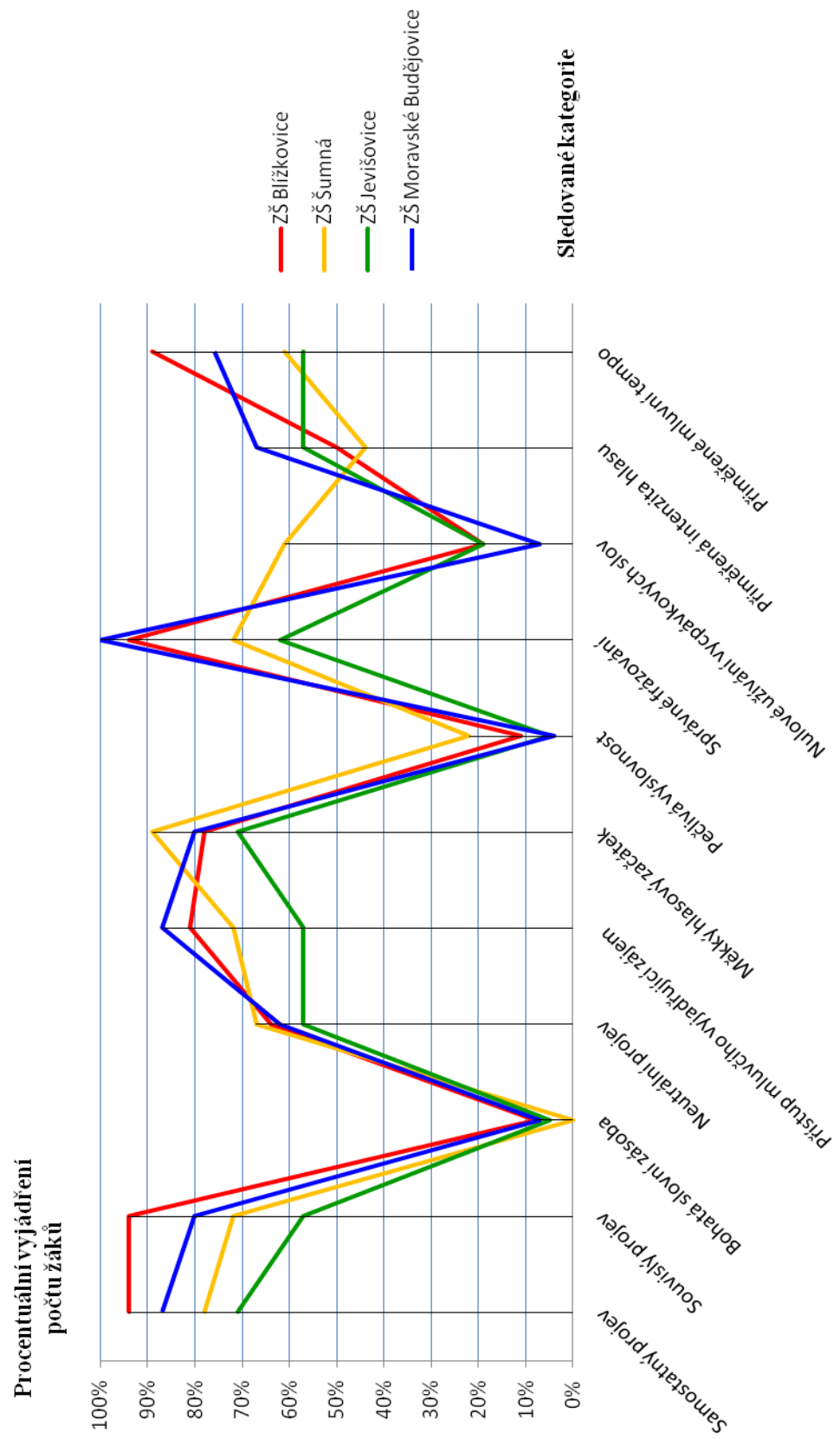
Co se týče srovnávacího archu II, nejvíce problematickým jevem se při komparaci procentuálního vyjádření počtu žáků naplňujících nejpříjemnější varianty v rámci všech posuzovaných kategorií ukázala být artikulace. Pečlivou výslovnost během svého projevu dodrželo pouhých 11 žáků, což můžeme vyjádřit jako 9% všech mluvčích. Dalším velmi frekventovaným, byť nežádoucím jevem, se stalo užívání vycpávkových slov. Nulové užití těchto nadbytečných výrazů jsem zaznamenala pouze u 25 žáků, tedy 21% všech mluvčích zapojených do výzkumného šetření. Realizace projevu prostřednictvím přiměřené intenzity hlasu nečinila potíže 68 žákům, tedy

57% všech mluvčích, kdežto přiměřené mluvní tempo užil o něco vyšší počet žáků, přesně 89 mluvčích, což představuje 74% všech zúčastněných. Druhým nejméně problematickým jevem bylo vyhodnoceno započetí projevu měkkým hlasovým nasazením, které bylo uplatněno u 95 žáků, což je 79% všech mluvčích. Nejlepšího výsledku bylo dosaženo při posuzování frázování, neboť na logicky smysluplné celky svůj projev členilo 105 žáků, tedy 88% všech zúčastněných mluvčích.

Vyhodnocením všech kategorií zkoumaných v rámci srovnávacího archu II bylo prokázáno, že nejlepší výkony podali vzácnou shodou žáci hned dvou základních škol, a sice ZŠ Blížkovice a ZŠ Šumná, pomyslnou třetí příčku si vybojovali mluvčí ze ZŠ Moravské Budějovice a čtvrté místo obsadili žáci ZŠ Jevišovice.

V celkovém vyhodnocení obou srovnávacích archů bylo prokázáno, že absolutně nejlepší výsledky podali žáci ZŠ Blížkovice, pomyslnou druhou příčkou si svými jazykovými schopnostmi vydobyli mluvčí ze ZŠ Moravské Budějovice, třetí místo čestně uhájili žáci ZŠ Šumná a čtvrtá příčka právem náleží žákům ZŠ Jevišovice.

Graf 4: Finální komparace

2.2.6 Shrnutí výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření bylo postihnout autentický obraz současného stavu komunikačních schopností a dovedností žáků 8. a 9. tříd základních škol. Nejedná se však o komplexní analýzu, nýbrž o zmapování předem vymezených oblastí majících nezpochybnitelný podíl na celkové úrovni řečové kultury. Na počátku výzkumu jsem předpokládala, že pokud žákům předložím témata týkající se jejich zálib, volnočasových aktivit, snů, očekávání a zážitků, všichni z nich budou po 2-3 minutové přípravě schopni přednést samostatný projev v délce okolo jedné minuty. Zaskočilo mě, že ačkoliv si někteří žáci vybrali jim samotným blízká témata, o kterých měli opravdu co říci, bez navádějících otázek své myšlenky nedokázali více rozvinout. Často se stávalo, že se žák o nějakém zážitku pouze zmínil, aniž by ho namísto váhání a přemýšlení nad dalším tématem napadlo danou událost přiblížit a detailněji popsat. Mým prvotním záměrem bylo do projevů nijak nevstupovat a nezasahovat, což jsem u méně komunikativně zdatných žáků či trémou sužovaných mluvčích nedodržela. Všem žákům jsem nejprve dala možnost, aby o zvolených tématech pohovořili dle svého záměru, a až poté jsem se na určité zážitky a události zpětně dotázala. Bylo zajímavé sledovat, jakým stylem na mé dotazy odpovídali. Zatímco někteří mluvčí se dokázali na základě položené otázky rozpovídat, jiní byli i v tomto případě velmi struční.

Během prvního výzkumu realizovaného v květnu 2011 na Základní škole v Blížkovicích měli žáci úkol ztížený, protože si museli vybrat pouze jedno ze čtyř nabízených témat. Na tomto místě bych ráda ocenila jejich výkony, neboť většina z nich byla schopna pronést samostatné projevy trvající v délce okolo jedné minuty. Na téže základní škole jsem provedla další výzkum v říjnu 2011. Žáci 9. třídy k této aktivitě přistoupili mnohem zodpovědněji než žáci 8. třídy. S rozdílným přístupem u dvou tříd jedné základní školy jsem se v průběhu výzkumu setkala vícekrát. Obdobně tomu bylo i na ZŠ v Jevišovicích, kde žáci 8. třídy toto mluvní cvičení přijali téměř bez výhrad, což se nedalo říct o jejich starších spolužácích. A konečně i na ZŠ Šumná byly patrné rozdíly, a sice mezi žáky studijní a nestudijní skupiny. Zatímco žáci studijní skupiny byli vcelku sdílní a aktivní, někteří mluvčí patřící do nestudijní skupiny se od této aktivity distancovali. Obecně předpokládám, že výkony mluvčích byly ovlivněny nejen ochotou jednotlivců o sobě samotných promlouvat, ale také vztahy mezi žáky ve třídě jakožto i pozici jedince ve skupině. K tomuto závěru jsem dospěla bližším pozorováním

žáků ZŠ Blížkovice, s nimiž jsem před pořizováním nahrávek pracovala po dobu tří týdnů v rámci souvislé pedagogické praxe.

Z provedené analýzy vyplynulo, že vyjadřování většiny žáků zapojených do výzkumu bylo založeno především na obecné češtině, u některých z nich pak docházelo k mísení obecné a spisovné češtiny. Pouze u malého počtu mluvčích se projevila snaha hovořit důsledně spisovnou češtinou. Obecná čeština se projevila především připojováním koncovek typu, cituji: „*každej jinej*“, „*nový tradice*“, dále pak ve výslovnostním zjednodušení souhláskových skupin u slov jako: „*ňákou*“, „*jesli*“, „*mysim*“, „*prázniny*“, „*takle*“, „*pudu*“ a v téměř důsledném užívání protetického v-ve výrazech typu: „*vokolo*“, „*von*“, „*voči*“. Poměrně často jsem se setkala i s krácením délky samohlásek, například: „*musim*“, „*libilo*“, „*podivat*“, „*nejezdime*“, „*nevim*“, „*zatim*“, „*na počítači*“, „*stoji u dvířek*“, „*kuli voči*“. Jako nadbytečné se jevílo občasné zastupování podmětu pomocí zájmen „*to*“ a „*ono*“. Nežádoucím jevem se ukázala být i vysoká frekvence užívání ukazovacích zájmen odkazujících k jevům a skutečnostem, které byly již dříve v textu zmíněny, cituji: „*Hlavně sem sledoval mě bavily ty zápasy, protože ten tým vypadal hodně dobře.*“ Jelikož jsem od žáků vyžadovala nepřipravený projev, někteří mluvčí se potýkali s opakováním totožných slov a slovních spojení. Jako zvláště problematické se jevílo neustálé užívání stejných sloves, nejčastěji „*být*“ a „*jet*“. V průběhu analyzování sebraného materiálu jsem se rovněž setkala se slovoslednými nepravidelnostmi.

Nedílnou součástí výzkumu byla snaha zmapovat volnočasové aktivity mluvčích a obecně potvrdit, či vyvrátit vliv vzdělávacího zařízení na oblast trávení volného času svěřených žáků. Nejprve bych ráda konstatovala, že možnosti školy plynoucí z její lokality a velikosti se logicky promítly do nabídky volnočasových aktivit. Místo bydliště žáků se pak vedle navštěvovaného vzdělávacího zařízení stalo rozhodujícím faktorem určujícím způsobu trávení volného času. Žáci Základní školy v Moravských Budějovicích, největší ze škol zapojených do výzkumu, dokázali, že rozmanitou nabídku volnočasových aktivit hojně využívají. Jako důležitý faktor uvádím bydliště, neboť jsem si již v průběhu pořizování nahrávek povšimla drobných rozdílů v trávení volného času u žáků 9.A (místní žáci) a 9.B (dojíždějící žáci) na výše zmíněné škole. Drobné odlišnosti vyplynuly z lepší dostupnosti nejrůznějších kroužků pro místní žáky ve srovnání se žáky do této školy dojíždějících z okolních vesnic. Ačkoliv nabídky volnočasových aktivit tří zbývajících základních škol byly různorodé, prvně jmenované škole se zcela jistě nevyrovnaly. Přestože byly projevy žáků ZŠ Moravské Budějovice

po obsahové stránce jednoznačně nejrozmanitější a z důvodu širokého okruhu zálib i nejzajímavější, v celkovém zhodnocení tyto mluvčí neobsadili očekávané první místo. Do úrovně řečové kultury mluvčích se promítly i další faktory. Mám na mysli především samotnou realizaci výchovně-vzdělávacího procesu vycházející ze školního vzdělávacího plánu každého zařízení. V průběhu získávání zvukových nahrávek jsem si udělala čas, abych se žáků zeptala, jaký mají vztah k českému jazyku obecně, popřípadě i k jeho dílčím kategoriím, a sice mluvnici, literatuře a slohu. Pokud jsem se setkala s negativními ohlasy, snažila jsem se zjistit důvody. V několika třídách jsem zaslechla názor, že žáci nemají český jazyk rádi, protože ho vyučuje přísný či z nějakého jiného důvodu neoblíbený učitel. Utvrdila jsem se v názoru, že oblíbený pedagog s přirozenou autoritou je též důležitým faktorem, který žáky, ať už vědomě či nevědomě, motivuje k osvojování nových poznatků a dalšímu rozvíjení získaných schopností a dovedností.

Souhrnně lze na základě výsledků analýzy označit sebrané komunikáty za zdařilé, neboť nejpříjemnější varianty byly u všech vyjma tří sledovaných kategorií naplněny minimálně nadpoloviční většinou mluvčích. Největší nedostatky byly prokázány v již zmiňovaném frekventovaném užívání výstelkových výrazů a dále žákům činilo značné potíže dodržování pravidel pečlivé výslovnosti. Ačkoliv slovní zásoba většiny mluvčích byla vyhodnocena jako průměrná, optimální variantu čili bohatou slovní zásobu jsem zaznamenala pouze u malého počtu mluvčích.

Závěrem bych ráda podotkla, že mě potěšil zájem některých pedagogů o zvukové nahrávky žáků za účelem jejich společného vyslechnutí a následného zhodnocení.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce si kladla za cíl postihnout jazykové schopnosti a dovednosti žáků 8. a 9. tříd základních škol. Výzkumné šetření bylo zaměřeno na zmapování předem vytyčených oblastí vypovídajících o kvalitě vyjadřování zúčastněných žáků. Práce byla rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části jsem se snažila vystihnout základní specifika mluveného projevu ve srovnání s projevem psaným, objasnit kulturu mluveného projevu a následně i přiblížit důležitost správné techniky mluvené řeči. Každý mluvený projev dotváří i zvukové prostředky stejně jako optické projevy řeči, na které bylo v práci rovněž poukázáno. Praktickou část tvořily dvě samostatné kapitoly. První se zabývala charakteristikou základních škol zapojených do výzkumu, dále pak realizací výzkumného šetření a jeho průběhu v jednotlivých vzdělávacích zařízeních. Pro zkvalitnění analýzy a následné komparace jsem veškerý zvukový materiál přepsala do podoby transkriptů. Druhá kapitola obsahovala již samotnou analýzu a komparaci mluvených projevů, přičemž jsem nejdříve objasnila strukturu vzorku a hlavní sledované faktory. Vyhodnocování zkoumaných oblastí proběhlo prostřednictvím dvou typů srovnávacích záznamových archů, do kterých jsem zanesla veškerá data a následně je numericky vyobrazila do tabulek. Srovnávací záznamový arch I se zabýval obecnou charakteristikou mluveného projevu se zaměřením na zmapování schopnosti mluvčích pronést projev samostatně, dále byla věnována pozornost koncepci projevu, slovní zásobě, rozlišení projevu neutrálního a citově zabarveného a v závěru i vyjádření přístupu mluvčích k celé aktivitě. Srovnávací záznamový arch II obsahoval tři hlavní kategorie, v jejichž rámci jsem sledovala šest dílčích oblastí. První kategorii reprezentovala dikce, jež byla zkoumána z hlediska fonace a artikulace, v rámci druhé kategorie jsem se zaměřila na zmapování frázování a četnosti užívání vycpávkových slov, třetí čili poslední kategorie se snažila postihnout modulaci z hlediska intenzity hlasu a mluvního tempa mluvčích.

Součástí výzkumu byla i snaha zmapovat volnočasové aktivity mluvčích všech základních škol zapojených do výzkumu, neboť většina nabízených témat se dotýkala právě trávení volného času. Z tohoto důvodu jsem výzkumné šetření provedla na dvou venkovských a dvou městských školách, přičemž městské školy se značně lišily svou lokalitou a velikostí. Z analýzy a následné komparace získaného zvukového materiálu je zřejmé, že možnosti školy vyplývající z její lokality a velikosti se promítly i do nabídky volnočasových aktivit. Dalším velmi podstatným faktorem ovlivňujícím trávení volného

času se ukázalo být bydliště žáků. Na celkové úrovni jazykového projevu se bezpochyby odráží i samotná realizace výchovně-vzdělávacího procesu, zejména pak důsledná snaha pedagogů o rozvíjení jazykových schopností a dovedností svěřených žáků. Co se pohlaví týče, podstatu kultivovaných mluvených projevů lépe naplnili chlapci, neboť nad dívkami zvítězili v šesti z jedenácti posuzovaných kategorií. V konečném srovnání všech sledovaných faktorů lze za nejúspěšnější komunikanty označit žáky ZŠ Blížkovice, druhé místo obsadili mluvčí ZŠ Moravské Budějovice, dále následují žáci ZŠ Šumná a konečně mluvčí ZŠ Jevišovice.

Mým cílem bylo poukázat na nezbytnost kultivovaného mluveného projevu, neboť cesta k úspěchu na poli studentském, posléze pak profesionálním a společenském je velkou měrou dlážděna právě slovy. Úroveň vyjadřovacích schopností dětí je ve značné míře ovlivňována rodinným prostředím, jazykovou výbavou rodičů a jejich přístupem ke komunikaci se svými ratolestmi, přičemž je velmi důležité, aby byly rétorické schopnosti mladých lidí dále rozvíjeny a zdokonalovány ve všech typech škol a školských zařízeních. Výcvik v mluveném projevu by v žádném případě neměl zůstat mimo hlavní pozornost učitele, ba přímo naopak by se měl stát nedílnou součástí každého výchovně-vzdělávacího procesu. Je třeba, aby byli žáci vedeni k samostatnému vyjadřování a srozumitelnému formulování svých myšlenek a názorů, neboť tyto dovednosti jsou uplatňovány v každodenním životě.

Zpracováním této diplomové práce, jejíž téma jsem si zvolila z důvodu přínosu pro moji budoucí pedagogickou praxi, jsem dospěla k zajímavým a snad i užitečným výsledkům a závěrům.

SEZNAM LITERATURY

ALTRICHTEROVÁ, B. – NASTUNEAKOVÁ, M. : *Rétorika pro každého*. 1. vydání, Praha: Vydavatelství ČVUT, 1997. 57 s. ISBN 80-01-01575-0.

BARTOŠEK, J. : *Kultura a technika mluvené řeči*. 1. vydání, Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2003. 86 s. ISBN 80-7318-150-9.

BEŇADIKOVÁ, M. : *Některé rysy mluvených projevů dětí na 1. stupni základních škol*. [Diplomová práce]. Brno 2010. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta pedagogická. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Ivana Kolářová, CSc.

BERANOVÁ, Z. : *Učíme se správně mluvit*. Praha: Grada, 2002. 104 s. ISBN 80-247-0257-6.

BRABCOVÁ, R. – VITVAR, V. : *Mluvený projev ve škole i mimo školu*. 1. vydání, Praha: SPN, 1978. 102 s.

BUCHTOVÁ, B. : *Rétorika*. 1. vydání, Praha: Grada, 2006. 210 s. ISBN 80-247-0868 X.

CMÍRALOVÁ, J. : *Učte se mluvit*. 3. upravené vydání, Brno: Datel, 1992. 90 s.

ČECHOVÁ, M. a kol. : *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 1996. 380 s. ISBN 80-85866-12-9.

DANEŠ, F. : *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha: Karolinum, 2009. 511 s. ISBN 978-80-246-1648-3.

ECO, U. : *Jak napsat diplomovou práci*. Přeložil Ivan Seidl. Olomouc: Votobia, 1997. 271 s. ISBN 80-7198-173-7.

FILIPEC, J. a kol. : *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s dodatkem MŠMT ČR*. Dotisk 4. vydání, Praha: Academia, 2007. 647 s. ISBN 978-80-200-1347-7.

GREPL, M. – Karlík, P. : *Příruční mluvnice češtiny*. 2. opravené vydání, Praha: NLN, 1997. 799 s. ISBN 978-80-7106-980-5.

- HÁJKOVÁ, E. : *Český jazyk a kultura mluveného projevu*. Praha: Univerzita Karlova PF, 2003. 48 s. ISBN 80-7290-117-6.
- HÁLA, B. : *Fonetika v teorii a v praxi*. 1. vydání, Praha: SPN, 1975. 482 s.
- HÁLA, B. : *Technika mluveného projevu*. 1. vydání, Praha: SPN, 1958. 181 s.
- HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A. : *Česká mluvnice*. 5. vydání, Praha: SPN, 1981. 568 s.
- HETYCH, J. – HUBÁČEK, J. : *Kultura řeči a mluveného projevu pro posluchače PF*. 1. vydání, Hradec Králové: PF HK, 1980. 129 s.
- HUBÁČEK, J. – JANDOVÁ, E. – SVOBODOVÁ, J. : *Čeština pro učitele*. 1. vydání, Opava: Optys, 1996. 303 s. ISBN 80-85819-41-4.
- HUBÁČEK, J. : *O zvukové stránce českého jazyka*. 1. vydání, Praha: SPN, 1978. 146 s.
- KALA, M. – BENEŠOVÁ, M. : *Písemný a mluvený projev žáků základní školy*. Praha: SPN, 1989. 480 s.
- KING, L. : *Nebojte se mluvit*. 1. vydání, Praha: Ivo Železný, 1996. 138 s. ISBN 80-237-2411-8.
- KOHOUT, J. : *Rétorika*. 4. doplněné vydání, Praha: Management Press, 2002. 168 s. ISBN 80-7261-072-4.
- KOŘENSKÝ, J. : *Komunikace a čeština*. 1. vydání, Jinočany: H+H, 1992. 89 s. ISBN 80-85467-92-5.
- KRAUS, J. : *Rétorika a řečová kultura*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2004. 84 s. ISBN 80-246-0898-7.
- KROBOTOVÁ, M. : *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu*. 1. vydání, Olomouc: Univerzita Palackého PF, 2005. 219 s. ISBN 80-244-0187-8.
- KŘIVOHLAVÝ, J. : *Povídej – naslouchám*. 1. vydání, Praha: Návrat, 1993. 105 s. ISBN 80-85495-18-X.
- LANGER, A. : *Úspěch veřejné promluvy*. 1. vydání, Praha: Fortuna, 1993. 103 s. ISBN 80-7168-063-X.

- LUKAVSKÝ, R. : *Kultura mluveného slova*. Praha: Akademie múzických umění, 2000. 105 s. ISBN 80-85883-61-9.
- MAŘÍKOVÁ, M. : *Rétorika (Manuál kom. dovednosti)*. 2. doplněné vydání, Praha: Professional Publishing, 2001. 152 s. ISBN 80-86419-10-X.
- MÜLLEROVÁ, O. – HOFFMANNOVÁ, J. – SCHNEIDEROVÁ, E. : *Mluvená čeština v autentických textech*. 1.vydání, Jinočany: H + H, 1992. 236 s. ISBN 80-85467-96-8.
- MÜLLEROVÁ, O. : *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Academia, 1994. 145 s. ISBN 80-200-0489-0.
- OHNESORG, K. : *Fonetika pro logopédy*. 1. vydání, Praha: SPN, 1974. 115 s.
- PALA, K. – VŠIANSKÝ, J. : *Slovník českých synonym*. 3. doplněné vydání, Praha: NLN, 2000. 479 s. ISBN 80-7106-450-5.
- PALCOVÁ, Z. : *Fonetika a fonologie češtiny*. 1. upravené vydání, Praha: Karolinum, 1997. 366 s. ISBN 80-7066-843-1.
- PETR, J. a kol. : *Mluvnice češtiny*. Praha: Academia, 1996. 566 s.
- PŘÁDNÁ, A. : *Analýza úrovně kultury mluveného projevu žáků ZŠ*. [Diplomová práce]. České Budějovice 2011. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Fakulta pedagogická. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Milena Nosková, Ph.D.
- ROMPORTL, M. : *Základy fonetiky*. Praha: SPN, 1973. 160 s.
- SVOBODOVÁ, M. : *Mluv, mluv... zajímáš mě*. Praha: Pragoeduca, 2002. 145 s. ISBN 80-7310-005-3.
- ŠÍŠKA, Z. : *Fonetika a fonologie*. 1. vydání, Olomouc: Univerzita Palackého PF, 2003. 64 s. ISBN 80-244-0428-1.
- ŠMILAUER, V. : *Nauka o českém jazyku*. 1. vydání, Praha: SPN, 1972. 333 s.
- ŠPAČKOVÁ, A. : *Moderní rétorika*. 3. doplněné vydání, Praha: Grada, 2009. 141 s. ISBN 978-80-247-2965-7.
- ŠTEMBERGOVÁ – KRATOCHVÍLOVÁ, Š. : *Metodika mluvní výchovy dětí*. 2. doplněné vydání, Jinočany: H & H, 1993. 160 s.

TOMAN, J. : *Jak dobře mluvit*. 3. upravené vydání, Praha: Svoboda, 1981. 353 s.

VÁLKOVÁ, L. – VYSKOČILOVÁ, E. : *Hlas individuality, Psychosomatické pojetí hlasové výchovy*. 1. vydání, Praha: Akademie múzických umění, 2005. 118 s. ISBN 80-7331-034-1.

VRCHOTOVÁ – PÁTOVÁ, J. : *O kultuře mluveného projevu*. 1. vydání, Praha: Svoboda, 1983. 61 s.

WIEKE, T. : *Rétorika v praxi*. Přeložila Renata Pešková. 1. vydání, Praha: Rebo Productions, 2005. 205 s. ISBN 80-7234-418-8.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Dům dětí a mládeže Šumná [online]. Ivo Prchal, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://sis.znojmo.cz/ddmsumna/informace.htm>>

Městský úřad Jevišovice [online]. Antee s.r.o., [citováno 6. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://jevisovice.cz/>>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. Programming QCM, s.r.o., [citováno 7. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/prezentace-op-vk>>

Obec Šumná [online]. Informace o tvůrci stránek není dostupná, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://obecsumna.blog.cz/1103/slouceni-ddm-sumna>>

Obec Šumná [online]. Informace o tvůrci stránek není dostupná, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://obecsumna.blog.cz/1109/sumensky-pravodaj-1-11>>

Základní škola Blížkovice [online]. V redakčním systému Drupal vytvořil <http://www.tybrdo.cz>, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://zsblizkovice.cz/vzdelavaci-program>>.

Základní škola Blížkovice [online]. V redakčním systému Drupal vytvořil <http://www.tybrdo.cz>, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z: <<http://zsblizkovice.cz/krouzky>>.

Základní škola Blížkovice [online]. V redakčním systému Drupal vytvořil <http://www.tybrdo.cz>, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z:

<<http://zsblizkovice.cz/projektova-vyuka>>.

Základní škola Havlíčkova Moravské Budějovice [online]. Informace o tvůrci stránek není dostupná, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z:

<<http://www.zshavl.cz/infooskole/infooskole.htm>>.

Základní škola Havlíčkova Moravské Budějovice [online]. Informace o tvůrci stránek není dostupná, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z:

<<http://www.zshavl.cz/nadstandardninabidka/nadstandardninabidka.htm>>.

Základní škola Havlíčkova Moravské Budějovice [online]. Informace o tvůrci stránek není dostupná, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z:

<<http://www.zshavl.cz/titulka/Rosteme%20četbou%20-%20informace.pdf>>.

Základní škola Havlíčkova Moravské Budějovice [online]. Informace o tvůrci stránek není dostupná, [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z:

<http://www.zshavl.cz/havlicek/havlicek2011_2012.htm>.

Základní škola Šumná [online]. Evnite s.r.o., [citováno 1. listopadu 2011]. Dostupné z:

<<http://www.zssumna.cz/>>

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka 1: Nabídka témat pro první výzkum (květen 2011).....	50
Tabulka 2: Nabídka témat pro všechny později realizované výzkumy	50
Tabulka 3: Seznam značek používaných v transkriptech	57
Tabulka 4: ZŠ Blížkovice – srovnávací arch I.....	65
Tabulka 5: ZŠ Blížkovice – srovnávací arch II	67
Tabulka 6: ZŠ Šumná – srovnávací arch I.....	71
Tabulka 7: ZŠ Šumná – srovnávací arch II.....	73
Tabulka 8: ZŠ Jevišovice – srovnávací arch I	76
Tabulka 9: ZŠ Jevišovice – srovnávací arch II.....	78
Tabulka 10: ZŠ Moravské Budějovice – srovnávací arch I.....	82
Tabulka 11: ZŠ Moravské Budějovice – srovnávací arch II	84
Tabulka 12: Výsledky všech žáků – srovnávací arch I.....	88
Tabulka 13: Výsledky všech žáků – srovnávací arch II	90
Tabulka 14: Finální komparace – srovnávací arch I.....	94
Tabulka 15: Finální komparace – srovnávací arch II	96
Graf 1: Pohlaví mluvčích.....	58
Graf 2: Ročníková struktura mluvčích.....	59
Graf 3: Příslušnost mluvčích do jednotlivých ZŠ.....	60
Graf 4: Finální komparace	99

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Žádost o souhlas rodičů

Příloha 2: Ukázky transkriptů

Příloha 3: Srovnávací záznamový arch I – vzor

Příloha 4: Srovnávací záznamový arch II – vzor

CD příloha: CD obsahující kompletní soubor zvukových nahrávek ve formátu MP3 a kompletní soubor všech nahrávek přepsaných do podoby transkriptů.

Příloha 1: Žádost o souhlas rodičů

Vážení rodiče,

jako studentka Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity se na Vás obracím se žádostí o pomoc při vypracovávání diplomové práce na téma Nedostatky mluvených projevů žáků. K jejímu zpracování potřebuji získat zvukové nahrávky krátkých mluvených projevů žáků, které budu analyzovat.

Touto cestou Vás prosím o souhlas se zaznamenáním mluveného projevu Vašeho dítěte na diktafon.

Získaný zvukový materiál poslouží pouze ke zpracování diplomové práce. Samozřejmostí je zachování anonymity žáků.

Děkuji za Vaši ochotu

Markéta Šípová

Souhlasím se zvukovou nahrávkou mluveného projevu mého dítěte za účelem zpracování diplomové práce.

.....

Jméno žáka

.....

Podpis rodiče

Příloha 2: Ukázky transkriptů

ZŠ Blížkovice

(6.) žák 9. třídy, školní rok 2010/2011

M: tak vybral sem si: téma mistrovství světa v hokeji: sem si nenechal ujít jako každý rok↑ i když nepřijela největší česká hvězda Tomáš Vokoun↑ @ sledoval sem hlavně ten PRVní zápas který byl nejlepší když sme s Lotyšskem vyhráli čtyry dva↑ @ udělali mi radost Slováci kteří se nedostali ani do osmifinále↑ protože za ty řeči co vždycky mají jim to patří↑ @ pak mi ještě mi udělal radost Jaromír Jágr protože byl vyhlášený nejlepším útočníkem turnaje↑ @ mezi: obráncemi to byl z Česka Marek Židlický↑ pak @ a taky: nejvypjatější zápas bylo s Rusama kteří které sme porazili o bronz↑ a to bylo asi na tom mistrovství ze všeho nejlepší protože minulý rok si sundávali medaile stříbrní a teď si neměli sundat co↑ @ pak sem se sledoval sem finále Švédsko Finsko kde jsem fandil Švédům ale ___ Fini předvedli dobrou koncovku a tak vyhráli šest jedna:↑ což je na finále je to největší výsledek za posledních třicet le:t↑ @ a už se těším na příští na příští mistrovství světa kde určitě budem první↓

(102.) žákyně 8. třídy

M: většinu mého volného času trávím u koní kde: kydám↑ zametám↑ a dělám potřebné věci↓ když zbyde: čas ta:k jdu i jezdit↓ mezi mé nezapomenutelné zážitky patří @ Vánoce↑ kdy jsem dostala mého poníka Fany↓ první vyjížďky s Fany byly velice bolestivé protože: jsem hodně padala↓ někdy i třikrát denně↓ (*smích*) další můj zážitek je otřes mozku↑ opět s Fany↓ ●● @ pak jo↑ já nevím ty jo↑ mezi mé zážitky patří i první závody v roce: dva tisíce osum kdy jsem jela: s taťkovým zkušeným koněm jménem ___↓ ● to už je všechno↓ (*smích*)

T: tak↓ a jakých úspěchů už jsi stačila dosáhnout↑ ☺

M: no: zatím jenom malý parkurky protože: teď nejsou žádný koně se kterými bych mohla závodit↓ teď spíš tak doma jezdím jenom↓

T: a kolik volného času trávíš u koní↑ ☺

M: VŠEchen volný čas↓

(111.) žákyně 9. třídy, školní rok 2011/2012

M: já sem si vybrala jak sem si užila letošní prázdniny↑ v červenci sem jezdívala s tetou do Hostima protože tam spravuje barák↑ a: pak sem jela na týden do: Moravských

Bud'ovic hlídat děti↑ byla tam se mnou moje kámoška↑ odpoledne sme chodívaly ven↑ potom sem byla v Břečkově↑ bylo nás tam pět děcek tam měla teta:↑ nejvíc sem pomáhala tetě↑ v srpnu sem byla dva týdny v Hostimě↑ tam sme se chodívali na přehradu koupat↑ hráli sme fotbal↑ občas sem hlídala děti co dovezla teta↑ pak sme byly se setřenkou na koupališti v Moravských Budějovicích a ve Znojmě↑ @ potom bylo posvícení a pak začla škola↓

ZŠ Šumná

(17.) žák 9. třídy, nestudijní skupina

M: o volnym čase du pro kámoše↑ vezmeme kola deme se někam podívat za děčkama↑ potom se s něma projedeme po vesnici↑ zaskáčem si na skokáncích↑ děláme někdy borde:l↑ pak se stavime ke mně dom↑ vezmu balon a deme si zakopat na hřiště↓ po čase nás to přestane bavit balon odvezu dom hodim ho přes vrata↑ du za kámošama↑ vyrazime někam do vsi až nás to nebude bavit tak jdeme dom↓ všecko↓

T: jak jsi třeba strávil letošní prázdniny↓ ☺

M: je:↑ doma↓ znudeně↓ na počítači jezdil sem s našima do Znojma↑ dva poslední tejdny sem byl na Šumny↑ potom ve Štitarech venku↑

T: co třeba plánuješ až doděláš tady tu školu↓ ☺

M: ● budu se učit na kuchařa↑

(29.) žákyně 9. třídy, studijní skupina

M: moje představa o budoucím životě: je že: @ za necelý rok budu nastupovat na: střední školu↑ chtěla bych se dostat na: zdravotní školu ve Znojmě↑ chtěla bych tu školu vyjít bez žádných problémů s dobrýma známkama↑ no: kdyby to vyšlo↑ tak bych chtěla: i na vysokou školu ale o tom asi ne:↑ (*smích*) no možná by mi fakt stačila jenom ta střední škola↑ (*se smíchem*) pak bych @ nechcu do ničeho spěcha:t tak bych @ to: pak v budoucnu až za dlouho bych chtěla někýho manžela↑ to: věrnýho a nechcu žádný rozvody↑ (*smích*) chtěla bych hodně dětí protože chcu mít velkou rodinu↑ chtěla bych tak pět nebo štyry děti↑ bude mi jedno jestli to bude kluk nebo dívka hlavně aby to bylo zdravý↑ svůj byt ne:↑ spíš svůj dům bych si chtěla postavit u nás na zahradě↑ protože chcu být do konce života z mou mámou↑ (*smích*) nechcu nikam vovedjít a: @ chtěla bych svůj budoucí život bez problémů chtěla bych mít dobrou práci abych @ za někých třicet let si nemusela pučovat někde vod banky↑ (*smích*) prostě chcu až budu mít děti abych je zaopatřila a aby se měly se jak by chtěly:↑ to je všechno↓

(34.) žák 9. třídy, studijní skupina

M: většinu času trávím s kámošama venku↑ hraním fotbalu↑ a: hrajem na počítači↑ @
prázdniny sem trávil většinou doma↑ a: ke konci sme jeli na návštěvu k babičce
do Jeseníku↓ @ babička byla: moc šťastná že sme k ní zase po roce přijeli↓ chodili sme
na krytej bazén↑ do hor sme se chodili dívat↑ na houby↑

T: babička bydlí přímo v Jeseníku nebo odkud je↓ ☺

M: no v Jeseníku je taková vesnice Česká ves tam bydlí↓ no↑ ●

T: no a když srovnáš třeba jak žijí tam kluci ve tvém věku↑ zda je to stejné nebo zda
tam mají třeba jiné příležitosti↑ ☺

M: no většinou se tam chovají jinak↑

T: jak jinak↓ ☺

M: no ja nevim↓ nejsou tolik sprostí↑ nekouří tolik↑ no: a↑

T: co oni a počítač↑ ☺ myslíš že tam je rozdíl↑ ☺

M: no↑

T: myslíš že tam je rozdíl↑ ☺

M: ani ne moc↓ většinu času taky trávijou na počítači↓ anebo venku↓ asi tak všechno↓

ZŠ Jevišovice

(42.) žákyně 8. třídy

M: ta:k vybrala sem si: téma můj nezapomenutelný zážitek↑ a protože: @ mám ráda
hokej tak to bylo ASI když znojemští junioři vyhráli mistrovský titul↑ tehdy sme hráli
nějak finále s týmem Energie Karlovy Vary↑ my sme postoupili do play off z šestého
místa↑ a oni jako poslední z osmého↑ a bylo to pro všechny fanoušky velky překvapení
že sme se tam vůbec dostali↑ přišlo strašně moc lidí fanoušků podpořit↑ nějak tři tisíce
pět set↑ a: tehdy to bylo: @ na tři zápasy↑ první vyhráli doma Energie Karlovy Vary↑ a
ty zbylý dva sme pak vyhráli my↑ poslední ten zápas skončil nějak sedem pět a: byla to
obrovská euforie pro všechny↓ když předávali našim Znojmkům @ pohár a medaile tak
@ pak všichni fanoušci šli na led poblahopřát hokejistům a fotili se s nima↑ a bylo to
neskutečný zážitek↑ máme fotky: a: je to asi můj dosavadní největší úspěch v hokeji↓

(43.) žák 8. třídy

M: ta:k můj @ domácí mazlíček je můj pes↑ menuje se Ďapka↑ @ rád si s ňou hraju:↑ @
●● třeba když někam odejdu pryč třeba: jedeme do Znojma tak se mívá zbláznit furt
štěká a kňučí↓ a dyž přijedeme ráda že sem zase s ňou↑ no:↑ @ ●● o prázdninách sem

byl u babičky↑ tam sem pomáhal dědovi to: @ vykopávat brambory↑ @ ●● no to je asi všechno↓

(49.) žákyně 9. třídy

M: takže letošní prázdniny sem si užívala z našima na dovolený v Chorvatsku↑ byla sem tam asi deset dní↑ @ pak sem našim chodila pomáhat do firmy↑ @ svůj volný čas nejraději trávím s kámošema↑ jezdíme do Znojma↑ chodíme ven↑ @ doma mám tříletou fenku jezevčíka s čivavou jako že kříženou↑ @ já a sport↓ nejradši: hraju volejbal↑ hraju ho už asi od čtvrtý třídy↑ @ k volejbalu mě přivedly asi kámošky↑ a svoji budoucnost si představuju tak že: budu někde mít kadeřnickej salon nebo něco podobnýho a budu kadeřnice↓

ZŠ Havlíčkova Moravské Budějovice

(67.) žák 8.B

M: @ takže začnu prázdninama↑ prázdniny sem měl celkem hezký↑ převážně sem byl doma↑ měli sme jet na: @ na tejděn do Maďarska↑ ale den předtím se mi udělalo blbě tak sme šli za doktorkou a zůstali sme doma↑ byli sme na jeden den v Praze↓ to bylo tak vtipný my sme tam přijeli ráno bylo hnušně zataženo tak sme si šli koupit do nějakýho obchodu mikiny aby nám bylo teplo↑ a pak sme šli vodpoledne do zologický zahrady a udělalo se tak teplo že sme mikiny nechali v autě↓ no prázdniny byly celkem hezký krátký↓ dál máme domácí mazlíčci↑ @ vod května k nám kočka vod sousedů přinesla koťata↑ ona se k nám zabydlela protože nás má asi radči než susedy↑ a tak měla tři koťata↑ a: jedno: kotě:↑ měli sme jednoho kluka a dvě holčičky↓ holčička a kluk byli celí černí a ta třetí kočička byla taková černobílá↑ @ černá kočička jela: teďka asi pře:d měsícem do Znojma↑ a ten pan majitel volal že už se mu ztratila↑ takže kočička už je teďka nezvěstná↑ @ kocourek a kočička druhá nám zůstali↑ a dneska: se nám zase ztratila ta černobílá kočička takže nevíme co se s ní stalo↓ a: eště máme jednoho psa↓ a ten se menuje Galls už je mu třináct let↑ je: je hodně stare:j↑ ale když byl mladší tak byl jako na lovech a má hodně medailí a trofejí a je hodně slavnej↑ a když třeba sme s ním chodili na procházky třeba po Budovicích tak vždycky @ nějaký lidi co sme potkali a já a není to Gallsíček↑ a eště sme měli Dastyho:↑ to byl zakrslej jezevčík↑ a toho sme měli: do myho jednoho roku protože na mý narozeniny tak ho zastřelili v lese když byl↓ to bylo takový smutný↑ a: takle tak k těm mazlíčkům všechno↑ volný čas ten rád trávím s kamošema venku třeba s Ájou↑ s Verčou↑ Verča je tam ta s těma vlasama huňatejma↓

a ještě volný čas↓ poslední věc↑ @ chodím do hudebky hraju na saxofon ale to mě moc nebaví už hraju dva roky↓ a to je vše↓

(89.) žák 9.A

M: takže můj nejoblíbenější sport je fotba:l↑ hraju ho jakoby závodně:↑ dvakrát tejdně chodím na tréninky a pak vo vejkendu hrajem zápa:s↑ @ hraju tam zálohu:↑ pak další sport je basketba:l↑ to chodíme někdy s kamarádama ven↑ pa:k plavání↑ začal sem plavat minulej rok a chodím tady na škole do kroužku↑ @ letošní prázdniny sem strávil v Chorvatsku z rodinou↑ a na kolech sme byli:↑ pa:k volný čas nejraději trávím hraním fotbalu s kamarády na hřišti↑ nebo basketbalu↑ nebo hraju na počítači hry:↑ Metin dva↑ taky ta hra↑ potom po tydle škole bych šel na gymnázium buď do Třebíče nebo se:m↑ a: potom asi na vejšku↓

(96.) žákyně 9.B

M: jak sem si užila letošní prázdniny↓ @ o prázdninách sem byla na dvou tábotech↑ jeden se menoval tábor Březová Stan↑ je to největší adrenalinový středisko v České republice↑ a: @ sou tam vysoký lana↑ a rambo dráha a všelijaký takový věci↓ pa:k na táboře v Brně↑ na agility se svým psem↑ agility je vlastně SPORT kde pes skáče přes překážky↑ pak už sem byla jenom na takovejch jednodenních výletech↓ svůj volný čas nejraději trávím se svým psem↑ cvičím s ním↑ a: svůj volný čas nejraději trávím sportem↑ můj domácí mazlíček je: pes↑ menuje se Kessie↑ @ pak už žádnýho mazlíčka nemám↑

T: jaká je to rasa↑ ☺

M: border kolie↑ a: ● ve sportu se věnuji: speedmintonu↑ agility↑ atletice↑ baví mě lezení po stěnách↑ ● co bych změnila ve škole↑ a proč↑ taky bych změnila ty šatny protože bych měla radši skříňky:↑ a: to je asi všechno↑

Příloha 3: Srovnávací záznamový arch I – vzor

ZŠ Jevišovice				8. třída			Školní rok 2011/2012		22. září 2011
Císlo nahrávky	Pohlaví	Čas	Samostatný projev: ano/ne	Koncepce projevu: souvislý/úsečný	Slovní zásoba: chudá/průměrná/bohatá	Projev: neutrální/citově zabarvený	Projev: neutrální	Přístup mluvěčho: zájem/neutrální/nezájem	
35	♀	0:42	ano	souvislý	průměrná	neutrální	neutrální	zájem	
36	♀	0:56	ne	úsečný	průměrná	citově zabarvený	citově zabarvený	zájem	
37	♀	0:51	ano	úsečný	průměrná	úsečný	citově zabarvený	zájem	
38	♀	1:03	ano	souvislý	průměrná	souvislý	neutrální	zájem	
39	♂	1:24	ne	úsečný	průměrná	úsečný	citově zabarvený	zájem	
40	♀	1:00	ano	souvislý	průměrná	souvislý	neutrální	neutrální	
41	♀	0:40	ano	souvislý	průměrná	souvislý	neutrální	zájem	
42	♀	1:21	ano	souvislý	bohatá	souvislý	neutrální	zájem	
43	♂	1:04	ano	souvislý	průměrná	souvislý	neutrální	neutrální	
44	♂	0:50	ne	úsečný	průměrná	úsečný	neutrální	nezájem	

ZŠ Jevišovice				9. třída			Školní rok 2011/2012		22. září 2011
Císlo nahrávky	Pohlaví	Čas	Samostatný projev: ano/ne	Koncepce projevu: souvislý/úsečný	Slovní zásoba: chudá/průměrná/bohatá	Projev: neutrální/citově zabarvený	Projev: neutrální	Přístup mluvěčho: zájem/neutrální/nezájem	
45	♂	0:56	ne	souvislý	průměrná	neutrální	neutrální	zájem	
46	♂	0:45	ano	úsečný	průměrná	úsečný	citově zabarvený	neutrální	
47	♂	1:19	ne	úsečný	průměrná	úsečný	citově zabarvený	nezájem	
48	♀	0:38	ano	souvislý	průměrná	souvislý	neutrální	zájem	
49	♀	0:51	ano	souvislý	průměrná	souvislý	neutrální	zájem	
50	♂	1:42	ne	úsečný	průměrná	úsečný	citově zabarvený	neutrální	
51	♂	1:20	ano	souvislý	průměrná	souvislý	neutrální	zájem	
52	♀	1:40	ano	úsečný	průměrná	úsečný	neutrální	neutrální	
53	♀	1:19	ano	souvislý	průměrná	souvislý	citově zabarvený	neutrální	
54	♀	1:17	ano	souvislý	průměrná	souvislý	citově zabarvený	zájem	
55	♀	1:12	ano	úsečný	průměrná	úsečný	citově zabarvený	neutrální	

ZŠ Moravské Budějovice				Třída 8.A		Školní rok 2011/2012		10. října 2011	
Číslo nahrávky	Pohlaví	Čas	Samostatný projev: ano/ne	Koncepce projevu: souvislý/úsečný	Slovní zásoba: chudá/průměrná/bohatá	Projev: neutrální/citově zabarvený	Přístup mluvíčho: zájem/neutrální/nezájem		
56	♂	1:12	ano	souvislý	bohatá	citově zabarvený	zájem		
57	♀	0:53	ano	souvislý	průměrná	neutrální	zájem		
58	♀	1:00	ano	souvislý	průměrná	citově zabarvený	zájem		
59	♀	1:06	ano	souvislý	průměrná	neutrální	zájem		
60	♀	1:27	ano	souvislý	průměrná	citově zabarvený	zájem		
61	♀	1:46	ano	souvislý	průměrná	citově zabarvený	zájem		
62	♂	0:31	ano	souvislý	průměrná	neutrální	zájem		

ZŠ Moravské Budějovice				Třída 8.B		Školní rok 2011/2012		10. října 2011	
Číslo nahrávky	Pohlaví	Čas	Samostatný projev: ano/ne	Koncepce projevu: souvislý/úsečný	Slovní zásoba: chudá/průměrná/bohatá	Projev: neutrální/citově zabarvený	Přístup mluvíčho: zájem/neutrální/nezájem		
63	♀	1:08	ano	souvislý	průměrná	neutrální	zájem		
64	♀	1:04	ano	souvislý	průměrná	citově zabarvený	zájem		
65	♂	1:35	ne	úsečný	průměrná	citově zabarvený	zájem		
66	♀	0:46	ano	souvislý	průměrná	citově zabarvený	zájem		
67	♂	2:08	ano	souvislý	průměrná	citově zabarvený	zájem		
68	♀	0:49	ne	úsečný	průměrná	neutrální	neutrální		
69	♀	1:27	ano	souvislý	průměrná	neutrální	zájem		
70	♂	0:56	ano	souvislý	průměrná	neutrální	zájem		
71	♂	0:56	ano	souvislý	průměrná	neutrální	zájem		
72	♀	0:38	ano	souvislý	průměrná	neutrální	zájem		
73	♀	1:24	ano	souvislý	průměrná	neutrální	zájem		
74	♀	0:36	ano	souvislý	průměrná	neutrální	zájem		

Příloha 4: Srovnávací záznamový arch II – vzor

ZŠ Blížkovice		9. třída			Školní rok 2010/2011		20. května 2011
Číslo nahrávky	Pohlaví	Hlasový začátek: měkký/tvrdý/dyšný	Výslovnost: pečlivá/neutralní/zběžná/vada	Frázování: správné/správné s prodlévání/nepsrávné	Užití vycpávkových slov: nulové/občasné/časté	Intenzita hlasu: slabá/přiměřená/silná	Mluvní tempo: pomalé/přiměřené/rychlé/proměnlivé
1	♂	tvrdý	neutralní	správné	občasné	silná	přiměřené
2	♂	měkký	pečlivá	správné	časté	silná	přiměřené
3	♂	měkký	va da	správné	časté	přiměřená	přiměřené
4	♂	měkký	neutralní	správné	občasné	přiměřená	přiměřené
5	♂	měkký	neutralní	správné	nulové	slabá	přiměřené
6	♂	měkký	neutralní	správné	občasné	přiměřená	přiměřené
7	♂	měkký	neutralní	správné	občasné	přiměřená	přiměřené
8	♀	měkký	zběžná	správné	časté	přiměřená	přiměřené
9	♀	měkký	zběžná	správné	časté	slabá	přiměřené
10	♀	měkký	neutralní	správné	nulové	slabá	přiměřené
11	♀	měkký	neutralní	správné	občasné	silná	přiměřené
12	♀	měkký	neutralní	správné	nulové	přiměřená	přiměřené
13	♀	tvrdý	neutralní	správné s prodlévání	nulové	přiměřená	přiměřené
14	♀	měkký	neutralní	správné	občasné	slabá	pomalé
15	♀	tvrdý	neutralní	správné	nulové	přiměřená	rychlé
16	♀	měkký	neutralní	správné	občasné	přiměřená	přiměřené

Číslo nahrávky	ZŠ Šumná			9. třída		Školní rok 2011/2012		9. září 2011
	Pohlaví	Hlasový začátek: měkký/tvrký/dyšný	Výslovnost: pečlivá/neutralní/ zběžná/vada	Frazování: správné/správné s prodlevami/esprávné	Užití vycpávkových slov: nulové/občasné/časté	Intenzita hlasu: slabá/přiměřená/silná	Mluvní tempo: pomale/přiměřené/ rychlé/proměnlivé	
17	♂	měkký	zběžná	správné	nulové	silná	přiměřené	
18	♀	měkký	neutralní	správné s prodlevami	nulové	slabá	pomalé	
19	♀	měkký	vada	správné s prodlevami	nulové	slabá	pomalé	
20	♀	měkký	zběžná	správné	občasné	slabá	přiměřené	
21	♂	tvrdý	zběžná	správné s prodlevami	nulové	slabá	pomalé	
22	♀	měkký	neutralní	správné s prodlevami	nulové	přiměřená	proměnlivé	
23	♀	měkký	zběžná	správné	časté	slabá	přiměřené	
24	♀	měkký	pečlivá	správné	nulové	přiměřená	přiměřené	
25	♀	měkký	neutralní	správné s prodlevami	nulové	slabá	pomalé	
26	♀	tvrdý	neutralní	správné	občasné	silná	přiměřené	
27	♀	měkký	pečlivá	správné	nulové	přiměřená	pomalé	
28	♀	tvrdý	neutralní	správné	časté	přiměřená	přiměřené	
29	♀	měkký	neutralní	správné	časté	přiměřená	přiměřené	
30	♀	měkký	pečlivá	správné	nulové	přiměřená	přiměřené	
31	♀	měkký	neutralní	správné	občasné	slabá	pomalé	
32	♂	měkký	pečlivá	správné	nulové	přiměřená	přiměřené	
33	♂	měkký	neutralní	správné	nulové	přiměřená	přiměřené	
34	♂	měkký	neutralní	správné	časté	silná	přiměřené	